

ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ
ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ

Зоз живота **Руснацох у Кули**

Зоз живота
Руснацох у Кули

ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ

|

Нови Сад, 2016.

За видавателя
мр Сергей Тамаш
директор

Рецензенти
Любица Отич
др Дюра Гарди

Редакција
др Янко Рамач
ма Александер Мудри
ма Саша Сабадош

Главни и одвичательни редактор
Александер Мудри

Лектор, коректор
Александер Мудри

Дизајн и компютерски обробок кнјжки
Игор Орсаг

Друкарња
Свен д.о.о. Ниш

Тираж
300

ИСБН
978-86-89945-11-9

Публиковано з нагоди означованя Н
ационалног швета Руснацох у Кули,
16. јануара 2016. року.

Видаватель

Завод за культуру войводянских Руснацох

За издавателя

мр Сергей Тамаш
директор

Рецензенти

Любица Отич
др Дюра Гарди

Редакция

др Янко Рамач
ма Александер Мудри
ма Саша Сабадош

Главни и одвичательни редактор

Александер Мудри

Лектура и коректура

Александер Мудри

Публиковане з нагоди означованя
Национального швета Руснацох у Кули,
16. януара 2016. року.

Змист

УВОДНЕ СЛОВО	9
Саша Сабадош КРАТКИ ІСТОРИЙНИ ПРЕПАТРУНОК	
ПРИСЕЛЬОВАНЬОХ ДО КУЛИ ПО ШТРЕДОК ХХ ВІКУ	11
Мирон Жирош ПОХОДЗЕНЄ И ПРИСЕЛЬОВАНЄ РУСИНОХ НА КУЛЯНСКЕ ПАНСТВО	13
Мирон Жирош КЕРЕСТУРЦИ ШЕ БОРЯ ЗА ПУСТАРУ БИЛУ	23
О. Виталий Лотоцкий, ЧСВВ ГРЕКОКАТОЛІЦКА ПАРОХИЯ СВ. ЙОСАФАТА У КУЛИ	39
Културно-просвітни живот Руснацох у Кули	
Мария Стрибер ВИУЧОВАНЄ РУСКОГО ЯЗИКА У КУЛИ	63
Олена Папуґа ЕМИЛИЯ ПОЛІВКА	67
Мария Афич МЕЛАНІЯ ІВЕЗІЧОВА	69
Йозефина Будински, Канада ЗДОГАДОВАНЯ ЙОЗЕФІНИ БУДИНСКОВЕЙ НА ФАКУЛТАТИВНУ НАСТАВУ У ОСНОВНЕЙ ШКОЛИ "ІСА БАЇЧ" У КУЛИ	71
Александр Мудри ПЕРШИ АКТИВНОСТИ РУСНАЦОХ У КУЛИ НА ПОЛЮ КУЛТУРИ	73
Гелена Гафич-Стойков ЗДОГАДОВАНЯ НА ПОЧАТОК РОБОТИ РКУД "ДР ГАВРІЇЛ КОСТЕЛЬНИК" У КУЛИ	79
Любомир Дудаш Инґе ТРИ И ПОЛ ДЕЦЕНІЇ ІНФОРМАТИВНО ПРОПАґАНДНОГО ЦЕНТРУ "КУЛА"	83
Значни Руснаци зоз Кули	
др Янко Рамач ГАБОР ГВОЖДЖАК – ВИЗНАЧНА ОСОБА У КУЛТУРНИМ, НАЦІОНАЛНИМ И ПОЛІТИЧНИМ ЖИВОЦЕ РУСНАЦОХ У ЮЖНЕЙ УГОРСКЕЙ У ДРУГЕЙ ПОЛОВКИ ХІХ ВІКА	87
Гавріїл Колесар МИКОЛА КОРПАШ, ШПИВАЧ ЗОЗ БАРШОНЬОВИМ ГЛАСОМ	101
Гавріїл Колесар ОСНОВНА ГРАДЗА ЗА ПОРТРЕТ ВЛАДИМИРА ПОЛІВКИ, ДОКТОРАНДА НА СОРБОНИ У ПАРИЗУ	115
Мирон Жирош РЕМЕСЕЛЬНІКИ У КУЛИ	121
ЯНКО ВАРґА-ШОКЕЦ (1938) ШЛОСЕР	121
ЯНКО МИКИТА (1939—2015) ЛІВЕЦ МАШИНСКИХ ЧАСЦОХ И УМЕТНІЦКИХ ОДЛІВКОХ	123
ВЛАДИМИР ШАНТА (1925—2002) ДРУЖТВЕНО-ПОЛІТИЧНИ РОБОТНІК И ПУБЛИЦИСТА	125
МИХАЙЛО ЙОСАФАТ ГАРДИ СВЯЩЕНІК, ІКОНОПИСЕЦ И ПОЕТА	126
ГЕЛЕНА ГАФІЧ СТОЙКОВ ПИСАТЕЛЬКА, ПЕРША ПРЕДСИДАТЕЛЬКА РКУД "ДР ГАВРІЇЛ КОСТЕЛЬНИК" У КУЛИ	128
АМАЛИЯ КОВАЧ РУКОВОДИТЕЛЬКА РЕЦИТАТОРСКИХ И ДРАМСКИХ СЕКЦИЙОХ	131
КСЕНІЯ ВУКОРЕП АМАТЕРСКА ГЛУМИЦА	134
ЛИДИЯ БАРНА АКАДЕМСКА ПОДОБОВА МАЛЯРКА	135
ЛІЛЯНА БАРНА НИКИТОВИЧ ВІОЛІНІСТКА, МУЗИЧНА ПЕДАґОґА, СОЛО-ШПИВАЧКА	136
МИРОНЬ СИВЧ МУЗИЧНИ ПЕДАґОґ, КОМПОЗИТОР, АРАНЖЕР, ПОРУШОВАЧ И СНОВАТЕЛЬ ГРУПИ "РОСА"	137
ВЛАДИМИР ЛАЗОР МАЙСТОРСКИ КАНДИДАТ ШАХУ	138
КСЕНІЯ СЕҒЕДИ ЛЕКТОРКА НА ОДДЗЕЛЕНЮ ЗА РУСІНІСТИКУ ФІЛОЗОФСКОГО ФАКУЛТЕТУ У НОВИМ САДЗЕ	140
Др Юлиан Тамаш ЗДОГАДОВАНЄ НА КУЛУ	141
ЛЮБИЦА ОТИЧ, ІСТОРИЧАРКА, МУЗЕЙСКА СОВІТНІЦА У МУЗЕЮ ВОЙВОДИНИ	143
ДР ДЮРА ГАРДИ, ПОЗАРЯДОВИ ПРОФЕСОР ОДДЗЕЛЕНЯ ІСТОРИЇ ФІЛОЗОФСКОГО ФАКУЛТЕТУ У НОВИМ САДЗЕ	145
РЕЦЕНЗІЇ	143
САЖЕТАК	147
SUMMARY	149

УВОДНЕ СЛОВО

Кніжка хтора пред вами представя пробованє, на єдним месце, ошвициц дзепоедни аспекти живота Руснацох у Кули. Од перших Руснацох Петра Хоми, Йоана Хоми и Йоана Маковскогo хтори ше ту приселєли 1743. року по нєшка, прешло 273 роки. Треба визначиц же цеком того часу, у меншим лєбо векшим чишлє, Руснаци остали присутни у Кули. Без огляду на число хторе ше пре рижни обставини мянєло, попри численших Сербох, Мадярох и Нємцох, удало им ше обстац, затримац свою виру, язык и культуру.

У национално и культурно рижнородному варошу яки Кула, рускей заєднїци нє було лєгко вибориц ше за своє место. Мож повесц же досц позно, з оглядом на вчасну присутносц у Кули, починаю орґанізовано функционовац як заєднїца, односно чувствовац потребу за заєднїцким дїлованьом на полю культури, просвити и религиї итд. Заш лєм, тоту свою вчасну присутносц Руснаци потвердзую зоз поєдинцями як цо у XIX вику Габор Гвожджак, визначна особа у культурним, националним и политичним живоце Руснацох у Южней Угорскей. Медзи двома шветовима войнами зоз своїма оглашками у Руских календарох и Руских новинох, же су присутни, указую и руски тарговци у Кули. Потим, стредком XX вику уж формовани, виroyатно, наймоцнєйши фундамент рускей заєднїци у Кули, парохия св. свяченомученїка Йосафата, а седемдзешатих направени крочаї на просвитним и культурним плане. Нєшка Руснаци у Кули и ремесельнїки, тарговци, просвитни роботнїки, глумци, рецитаторе, подобово уметнїки, священїки, музичаре, шпиваче, писателє и науковци итд. Кула за дзепоедних з нїх место їх одрастаня, формованя, образованя алє и инспирації.

О шицких тих подїйох и особох дознаваме у кнїжки Зоз живота Руснацох у Кули.

Кнїжка подзелєна до трох часцох у хторих читательови понукнути рижнородни тексти, уж обявйовани алє и нови, коло 20 авторох. У першей часци читатель може дознац вецей о присельованю Руснацох до Кули и їх духовним живоце. О Культурно-просвитних активносцох и информованю гуторя тексти другей часци, а остатня часц описує значних Руснацох з Кули.

Дзепоедни вредни тексти мушєли буц скрацєни пре їх обяжносц и ровномірносц текстох у кнїжки. Медзитим, мерковало ше означиц жридла одкадз превжати тексти, а дзепоедни дополнїц зоз призначками, же би заинтересовани читателє могли пренайсц дополнююци информации о темох за хтори су заинтересовани.

У часци о значних Руснацох у Кули представени особи хтори жию и робя у Кули алє и гевти хтори єдну часц живота препровадзєли у Кули, а пре свою роботу су интересантни же би були запаметани. То нагода же би ше руска заєднїца здогадла своїх визначних членох и же би ше зоз нїма пишєла.

Правда, велі з особох хтори зме представели, заслужую буц представени и як особи значни за Руски Керестур, Коцур, Нови Сад итд. Жадали зме указац же у месце Кула у прешлосци але и нешка присутни особи руского походзеня значни не лем за руску але и за ширшу заєдніцу.

У роботи на формованю тей публикації од велькей помоци були члени редакції др Янко Рамач и ма Сашо Сабадош, рецензенти Любица Отич, историчарка и советніца Музею Войводини и др Дюра Гарди, позарядови професор на Оддзеленю историї на Филозофским факултету у Новим Садзе. Тиж так, вредни совети и информации зме достали од самих авторох але и од членох РКУД "Др Гавриїл Костельник". Шицким им щиро дзекуєме.

Окреме дзекуєме Заводу за культуру войводянских Руснацох на препознатей потреби обявиц кніжку Зоз живота Руснацох у Кули.

Александр Мудри

Саша Сабадош

КРАТКИ ИСТОРИЙНИ ПРЕПАТРУНОК ПРИСЕЛЬОВАНЬОХ ДО КУЛИ ПО ШТРЕДОК ХХ ВИКУ

Населєнє Кула, по шицкому судзаци, исновало у штреднім вику, але своєю мєно найвироятнєше достало подчас турецкей власци на просторе Бачкей. По етнічней припадносци, найстарше жительство сучасного населєня Кула були Серби. Сербске жительство було присутне у Бачкей и подчас Туркох, а окреме ше звекшало їх число зоз Першу вельку селїдбу Сербох 1690. и Другу вельку селїдбу Сербох зоз 1740. року. По попису зоз 1743. року видно же теди у Кули жила 31 сербска фамелия. Кула 1745. року достала зоз патентом царици Марії Терезії статус валалу зоз правом на власни печац и герб. У попису жителюх Кули зоз 1746. року зявели ше и троме Руснаци: Петро Хома, Янко Хома и Янко Маковски. Не познате кеди ше тоти троме Руснаци приселєли до Кули. З другого боку, познате же ше до Кули того истого 1746. року приселєли єденац руски фамелиї. Тоти поєдинечни присельованя були предходніца організованому приселєню Руснацох до Бачкей 1751. року.

У першей половки 18. вику до Кули ше приселюю Мадяре. Подчас власци Туркох велька векшина Мадярох ше одселєла зоз Бачкей же би у осемнастим вику ознова почало насельованє мадярского жительства на тоти простори. Друга колонизация Мадярох до Бачкей ше одбула концом дзеветнастого вику и после колонизациї зоз 1883. року Мадяре постали найчисленша етнічна група у Кули. Осемдзешатих рокох осемнастого вику до Кули приходза и Нємци. Нємци приходзели Дунайом, рушаючи од Регензбургу. Часц Кули до хторей ше населєли Нємци ше волала Долня лебо Нова Кула. З приходом перших Нємцох, число фамелиюх у Кули ше звекшало на 344.

З пописом жительства зоз 1900. року утвєрдне же од 9174 жителюх було 3749 Мадярох, 2740 Нємцох, 2344 Сербох, 30 Руснацох, 14 Словацох, 13 Румунох, 2 Горвати и других. По попису жительства Кули зоз 1910. року, етнічна структура була слїдующа: Мадярох було 3649, Нємцох 2425, Сербох 2510, Руснацох 456, Словацох 32, Горватох 4 и других 19, цо вєдно твори 9125 жителюх. У периодзе Другей шветовей войны з боку мадярских окупаторских власцох окончени попис и по нїм од 11525 жителюх Кули 5611 були Мадяре, 2376 Нємци, 2713 Серби, 124 Горвати, 14 Шокци и Бунєвци, 9 Словєнци и 679 други.

По законченю Другей шветовой войны приходзи и до пременки етнічної слики Кули. Найвекша часц Немцох насилно виселена, а на їх место приходза колонисти зоз рижних часцох Югославиї, а насампредз зоз Чарней Гори, прецизнейше зоз околіска Шавнику и Жабляку, одкаль пришли коло осемсто фамелиї. У тих часох ше до Кули приселєли и Українци зоз сиверней Босней, а у повойнових рокох звекшало ше и число Руснацох, насампредз дзекуюци пошвидшаней индустриялизації Кули¹.

Кула свою мултиетнічносц здобула ище у осемнастим вику и не страцела ю по нешкайши часи, гоч ше етнічна структура ей жительствова непереривно меняла, кельо пре политични причини, тельо и пре рижни демографски и економски пременки. Руска заєдніца у Кули присутна од самих початкох тей мултиетнічної слики у векшей лебо меншей мири и удало ей ше формовац свой власни идентитет у тим колоритним мозаїку.

ЛИТЕРАТУРА

- ▶ Ačanski, Radivoj N, *Kula u prošlosti. Monografija*, Kula, 2001.
- ▶ Jankulov, Borislav, *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII i XIX veku*, Novi Sad, 1961.
- ▶ Рамач, Янко, Руснаци у Южной Угорскей (1745—1918), Нови Сад, 2007.

¹ По попису зоз 2002. року, у Кули жило 725, а по попису зоз 2011. — 705 Руснацох.

Мирон Жирош

ПОХОДЗЕНЄ И ПРИСЕЛЬОВАНЄ РУСИНОХ НА КУЛЯНСКЕ ПАНСТВО

Організовано на основі контракта на пустару Вельки Керестур Русини ше приселяю на два заводи. Першираз, кед их 1751. року на пустару Вельки Керестур приводзи Михал Мункачи, родом зоз Червенова Береговской жупанії, и други раз 1763. року, до Велького Керестура и до Коцура, кед их приводзи Петро Киш зоз Велького Керестура. Приходза до Керестура и Коцура як грекокатолики, як селяне шлєбодней селїдби зоз подруча Мукачевского владичества.

Неточни податки зоз хторих ше шицко местох и валалох присельовали. Углавним записани лєм назви жупанийох/комитатох, а лєм за даєдни особи и места и валали. Присельовали ше зоз шлїдуючих жупанийох: Спиш, Шариш, Земплин, Унг, Берег, Саболч, Абауй-Торна, Боршод, Гайду, Гевеш и Чанад. Жупанія Чанад на югу нєшкайшей Мадярской (Сегедин, Маков...).

Русини ше на територію сиверо-восточней Угорской през даскельо стотки роки присельовали з другого боку Карпатох, зоз Галичини, Подоля и Лемковщини. Наприклад, до Мученю ше приселяю зоз Гемеру 1697. року, до Герембелю 1712. року, до Буду 1712. року, дзе приселяю и древену церкву зоз Берегова и сную валал. Приселяю ше и до южнєйшого Боршоду до Шайо Петри, Шайо Сегеду, Гейо Керестура и до велїх менших местох. Масовнєйше ше присельовали од конца XVII вику, кед тот край Габзбурской монархії ошлєбодзени од турских нападах. Русини населени у Угорской ше и познєйше пресельовали, помали ше спущуюци ище нїжей до богатшей, а празней або ридше населєней родней ровнїни. Наприклад, до Макова сцигую приселєнци 1728. року зоз Надь и Киш Кароля, (Nagykalló и Kiskalló), котри блїзко при Маріяповчу. Вецей тисячи Русинох ше преселяю до южних крайох зоз жупанийох Гайду, Саболч и Земплин, дзе скорей сцекли зоз жупанийох Унг, Берег, Угоча и Мараморош. Велї сцекали насампредз зоз войны Ференца II Ракоция, односно виступаю зоз шорох його войска од 1707. року кед почувствовали же их зрадзел, кед виявел у Оноду (Боршодской жупанії) же воює против Австриянцох пре власц мадарских панох, а не пре ошлєбодзене поданїкох од гнобєня мадарских панох. После страцєней войны Ференца II Ракоция 1711. року Русини сцєкаю од вимсценя австрийского войска, котре палєло руски валали и лапало и карало хлопох пре участвованє у войны под водством Ференца II Ракоция.

У Польской у истим чаше настало вельке селянске повстанє, и якпише у Монографії города Мишколца, концом XVII стороча народ ше з Польской (Лемковщини) до Мадярской "гарнул як вода".

Горніца, як ми наволуєме горні (горйовити) карпатски краї, облапя територію 13 жупанийох на котри ше пресцерала юрисдикция Мукачевского владичества над грекокатоликама, вец Польску Лемковщину, Галичину и Подоле, з котрих походза и присельовали до Угорскей предки нешкайших Руснацох/Русинох/Українцох до Сербії и Горватскей.

Шедзиско, центр Мукачевского владичества у Ужгороду. Рушаюци од сиверу (карпатского краю) з лїва на право то шлїдуюци жупанії: 1. Спиш, 2. Шариш, 3. Земплин, 4. Унг, 5. Берег, 6. Мараморош. Южнейши жупи, цо ше гранїча зоз сивернима тоти: 7. Гемер, 8. Абауй-Торна, 9. Саболч, 10. Угоча и найюжнейши: 11. Боршод, 12. Гайду и 13. Сатмар.

Зоз території на котру ше пресцерала юрисдикция Мукачевского владичества над грекокатоликама Руснаци ше присельоу до Южней Угорскей у часу од 1745. по 1780. рок, до Сриму од 1850. по 1880. рок. Приходза и зоз другого боку Карпатох, з території Польскей Лемковини и Галичини, котра теди була у рамикох австрійскей часци Габзбургскей монархії, и у чаше од 1890. по 1914. рок тиж ше приселює вельке число Лемкох и Русинох (Галичанох) до Сриму, Славонії и Босни.

Територія на котру ше пресцерала юрисдикция Мукачевскей епархії нешка у составе штирох державох: Словацкей, України, Мадярскей и Румунії, цо означене на мапи зоз державними гранїцами. Тераз жительство у каждой спомнутей держави ма свою епархию-владичество.

ПЕРШИ ПРИСЕЛЕНИ РУСНАЦИ ДО КУЛИ

Зоз Попису кулянського жительствова за 1746. рок дознаваме же ше перши Русини (Rutheni) приселєли до Кули 1743. року. Були то лєм три фамилиї, а їх хлопи:

Петро Хома	<i>(Petar Homa)</i>	мал 1 коня;
Йоан Маковски	<i>(Jovan Makovszki)</i>	мал 1 коня;
Йоан Хома	<i>(Joannes Homa)</i>	мал 1 коня, 1 краву, 18 по жунски мири жита и по 4 мери овса, проса и кукурици.

У 1746. року до Кули ше приселєли ище 11 руски фамилиї зоз околїска Мишколца, як пише у списку. То слїдуюци особи:

1. Михал Сабо	<i>(Szabo Mihal)</i>	мал єдного коня;
2. Стефан Четнарович	<i>(Stepan Csetnarovics)</i>	мал єдного коня;
3. Стефан Шугайда	<i>(Stepanus Schuhaida)</i>	не мал ніч;
4. Стефан Чизмачиа	<i>(Stepanus Csismacsia)</i>	мал 1 вола и 1 краву;
5. Янко Рус	<i>(Joan Ruz)</i>	не мал ніч;
6. Грицо Сабо	<i>(Gregorius Szábo)</i>	мал 1 коня;
7. Андри Тот	<i>(Andras Toth)</i>	не мал ніч;
8. Михал Миклош	<i>(Mihál Miklos)</i>	мал 1 вола и 1 краву;
9. Янко Шанта	<i>(Janos Sánta)</i>	мал 1 краву;
10. Василь Кушнір	<i>(Vaszil Kusnir)</i>	мал 1 коня;
11. Янко Орос	<i>(Joannes Oroz)</i>	мал 1 вола и 1 краву.

Вєдно мали 3 воли за цаганє, 4 конї за праганє, 4 крави и 30 пожунски мери житаркох.

Ксерокс оригиналногo попису зоз 1746. року

У першим Попису керестурского жительство зоз 1752. року записане же зоз Кули до Велького Керестура преселели 18 фамилии, зоз других местох 1751. року преселели 13 фамилии и у 1752. року до Велького Керестура преселели ише 29 фамилии.

Зоз Кули до Велького Керестура преселели тоти особи:

1. Орос Янко, княз	<i>(Orosz Janos), judex</i>
2. Киш Биро Андр, подкняз	<i>(Kis Biro Andras), subjudex</i>
3. Мункачи Михал, шлебодняк	<i>(Munkacsi Mihaly), libertinus</i>
4. Шанта Янко	<i>(Santa Janos)</i>
5. Чизмар Штефан	<i>(Csizmadia Istvan)</i>
6. Лутеран Дюра	<i>(Lutteranus György)</i>
7. Рац Михал	<i>(Racz Mihaly)</i>
8. Сабо Михал, церковник	<i>(Szabo Mihaly), aedituus</i>
9. Микловш Михал	<i>(Miklos Mihaly)</i>
10. Сабо Алекса	<i>(Szabbo Alexa)</i>
11. Салак Штефан	<i>(Szalak Istvan)</i>
12. Гарди Лацко	<i>(Hardi Lacko)</i>
13. Хома Петро	<i>(Homma Péter)</i>
14. Керекярто Янко, старши	<i>(Kerék Jarto Janos), Senior</i>
15. Керекярто Янко, младши	<i>(Kerék Jarto Janos), Junior</i>
16. Хома Андри	<i>(Homma Andras)</i>
17. Тот Лукач	<i>(Totth Lukacs)</i>
18. Гарди Алекса	<i>(Hardi Alexa)</i>

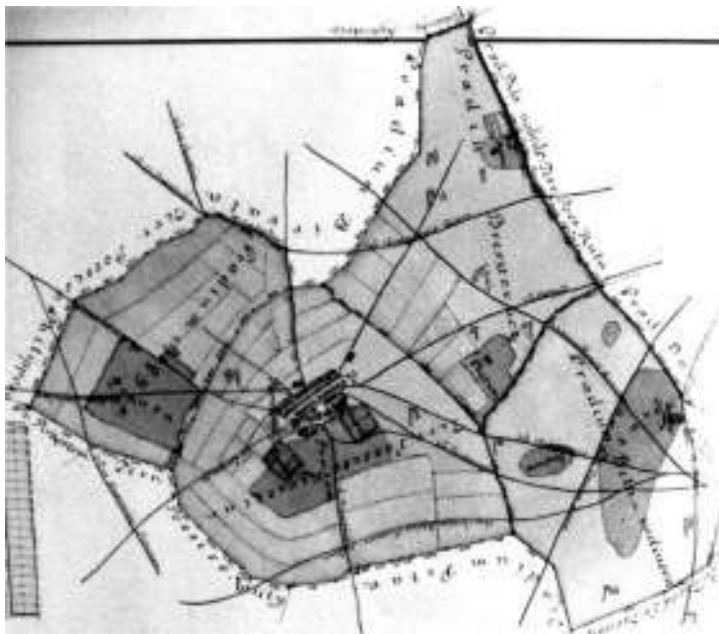
КУЛЯНСКЕ ПАНЬСТВО 1765. РОКУ

Пор. число	место	Число жительнох	Число хижох у населеню
1.	Кула	1373	211
2.	Сивец	1289	175
3.	Вербас	1558	213
4.	Темерин	1294	168
5.	Кать	568	110
6.	Кир	887	124
7.	Шови	472	56
8.	Коцур	885	144
9.	Д. С. Иван	685	93
10.	Пиньвиц	954	133
11.	Тополя	1376	215
12.	Керестур	1443	219
13.	Лалить	676	121
13 населеня	ВЄДНО	13430	1982

Керестур 1765. року бул єден з найвекших валалох у Кулянским панстве. Источасно бул и єдно з найвекших населеньох у Бачкей, та прето достал и царски печач и наволовал ше Вельки Керестур (урядово Nagy Keresztur).

По урядових пописох зоз конца 1764. року на Кулянским панстве, у Вельким Керестуре и Коцуре, було 1 727 Руснацох, а рок познейше, децембра мешаца 1765. року – 1 939 Руснацох.

Русини ше на основи подписаного контракту з 1751. року приселєли на пустару Вельки Керестур. Мали ше населїц 200 фамилиї. Присельовали ше на вецей заводи и число им ше пошвидшано звекшовало. У 1756. року приселєнцох уж було 127 фамилиї, а 1762. року уж вецей як 200. Понеже им по контракту о насельованю обещане вецей пустари кед их будзе вецей як 200 фамилиї, у наступним чаше праве кед ше правели урбариялни мапи и таблички и додзельовала обрабця жем, луки и пажици, Керестурци достали на хаснованє пустару Медєш и єдну часц пустари Брестовец. У 1764. и 1765. року уж були у Вельким Керестуре блїзко 300 фамилиї.

На мапи штири пустари патраци з лїва на право: Медєш, Керестур, Брестовец (горе) и Била Раданова (долу). Русини ше по контракту населели на пустару Вельки Керестур. Ту основали и свой валал. Желєни (шиви) платки на мапи указую нїзшу и подводну часц хотара.

Пре недостаток жридлового материялу не мож подрбно провадзиц присельоване жительство до Кули и на подруче Кулянского панства. Тиж так єст барз мало податки о присельованю и перебуваню Русинох у самей Кули. Розполагаме лєм зоз результатами державних пописох од 1869. року по 1910. рок, по котрих ше спатри розвой Кули, число єй жительствох, та и число Русинох и грекокатолїкох у кулским срезу.

Державна привредна политика Австро-Угорскей монархиї по утаргованю феудальной системи, з початком капиталистичного розвою унапрямена на город Будапешт и дзепоедни векши города. Краї на периферии, а медзи нїма и Бачка, тримани як колонии, чий задаток обезпечовац польопривредни сировини за розвой городской привреди. Польопривреда остава главна дїялноц провинциї, а векшу державну потримовку мали индустрийни и финансийни розвой значнейших городских стредкох.

Кула як населєне и срезке место привилеговане у одношеню на други места у своїм срезу. Вона центр-срез и ма векшу державну потримовку у розвою ремеселнїцтва, индустриї, тарговини, погосцительства, транспорту итд. У нєй шедзиско среза, державней управи. Кула ма окремини привредни статус и векшу державну финансийну потримовку за розвой мануфактури и индустриї. Кула ше и баржей шири, звекшує ше число жительствох, рошне число обисцох, ремеселнїцких роботньох, мануфактурох... У нєй жию три народи – Серби, Немци, Мадяре.

ЧИСЛО ЖИТЕЛЬСТВА У КУЛСКИМ СРЕЗУ (1869–1910)

Ч.	Срез, општина	1869	1880	1890	1900	1910
1.	Бачкерестур	4.744	4.525	5.038	5.098	4.864
2.	Червинка	6.877	7.025	7.429	7.562	7.674
3.	Кишкир	2.682	2.848	3.137	3.351	3.550
4.	Коцур	4.202	3.798	4.074	4.089	4.129
5.	Кула	7.921	8.102	8.480	9.165	9.119
6.	Стари Вербас	3.539	3.664	4.252	4.642	4.864
7.	Торжа	2.947	3.068	3/547	3.780	3.878
8.	Нови Вербас	4.454	5.050	5.859	6.359	6.922
9.	Вепровач	2.759	2.709	2.964	3.159	3.162
10.	В Є Д Н О	40.125	40790	44.780	47.205	48.144

У 1910. року Кула ма 24.000 кг. жеми, 9.119 жительох и 1856 обисца, од того числа 3.679 Мадяре, 2.510 Серби, 2.425 Немци, 456 Русини и 137 Жидзи.

У 1910. року Р. Керестур ма 11.000 кг. жеми, 4.864 бивательох и 974 обисца. О того числа 187 Мадяре, 10 Серби, 38 Немци, 4.600 Русини и 59 Жидзи.

Кула 1813. року здобува статус города, у 1910. року зоз польопривреду ше занїма, односно од польопривредней дїялносци жиє лєм дацо вецей од половки жительох. Розвитше у нїй ремеселнїцтво, тарговина, транспорт як и шлєбодни занїманя. У Кули єст и не срозмирно вецей наднїчарох як у Р. Керестуре. Медзитим ту слово и о одходзеню на роботу до ЗАД (Америци), цо ше окреме обачує у зменшаню керестурского жительства 1910. року у одношеню на 1900. рок. Значи же у чаше державного попису жительста на работи у ЗАД зоз Руского Керестура було вецей як 200 хлопох.

ЗАНІМАНЄ ЖИТЕЛЬСТВА 1900–1910. РОКУ

	ДІЯЛНОСЦ	Р. Керестур		Кула	
		1900	1910	1900	1910
1.	Вєдно жительох	5 098	4 875	9 174	9 124
2.	Польопривреда	3.758 73,71%	3.634 74,54%	4.970 54,17%	4.916 53,87%
3.	Индустрия, ремеселніцтво	457	557	1 880	1 798
4.	Тарговина	87	107	301	382
5.	Транспорт	14	12	166	234
6.	Шлєбодни занїманя	107	96	355	397
7.	Наднічаре	457	163	891	788
8.	Домашні слугове	15	29	257	170
9.	Други	87	263	338	313

Кед слово о Руснацох у Кули 1900 и 1910. року, треба наглашиц же єдно число жие на салашох на Билей. Била часц кулянского хотара. Велї Руснаци жию на салашох як биреше у других часцох кулянского хотара, а у Кули єст и занятих у кулянским ремеселніцтве, тарговини и вецей мануфактурних роботньох, малих фабрикох.

ЛИТЕРАТУРА

- ▶ Жирош, М. Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецє (1745–1991), I. том "Досельованє, природни прирост и висельованє Руснацох", Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 1997.
- ▶ Жирош, М. Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецє (1745–2001), IV том, "Ремеселніцтво, тарговина и погосцительство", НВУ "Руске слово" и Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, Нови Сад, 2004, 644 боки,
- ▶ Жирош, М. Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецє (1745–2001), VII. том "Сообщєня и реферати", "Драгописи и есеї" и "Статї и розправи", НВУ "Руске слово", Нови Сад, 2008.
- ▶ Пап, о. С. *Исторія Закарпаття*, том 1–3, Івано-Франківськ, Видавництво «Нова Зоря» 2002.
- ▶ Рамач, Я. Руснаци у Южней Угорскей (1745–1918), Войводянска Академия наукох и уметносци, Нови Сад 2007.

Мирон Жирош

КЕРЕСТУРЦИ ШЕ БОРЯ ЗА ПУСТАРУ БИЛУ

У контракту о присельованю Русинох на Кулянске панство, на пустару Вельки Керестур; було наглашене же кед ше число фамилийох у Вельким Керестуре звекша и кед им будзе мало жеми, достаню од Панства вецей жеми зоз сушедних пустарох. На початку їх перебуваня у Южней Угорскей так и було. Уж шейдзешатих рокох XVIII сторочя, у чаше премерйованя жеми и оформйованя урбарияльных таблічкох Керестурцом додзелени на хаснованє пустара Медєш и половка пустари Брестовец. Медзитим, кед наступели подводни роки, а и число жительох ше звекшало, Керестурци непрерывно модлєли коморску администрацию же би им додзелєла ище нови поверхносци обрабцяей жеми. Очи Керестурцох були унапрямени на Билу, котра висша, менєй подводна, а Панство ю непрерывно видавало под аренду тарговым лебо другим маєтніком за триманє и напасанє статку. Била мала 3812 гольти, а аренда за ню була утвєрдзена на 800 форинти.

Керестурци глєдали и наздавали ше же им Комора додзелї нови поверхносци обрабцяей жеми, бо на постоячих поверхносцох, пре тедишнї нїзки урожаї, и пре вельки обовязки и плаценя держави, жупанії и панству, чежко могли вижиц. Їх положенє погоршовали и невигодни роки кед ше под'жемни води дзвигали и залївали часци хотара. Друга важна причина пре котру Керестурци вимагаю пустари то їх утвєрдзена аренда. За Билу вона виношєла 800 форинти, а то було у одношеню на жем котру уж обрабляли, вельо тунше. Кед би по такей цени достали Билу, а думали же на то маю право, злєпшало би ше им газдованє, шицки би у валалє мали жеми за обрабняє, а цали валал би плацел, зрозмирно количеству жеми котру би обраблял, вельо менши обовязки.

Билу Керестурци єден час хасновали од 1770. року, а вєц ю Панство видало под аренду єрменским тарговым. Осемдзєшатих рокох Керестурци знова питали Билу.

Панство им ю нє сцєло дац, алє накадзи дознало же ше Керестурци сцу висєлїц на жеми Шайкашкогo батальону, злєкнути же их тот роботни народ и напуци, обєцали же им додзєля Билу. Од 1786. року була им додзелєна задармо, а после двох рокох знова була од нїх вжата трєцина, и то лєпша часц, а слабши два трєцини им були видавани под аренду.

Вода стала на польох, на лукох, на пажикох. Кед ше поцагла, поля остали под шашом, надом и рижним коровчом. Велька часц жеми ше роками нє обрабляла, а Панство вимагало же би людзе плацєли порції. Окрем того валал мушел витримовац

воякох, превозиц робу за потреби Панства, и плациц жупанийски порції и плациц и сполньовац други обовязки. Поля ше не зашевало, урожаї ше не зберало, луки ше не кошело, статок ше не мал дзе напасац. З єдним словом, пановала беда и глад. Прето керестурска општина вимагала од Панства же би ше тот стан констатовал и же би ше припознало чкоди, же би ше порцію одписало и же би ше им Билу задармо дало на хаснованє. Наводзели же кед не будзе так, буду ше мушиц одселїц индзей, "гоч до сербского краю, на чкоду самей вири".

Начальник Бачкого комитату Антон Несмер совисно окончел розказ адміністрації: препатрел керестурски хотар, констатовал обставини у нїм, пописал шицки поля заляти з воду и препоручел же би ше порцію одписало и додзелєло Керестурцом Билу на хаснованє потамаль, док свой хотар не годни хасновац.

Порция им з часци була зменшана, Билу знова на єден час достали задармо на хаснованє, але ю на тирвацо не достали.

КЕРЕСТУРЦИ ГЛЕДАЮ ОД ЦАРА БИЛУ

Кулянске панство обецало Керестурцом Билу теди, кед були пририхтани охабиц тот мочарни край и преселїц ше на подручє Шайкашког батальону. Було то у чаше барз високих под'земних водох 1786. року. Теди Керестурци верели обецаньом коморской управи и остали у Керестуре. Пустару достали лєм за даскельо роки задармо, а кед ше обставини злєпшали, Комора им Билу знова выдавала за високу аренду. Же би уж раз претаргли з таким справованьом Кулянского панства, керестурска општина ше обрацела з молбу самому царови Францови I до Бечу и модлєла же би им Билу додзелєл. Молба послана 1794. року, а глашела так:

ВАШОМУ ПРЕШВЕТЛОМУ ВЕЛІЧЕСТВУ

"Року 1751. гледали ше 200 руски фамилии же би ше населєли на камералним маєтку Керестур и ми, же бизме виполнєли жаданє Вашого Велїчества, не чекали зме длуго, хижи зме збудовали зоз печених цеглох и так населєли тоту пустару. Але як зме зоз слїдуючого мушели упознац, наша робота така же зме напевно не годни задоволїц. Найвекша часц жеми нательо виложена под'земней води же лєм у кущик влажнейших рокох нашо пажници цалком заляти з воду. Прето приходзи до того же кед ше вода и поцагне, пажници оставаю зароснути зоз коровчом, або не даваю нїякого хасну. Окрем того наш статок, без хторого зме не годни жиц, а не годни зме буц ані од хасну Вашому Велїчеству, не лєм же остава без потребней potravи, але ше зменшує и його число, орачи жеми ше зоз своїма браздами стаємно меняю, а хижи поставая несигурни. За дошведочене прикладаме под А) геометрийну карту, зоз хторей ше видзи же подчас суши од поверхносци валалскей пажници 939 гольти ше не годни хасновац, а у дижджовних рокох и други пажници нам страдаю; под Б)

прикладаме и Резолуцию Бачкей администратури, хтора видата по окремым розказу Вашого Прешветлого Велічества, зоз хторей ше видзи же ше 114 хижи, подмити од води, звалєли. З власносци валалскей пажници такой при першим мераню додзелели нам 532 гольти меней, а и додзелени сесії вилужени води. На концу клєчаці найпокорнейше явяме же зме на валалскей пажници збудовали 79 хижи, на цалей порти, цо виноши тиж тельо и гольти, понеже од часу нашо-го приселєня наростло число наших фамилийох. На тот способ у сушних рокох стаємно нам хибя 1.550 гольти пажницох.

Прешветле Велічество! Ми за себе не глєдаме нїяке нашлїдство, бо шицко цо маме з нами вєдно припада Вашому Прешветлому Велічеству, цо зме у каж-дим часу дошведочели як у одредзованю регрутох, так и у помоци за воякох цо зме давали и плацели у панских порційох и нїгда зме то не одбили! Но болї нас тото же шицка наша робота, гоч кельо ше мучиме, нїч не вредзи и у тим 1794. року цалком зме попустили у духу, гібаль же нас Вашо Велічество милосердно поцєши зоз спомнуту Резолуцию под Б), а дотля чувац будземе нашо хижи, бо зме прикрацєни гєвтей доброты хтора ше под Б) окреме наглашує, падаме на колєна и добродушно модлїме най розкаже же би нам додзелєли поверхносц хтора нам припада од 1550 гольтох до сушєдней пустари Бєла Раданова, а остаток истєй пустари най ше урбариялно приключи керестурскей жєми прєто же ше у подводних рокох, окрем спомнутих 939 гольтох, ище раз тельо жєми находзи под воду и барз часто дожиєме же ше нам хижи звалє и прєто же ше нашо фамилий мнужа, хторим, кєд же з нами не будзє добре, будземе мушиц погледац щєшлївше биванє, дзє ше наша робота баржей виплаци.

На остатку поволуєме ше и на сам контракт о присельованю, хтори при-кладаме под Ц) операюци ше на 3. точку, по хторей, за случай же ше народ на-множи, достанєме векши маєток. Церкву зме украсєли як базилику. Клєчаці модлїме Вашо Велічество най ше удостої вжац до рукох и гу шерцу нашу судьбу и роботи, о чим шведоча людзє и уряди Вашого Прешветлого Велічества, и най нам додзелї тото цо нам хибя, а преостату часц пустари Бєла Раданова, кєд же уж не по урбарияльным преписаню, вєц най ше нам по даяким стаємним контракту препуци. Чєжко нам ше видзи кєд нам други завєжню жєм хтору ми з нашу роботу одводнєме, або кєд ми плациме роботу хтору зме сами укладали. Инак, Милосци Вашого Прешветлого Велічества и добродушнос-ци, умераме.

Найпонїзнєйши и вично вирни поданїки валала
маєтку Керестур у Бачким комитату".²

² Лабош, Ф. История Русиных Бачкей, Сриму и Славонїи 1745–1918, Союз Руснацох и Украинцох Горватскей, Вуковар, 1979, 167–168.

На послату молбу зоз Бечу сцигнул кратки одвит:

"Била пустара и як пустара не може на тирвацо припаднуц валалскому хотару!"

Керестурци були прешвечени же пре под'земни води у своїм хотаре маю меней пажици як им припада и же им и по контракту о насельованю припада вецей жеми, та були упарти и доказовали своєю право и 1824. року. Теди ше обрацели з молбу Угорскей дворскей комори и гледали дошлебодзенє же би ше на пустару Билу населєли зоз Керестура 153 фамилии без жеми. Ту вони виноша своєю бриги и страда-ня од под'земних водох и указую же им Била була обещана.

ВОЗВИШЕНА КРАЛЬОВСКА УГОРСКА ДВОРСКА КАМЕРО, ИТД.

Мали простор на хторим наша општина змесцена нас барз сциска, а добре позната доброта возвишеней Комори спрам своїх поданікох одимелює нас же би зме ше ище довірлівше обрацели гу добродійней зашити нашого жемского пана и прето ше покорно усудзуєме гледац же би нам любезно була додзеле-на коморска пустара волана Белараданова³ и жем хтора ше находзи коло ней же би ше там населєли и необходни маєтки збудовали 153 фамилии, пре исти причини пре хтори и други коморски пустари приселенцом у прешлосци були додзелєни у тей славней Бачкей жупаниї, /модліме/ же би ше добродійно удо-стоєла виполніц нашо жаданє пре слїдуюци причини:

- 1. Же бизме обширнейше не повторїовали о снованю тей општини и о першобутней догварки, ту ше нашо предки приселєли пред 76 роками и щедро су надзелєни /зоз жему/; мушиме повториц и перше ше стараме тото покорно дац до знаня же наша општина року 1772. кед видани добродійни урбар, мала лєм 264 обисца. Жем општини ше состояла зоз 146 6/8 сесийох⁴, а року 1783. велькодушно були додзелєни 67 2/8 сесии з пустари Мали Брестовец, зоз чим наша општина наисце виросла, як з покорно под ./ приложеного документа ясно видно, тераз єст 534 обисца и 3977 души, а жем по нешкайши дзень остала иста, анї на єден бок ше нїгда не преширїовала и прето мушелo присц до того же нешка уж 154 фамилии як найпокорнейше ./ приложени документ указує, не маю жеми и вше меней /єй/ буду мац.*

³ Белараданова — пустара Била, жем у восточней часки керестурского хотара.

⁴ сесия — жем хтору додзельовала власц; виноши 32 гольти орачей жеми (рахуюци гольт по 1100 кв. вати) и 22 "коси" лукох (єдна "коса" - поверхноц хтору єден человек може скошиц за єден дзень.

2. *Медзитим, способ на яки ше потераз надолнововал тот недостаток жеми уж цалком престал, бо и на других маєткох у цалей жупанії жительство так звекшане же каждая фамилия легко може обробиц свою жем, а не може як дакеди других волац до помоци и так им дац нагоду заробиц, так же аж и за Дунай до познатей жупанії Сримскей и до познатей Петроварадинскей реґименти, аж и по 8, 10, 12 и вецей милї⁵ одходза за роботу, цо муша робиц уж велї роки; жена хтора остава дома виховує дзеци, док муж сам, або з даєдним одроснутим дзецком, заробя хлеб насущни за цалу фамилию, цо найпокорнейше препущуєме велькодушней и мудрей одлуки возвишеней комори.*
3. *Часто тоту општину потрафяю вилїви подземних водох, хтори дараз вельку часц, а дараз шицки поля залєю и шицки шаца, поготов жимски, зніщую, так же и тоти цо маю сесії не раз и сами гладую, а не же би ище другим могли дац роботу. Прето, як дакеди сама возвишена комора як прави власник и у случаю вилїву у чежких часох жем за шатву на пустари Белараданова любезно дала же би надолнонєла чкоду на власней териториї, у тим случаю коморски администратор благородни пан Ирменї, кед народ злєкнути од вилїву отадз сцел пойсц и индзей себе дома збудовац, явно пред церкву го нагварял же би остал, гуторяци же кед би вилїв длужей потирвал або кед би ше жительство значнейше звекшало, возвишена комора гу жеми тей општини дода и пустару Белараданову. Тераз тота општина баржей як було кеди примушена найпокорнейше молїц милосц од возвишеней комори.*
4. *У такей нужди фамилиї пре недостаток жеми роздумую о пресельованню, але обецую же нїгдзе, ані на приватну ані на коморску жем дзе би могли основац населєне не пойду, кед же би мушели висц зоз старосци владичества и остац без владики свойого обряду, а тота терха нашому народу чежша як брег Етна.*
5. *Вредзи на тим месце спомнуц вредносц тей општини у обрабяню жеми и вирносц гу жемскому панови, з хторима прикметами ше може равнац з другима народами и вше похвали од славней Управи достава. Християнска скромносц нам не дошлєбодзує хвалїц ше у тим, прето найпокорнейше молїме же би ше возвишена комора велькодушно удостоєла презнац ше о тим у коморским уряду, хтори нам директно предпоставени, и найправдивши шведок нашеї роботи.*

⁵ миля – найвироятнейше ше дума на такволану географску милю, хтора виноши коло 7, 5 километри.

З тима мотивама руководзени и з доброти хтору возвишена комора указує спрам своїх поданікох, наздаваме ше и ище раз модліме же би ше удостоєла додзеліц нам спомнуту пустару Белараданову за снованє нового населєня за 153 фамилиї зоз статусом коморских поданікох, по обичаю хтори панує у Оцовщини, же би зме вше остали найпокорнейше препоручени у поданіцкей подложносци Велькей Защити.

Возвишеной кральовскей угорскей дворскей комори.

У Керестуре дня 24. мая 1824.

*Найпонїжнейши поданіки:
Григорий Палінкаш, судия
и цала општина кральовского
коморского места Керестура.⁶*

Источашнє Керестурци ше обрацели и гу крижевскому владикови же би и вон помогнул зоз своїм авторитетом и завжал ше при Угорскей дворскей комори, але шицко було даремно.

Вельки води и виліви, нездрава клима, хороти, велька смертельносц тиж були причина висельованя. Уж у седмєй децениї XVIII сторочя, кед ше керестурске и коцурске жительство зоз природним приростом звекшало, а Кулянске панство им не сцело додзеліц нови поверхносци жеми — примушени були одходзиц перше на надніцу до околних хотарох, а познейше и висельовац ше. Маме таки случаї же фамилиї лебо лєм легинє и дзивки одходза до Нового Саду за роботнікох, слугох и служніци, же одходза до Петроварадинских виніцох робиц, же одходза до Футогу и же ше там и населюю.

Праву миграцию пошвидшало насампредз некоректне одношенє Кулянского панства гу жительом Керестура и Коцура у осмєй децениї XVIII сторочя. Природни условия за продукцию у польопривреди були невігодни, поля страдали од под'земних водох, урожаї у вецей рокох препадли, а Панство порцию вимагало, людзох понїжовало и гнобело, обецало им одлєгчаня, а слово не отримало. Народ ше чувствовал спреведзени и без зашити, котру вимагал и од висших власцох. Кед помоци не було, почал ше у векшим числє висельовац до Нового Саду и Шайкашкей, и поєдинєчно, до Вайскей и сримских валалох. Масовнейше висельованє почина на преходу з XVIII до XIX века.

⁶ Гавриловић, С. Подаци из аграрне историје Русина у Крстуру (1824), Зборник за историју, Матица српска Нови Сад 1975, 123–125. Преклад з оригиналу Михал и Янко Рамач.

КЕРЕСТУРЦИ НА БИЛЕЙ

Била почина недалеко од Керестура и пресцера ше аж под Кулу, односно дорушує кулянски, коцурски и торжански (Савино-селски) хотар, дорушує ше зоз Пеклу пуну, односно як ю Керестурци наволоу Ризкашу, Осмакову, Валийову. Биянски хотар, спрам премерйованя од 1897. року, забера шицкого 4 712 гольти и 1 598 квадратни вати. На обрабцяцу жем одпада коло 3 500 гольти, а велька часц була неплодна жем, з найвекшей часци пажици. Хотар Билей од драги Керестур-Кула дагдзе оддалєни єдни, двої, а дагдзе и трої гони жеми. Найбліжей Джуньов салаш дзе криж (єдни гони, а вец Валалска двої гони).

Билей меняни мена. Перше єй мено на геодетских картох зазначене 1878. року. Теди ше волала Бела Раданова. То источасно и час кед окончене перше премерйованє жеми у тим краю Бачкей. Познейше є наволана Бела пуста, з акцентом на "е" у назви Бела. Випатра же новши пременки ушлїдзели пре практичнейше вигварянє. Єй назва пред Другу шветову войну лєм Бела-пуста, а по войни мено Била при наших людзох затримане. Нешкайша єй назва Нова Кула, точнейше Катастерна општина Нова Кула.

То єй урядова назва як целосци. Медзитим, назви часцох хотара, вецей нагадую о способе хаснованя и обрабня тей жеми. Цала Била була у давних часох подзелєна на 12 Вельки закупи, три Мали закупи и єдна табла под назву Драга коло карчми. Закупи як таки представляли геодетски незаокруглєни поверхносци од 100 до 400 гольти и були омеджени з дильовами. Їх не дзелєли ярки и ярчки, алє вони були достойни часци спомнутих поверхносцох. Тоти блоки жеми далєй дзелєни на парцели.

Хто бул перши власнїк цалєй Билей, у кромбуху зме не могли дознац. Перши шлїди постоя од часу кед жемско-кнїжкови суд оформени у Кули, а то було 1897. року. Зоз тих документох обачлїве преходзєнє тей жеми з рук до рук, односно єй щипанє на менши парцели и преходзєнє з єдного власнїка (часто по терашнїх поняцох велькомаєтнїка) на других — аж по нешка.

О першим власнїцтве Билей вецей шведочи Збирка геодетских картох (мапох) наволана як "Преднарис основного премерйованя", а походзи од 1878. року.⁷ У тих картох уж спомнути часци Билей — Вельки и Мали закупи — ище не подзелєни на менши парцели, алє на каждой карти як власнїк назначени Державни мадярски кральовски маєток, як Кулянске панство (Kincstari M. Kir. mint. kulai uradalom). О 5 роки окончена реамбулация (обнова) стану и на терєнє и у картох Била уж подзелєна на парцели и утвердзєни власнїчки стан. Як власнїки векшей часци вельких парцєлох зявюю ше мадярски, нємецки, сербски и лєм два-три руски мена и презвиска. Мож предпоставиц же у тим чаше (од 1878. до 1883) цала Била прешла до приватних рукох. Жемово-кнїжни суд у Кули основани 1897. року, а початни стан власносци над жему датирує од 1899. року.

7 Шицки карти, регистри и други документи котри хасновани у тим напису находза ше у Уряду за катастер у Кули.

О нерозположеню жительох Керестура же вони жем на Билей "не достали", писал и Вл. Гнатюк. Била им була обецана пре подводноц велькей часци хотара спрам Филіпова (Бачки Грачац) и пре части вельки води од котрих Керестурци часто страдали⁸.

Спатримо власніцтво на перших геодетских картох по реамбулациі з 1883. року. Пре легчайше знаходзенє, будземо ше служиц зоз парцелами жеми и потесами як су наволани на перших картох. По числох парцелох праве будзе обачліве познейше преходзенє тей жеми до руских рукох.

На II вельким закупе:

Парцели 22, 25, 26 у поверхносци од 60 гольти. Власнік Хан.

Парцела 27 (114, 117) у поверхносци од 50 гольти. Власнік Бланц Йожеф.

Парцела 23 у поверхносци 25 гольти, власнік Секула.

Парцела 24 у поверхносци од 50 гольти, власнік Динер.

На III вельким закупе:

Парцела 38 у поверхносци од 24 гольти, власнік Вегел Дєрдь.

Парцела 39 у поверхносци од 25 гольти, власнік Гербер Ана народз. Ленц. (Зоз тей жеми предавано 1909, 1923, 1925; як купци ше зявюю тоти особи: Семан Янко, Джуња Дюри Ана народз. Сегеди и Янко Джуња.)

Парцела 40 у поверхносци од 50 гольти, власнік Гербер Йожеф. Тота жем пременєла власнікох (попредата є) 1927, 1930. и 1931.

На IV вельким закупе:

Парцела 45 у поверхносци од 99 гольти, власнік Бланц Миклош.

Парцела 46/1 и 46/2 у поверхносци од 63 гольти, власнік Бланц Мигаль.

На V вельким закупе:

Парцела 58 у поверхносци од 100 гольти, власнік Тренд Генрих и синове (гражданска правна особа з Будапешту). Жем перши купел Рац Дєрдь, велькомаєтнік зоз Кули, и подзелєл (пощипал) ю на парцели од 1—21 и розпредал Ковачевичови, Сабодошови, Рацовим и другим 1910. и 1912. року. Тота жем пре дальше щипанє, пре дзелєнє на вельочислених насліднікох, була медзи двома войнами подзелєна на найменши поверхносци од шицкей жеми на Билей. Дзепоедни парцели були менши и од гольта.

⁸ Вецка кед ту побули дас зо роки заш пришла така велька вода и так уж надумали, же одсеља назад горе. (Врациц ше сцели). И пришол єден пан зоз Бечу и модлєл их, да би не одселєли. "И так предал им ище вецей жеми, дзе можо най там ору и предал им пустиню Брестович лебо Брестовец, а обецал им и пустиню Билу. А вони одповедали тому панови, же не буду сидіти як жаби у води: пойдземо горе. А вони горе не пошли и пустиню Билу утрацели", зоз приповеданя Василя Джуджара, бок шести — Вл. Гнатюк: "Руські оселї в Бачці"...

На VI вельким закупе:

Парцела 55 у поверхносци од 70 гольти, власнік Державни жемни кредитни уряд малих маєтнікох. На тей уж пощипаней парцели по реамбулациї у попису парцелох як власнікове ше зяваю:

Парцела 55/3 у поверхносци од 37 гольти власнік Джуня Дюра и Михал Провчи як власнік парцели 55/4 у поверхносци од 10 гольти.

На VII вельким закупе:

Парцела 61/1, 2, 3 у поверхносци 100 гольти, власнік Деркович Иштван. Познейше зоз тей жеми настали парцели: 125, 126, 127 и 128.

Парцела 62/1, 2 у поверхносци од 118 гольти, власнік Дудащ Мартон.

На VIII вельким закупе:

Парцели 64, 65, 66 и 67 у поверхносци од 320 гольти, власнікове Шибл Саламон, Шафер Адолф и Шафер Мор. Тота жем предавана 1917, 1926, 1927, 1930 и 1943. року.

БИЛА ПОСТАВАЛА ВШЕ БАРЖЕЙ КЕРЕСТУРСКА

При "дзеленю" Керестурци Билу не достали, гоч вони були найчисленша работна моц на державним маєтку⁹. По тих пременкох (пременел ше лєм газда) и худобни тераз робели не на хасен єдного власніка – держави (паньства) але на хасен вецей маєтнікох. Керестурцом не оставало ніч инше лєм робиц и за заробени пенєж тераз драгшу жем куповац од нових власнікох. На таки способ доходзєня до жеми вони ше и опредзельовали. Шмелши куповали жеми на кредит од, як вони гварели, Пештанскей банки, жем им була интабулована, односно кладзєна им гипотека до конєчного одплацованя длуства.

Случовало ше же жем з "рук до рук" преходзєла и медзи Керестурцами, вельо раз и зоз вельку гипотеку. Дзєпоєдни цо ю купели на кредит (на борг) не могли сполніц своєю обовязки и були примушєни попредац ю. Дзєпоєдни аж и препадли. До пошвидшаного предаваня Билей, маєткох мадярских и нємецких власнікох, пришло у чаше пред, а окреме по законченю Першей шветовой войны. Предаванє ше предлужєло и далєй, а нашо людзє дотєдишні обтерхованя трудзєли ше такой по Першей шветовой войны зняц зоз жеми, односно розтерховац ю.

⁹ Спрам здогадованя старших Керестурцох, салаши на Билей ше почали будовац на сходзе XIX и XX сторочя (1890—1905). Теди уж куповани цудзи салаши ведно зоз жєму, а по теди на нїх нашо людзє жили як биреше. Випатра же детальнє забєранє (купованє Билей) мож би було видзиц зоз кнїжкох о плацєню роковини, цо би ше могло видзиц у Парохиялним уряду у Руским Керестуре.

Мапа Билей и Пеклей пусти у часе розпредаваня 80-тих рокох XIX сторочя. На мапи Пекла пуста над Билу. Медзи єй власніками Ферко Пап Радванї и Габор Гудак и други керестурски жителе.

Пред Другу шветову войну, 1939. року, Била з векшей часци була у рукох Керестурцох. "за шором одкупели скоро цалу Билу пустару. Було ту и сербски салаши. Нешка нет ані єдного. Тримаю ше ище торжански Немци, а керестурски Українци маю уж у рукох коло 5 000 ютра од тей Билей пустари¹⁰. Од вишлебодзенья по нешка прекупели коло 1 500 ютра жеми од Немцох з Филіпова, Брестовцу, Вепровачу, Торжи", записане у сербским дньовніку "Дан" у Н. Садзе у напису "Українци у Войводини", котри у подполносци преноша "Руски новини" число 7 од 17. фебруара 1939. року¹¹.

Пред Другу шветову войну Руснаци на Билей мали вецей як 2000 гольти. Конкретно, на Билей 2100, Пекла пуста коло 200 и у кулянским хотаре коло 290 гольти.¹²

з векшей часци вони уж були Кулянци, бо бивали на салашох. У тот час не було ані єдного сербского салаша, не було ані єдней сербскей фамилии. Жем розпредали и червински Немци (Шваби) и кулянски и Мадяре и Немци. Тримали ше ище торжански Немци. Вони тоту жем обрабляли и подчас Другей шветовой войны, аж по одход зоз тих крайох 1944. року. По конєц жем на Билей, медзи другима, затримали тоти немецки торжански 4 фамилии: 1. Браца Михайло и Филип Махмер коло 600 гольти, Сол 160 гольти, Тавшнер 120 гольти, Штифлимаер и Брандекер 100 гольти, Генрих 50 гольти и Гербер Йозеф 50 гольти; остатні двома зоз Кули.

¹⁰ На Билей, спрам податкох зоз котрима зме розполагали, Керестурци нігда не мали 5 000 гольти жеми.

¹¹ Пред концом 1972. року Месна заєдница у Руским Керестуре зробела одредзени условносци же би и Билянци котри жию у Керестуре плацели месни самодопринос по стопи яка вигласана у Керестуре и же би тоти средства були приход керестурскей Месней заєдници.

¹² др Евген Гербут, Економски живот Р. Керестура, Руски новини од 1940. року.

Купованє жеми на Билей остатніх рокох пред Другу войну здобуло уж и поняце капиталистичного збогацованя. Дзепоедни шмелши купели по сто и вецей гольти жеми, тоту жем дзелели на менши парцели и предавали худобним по 1, 2—3 гольти за готови пенєж. Розуми ше, вельо драгше як цо ю сами купели на пожичку. Велї векши поверхносци не обрабляли сами, але на ней робели, дзекеди и длугши час, їх биреше и рисаре.

На Билей медзи двома войнами було коло сто руски вельки газдовства. У тих газдовствох жили найчастейше 2, 3, а дзекеди вецей фамилий. Оцец з двома, зоз трома синами, зоз жецом и так далей. Кед ше уж створел векши капитал, нагромадзело вецей жеми, а дзеци поодрастали и створели свою фамилию — приходзело до щипаня фамилийох, правеня нових салашох и дзеленя жеми. Пре таки поступок (дзелене вельких газдовствох на менши релативно мале число руских фамилийох на Билей подпало под Закон о аграрней реформи 1946. року — шицкого 12 до 14 фамилий, дацо вецей як 300 гольти. То, попри других, слїдуючи фамилий:

1. Надь Владимир 13 гольти и 1 259 квхв,
2. Джуња Михал 27 гольти и 733 квхв,
3. Рац Янко 28 гольти 683 квхв,
4. Паплацко Михайло 30 гольти 1 079 квхв.
5. Колесар Дюра 23 гольти 1 371 квхв,
6. Сабадош Матия 58 гольти квхв,
7. Папуга Штефан 7 гольти 83 квхв,
8. Барна Дюра 16 гольти 1 042 квхв,
9. Сабадош Василь 72 гольти 1 413 квхв,
10. Гд. Сабо Стевана 2 кю 460 квхв, и
11. Гудак Михайло 11 гольти и 926 квхв.

Дзепоедним газдовством жем на Билей остала, а вжата од нїх жем у других хотарох, наприклад у Гедешу, за Берчку. Велїм з тих газдовствох охабени максимум од 35 гольти.

Зоз купованьом жеми на Билей купени и велї салаши (окреме тоти старши од 70 до 80 рокох), а векшину збудовали нашо людзе. О салашох ше, медзитим, не водзела окремна евиденция у катастре и суду. Кед ше окончовало даяке премерйоване жеми, односно ей щипанє, салаши ше могли уношиц до геодетских картох. Пре таки тедишнї третман салашох, вони не шицки означени на картох. Їх детальна евиденция окончена аж по войны 1948. року.

САЛАШИ НА БИЛЕЙ

По евиденції о салашох од 1948. року, котру направел Уряд за катастер у Кули, окрем власнікох салашох котри жили або чийо салаши були 1972. року, наведзени и парцели на котрих ше находзели, односно Вельких закупох на котрих були збудовани. Роки, односно час будованя и валяня салашох приближнї. Вон одредзени по здогадованю наших людзох, терашніх найстарших салащанох.

II вельки закуп:	ПАРЦЕЛА ЖЕМИ	ЗБУДОВАНИ	ЗВАЛЕНИ
1. Будински Михал	114	1951	
2. Балїнт Йовген	26	1935	
3. Сегеди Миронь	25/4	1890	
4. Надь Йовген	22	1913	1972
5. Сабо Єфрем	110	1912	
6. Дудаш Мирон	108	1896	
7. Джуджар Владо	117	1895	

III вельки закуп:	ПАРЦЕЛА ЖЕМИ	ЗБУДОВАНИ	ЗВАЛЕНИ
8. Барна Миронь	42/3	1895	
9. Джуња Симон	40/2	1895	
10. Джуња Дюра	40/1	1923	
11. Чизмар Єфрем	38/2а	1900	1953
12. Джуња Владо	42/3	1890	1954
13. Семан Михал	39/2	1921	1969
14. Няради Любо	38/3	1885	1965
ШКОЛА	40/5	1910	1953

IV вельки закуп:	ПАРЦЕЛА ЖЕМИ	ЗБУДОВАНИ	ЗВАЛЕНИ
15. Будински Яким	44/3	1925	1969
16. Бильня Ана	45/5	1895	1956
17. Няради Любо	46/4	1965	
18. Сабо Владо	46/1	1900	
19. Гербут Йовген	46/2ц	1900	
20. Малацко Илия	44/1	1895	1958
21. Планчак Янко	45/1	1910	1958

V вельки закуп:	ПАРЦЕЛА ЖЕМИ	ЗБУДОВАНИ	ЗВАЛЕНИ
22. Будински Елемир	57/2	1890	
23. Жилник Йовген	56/10	1924	
24. Малацко Йовген	56/15	1923	
25. Джуња Юлин	57/48	1934	
26. Рац Янко	5в/ 1	1925	
27. Рац Штефан	58/17	1913	

28. Семан Яким	58/42	1922	
29. Мудри Митро	58/44	1890	
30. Сегеди Владо	58/12	1890	
31. Сабадош Мафтей	58/1a	1890	1954

VI вельки закуп:

32. Канюх Павлина	55/4	1907	
33. Джуня Михал	55/3и-1	1907	1954
34. Пап Йовген	60/2a	1890	
35. Джуня Михал	55/3	1925	1954
36. Джуня Габор	55/2ц	1890	1955
37. Папуга Штефан	59/2б	1910	1957
38. Гарди Дюра	60/ 12	1930	1955
39. Надь Йовген	60/ 5	1908	1954
40. Костельник Михал	55/36	1890	1954

VII вельки закуп:

41. Мудри Йовген	126	1926	
42. Мудри Янко	127	1924	
43. Пастовніцки Яким	128	1910	
44. Сабадош Мирон	62/1a	1953	
45. Орос Яким	62/1a	1923	1971
46. Мудри Дюра	61/7	1895	
47. Сабадош Яким	61/10	1924	
48. Макаї Лукач	62/6	1922	1955

VIII вельки закуп:

49. Сабадош Василь	67/35	1922	1954
50. Сабадош Яким	67/12	1922	1950
51. Венчельовски Мафтей	67/20	1923	
52. Шимко Михал, ПК РК	66/12	1890	
53. Паплацко Михал	67/30	1934	1953
54. Сабадош Михал	66/23	1922	1953
55. Рац Янко	64/в	1895	1954

IX вельки закуп:

56. Гудак Михал		1907	1954
57. Гудак Янко		1907	1954
58. Гудак Йовген		1912	1954
59. Гудак Данил		1910	1954
60. Гербут Денчи		1910	1954
61. Папуга Петро, "М. Куч"		1895	
62. Бодянец Максим		1895	1954

Посдинєчни салаши на Билей:

63. Буїла Дюра	1895	1954
64. Сегеди Штефан	1912	1954
65. Медєши Габор	1922	1955
66. Гайдук Мирон	1912	1954

Вєдно 1948. року на Билей Керестурци мали 60 салаши. Даєдни салаши пред евидентованьом уж були звалєни. То салаши котри припадли дружтвеной власносци. Задруги за нїх нє були заинтересовани та су порозберани. У 1972. року на Билей ище було 32 салаши. Єдно число з нїх (5—10) уж були цалком напушени, а у даєдних людзе пребуваю лєм през лєто кед обрабляю поля. Найвєцей салаши порозберани по приношеню Закона о жемовим фонду 1953. року. По тим закону аграрни максимум зменшани на 10 гектари (17,5 гольти). У 1972. року на шицкого коло 10 салашох жили польопривреднїки стреднїх (найлєпших) рокох, а на гевтих других найвєцей старецки газдовства. Салащанє зоз школским дзецми ше пресельовали до Руского Керестура. Виходзи же нєстало оправданя жиц на салашу пре обрабляне малей поверхносци жеми. Єдноставно, пре вименєни третман польопривреди такой по ошлєбодзеню и подружтвїюване жеми (задруги, познейше польопривредни маєтки), односно окремну политику спрам приватней власносци — пришло до вименєного одношеня спрам жеми — маєтку. Маєток як капиталистична приватна категорія страцел свойо дакедишнє значенє. У нових условийох жем представя средство за обезпечованє єдней порядней егзистенції, а нє средство за збогацованє єдних на рахунок других.

БИЛЯНЦИ — КУЛЯНЦИ, АЛЄ ЖИЮ У КЕРЕСТУРЕ

После запровадзованя до діла Закона о аграрней реформи (Закон принєшени 1946. року) звекшовало ше число руских фамилийох на Билей. Жем велькомаєтних (Руснацох и дзепоедних Нємцох) була подзелєна тим Керестурцом хтори були без жеми або єй нє мали досц спрам числа особох у фамилийі. Зоз формованьом задругох почина арендованє жеми, односно ґрупованє задружней на рахунок приватней жеми, так же настали пременки у цалим керестурским хотаре, а вєдно з тим и на Билей. Закон о жемовим фонду од 1953. року знова вимагал одредзене арендованє жеми и нови пременки у керестурским хотаре и на Билей. Источасно дзепоедни людзе зоз керестурского хотара прєшли на Билу.

У 1960. року окончена ревизия катастралней општини Новей Кули (Билей). Зрвнанє власніцтво парцєлох зоз станом на теренє (у хотаре) и шицки дальши пременки окончени и окончую ше на основи правних роботох. У 1960. року на Билей було 1 869 парцєли, а жем ше находзела у рукох 455 газдовствох. 324 газдовства з Руского Керестура, 36 зоз Кули, а 95 ше и далєй водза на Новей Кули. Тоти 95 у ствари тоти газдовства котри маю жем лєм на Билей, або биваю на Билей. То з найвекшей часци руски газдовства.

Од шицкей поверхноски Билей (2 712 га 16 а и 18 м2) у дружтвеной власноски було 1 836 га 87 а и 20 м2, а приватней 875 га 28 а и 98 м2. Так, у ствари, од шицкей жеми, виражене у гольтох, у дружтвеной власноски було коло 3 200 г и приватним секторе 1 500 г. Оценює ше же од цалей поверхноски Билей Керестурци обрабяю коло 2 200 гольти.

Друштвени сектор — Польопривредни комбинат "Перши май" з Руского Керестура мал на хаснованю єдну часц Велького закупу V, Вельки закуп VIII и X и єдну часц Малого закупу III — шицко у поверхноски од прибіжно 600 г.

Вецей як 1 500 г мали приватни газдовства зоз Керестура. Керестурски вельки закупи II, III, IV, V, VI, VII, VIII и X, єдна часц Малого закупу III и Велького закупу IX. Вельки закуп IX бул власноск велькомаєстнікох Михайла и Филипа Махмерових зоз Торжи (Савино Село), та жем була у дружтвеной власноски и дата є на хаснованє Польопривредному маєтку "Радник" зоз Кули. "Радник", окрем спомнутей жеми, мал на хаснованю и жем маєстнікох Нємцох и Мадярох, котра конфискована, а и єдну часц поверхноскох наших людзох чия жем блізка при їх маєтку, блізка при їх будинкох.

Од цалей поверхноски Билей у дружтвеним секторе жем на хаснованю мали тоти роботни організації:

1. Польопривредни маєток "Радник" зоз Кули 1 345 га 55 63 м2;
2. Польопривредни комбинат "Перши май" Руски Керестур 343 га 28 а 49 м2;
3. Польопривредна задруга зоз Кули 52 га 99 а 93 м2;
4. Подприємство ДТД, погон Вербас 20 га 62 а 68 м2;
5. Польопривредни маєток "Милан Куч" зоз Савинога Села 38 га 11 а 57 м2;
6. Скупштина општини Кула 31 га 83 а 56 м2;
7. ЖТП 5 га 45 а 26 м2.

Осемдзешатих рокох XX сторочя наступел процес предаваня приватного маєтку дружтвеному. Жем куповал Польопривредни комбинат "Перши май" и кулянска Польопривредна задруга. Жем предавали Керестурци и то старши, або аж стари польопривредни газдовства. Остатніх рокох ше случело же дзепоедни приватни парцели не бул хто ані обробиц, та остали необробени. Интензивнейше жем обрабяю лєм салащанє, алє их єст з каждым роком вше меней.

Биянци у ствари Кулянци, алє жию у Керестуре. Вони урядово жителє Керестура, алє месни самодопринос плацели до Кули гоч шицки комунални обєкти хасную у Керестуре.

З найвекшей часци, окреме гевти бліжей Кули, жем обрабяли у сотрудніцтве зоз Польопривредну задругу у Кули. Тоті бліжей при Керестуре, у меншим числє, сотрудзовали зоз ПК "Перши май". Тото подручє вельо раз спричиньовало зраженє при спомнутих роботних організацийох праве пре кооперативне сотрудніцтво, односно

пре услуги з механізацію котри приношели найвекши хасен (комбайноване жита, слунечніку, одкупйоване статку и инше).

Друштвено-политични пременки у СФРЮ у остатнім дзешецрочю ХХ сторочя з пременку друштвеной системи вимагали, насампредз нестане друштвеной власности у привреди. Поступне приходзи до приватизованя индустријних и польопривредних работних організацийох, снованя акционерских подприємствох, але и пре невігодни обставини у СРЮ, воєни зраженя та и економску блокаду застановене напредоване польопривредней продукції и на Билей.

ЛИТЕРАТУРА

- ▶ Жирос, М., Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецe (1745—1991), I. том *"Досельоване, природни природност и висельоване Руснацох"*, Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 1997.
- ▶ Жирос, М., Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецe (1745—2001), IV том, *"Ремеселніцтво, тарговина и погосцителство"*, НВУ "Руске слово" и Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, Нови Сад, 2004, 644.
- ▶ Жирос, М., Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецe (1745—2001), III/1. том *"Привредни живот Руснацох"*, у рукопису.
- ▶ Рамач, Я., Привредни и друштвени живот Руснацох у Южней Угорскей 1745—1848, Нови Сад, 1990, 190.
- ▶ Лабос, Ф., Историја Русинох Бачкей, Сриму и Славоніі 1945 — 1918, Вуковар, 1979, 167—168.
- ▶ Гавриловић, С., Подаци из аграрне историје Русина у Крстуру (1824), Зборник за историју, Матица српска Нови Сад 1975, 123—125. Преклад з оригиналу Михал и Янко Рамач.
- ▶ Гербут, Е., Економски живот Р. Керестура, Руски новини, 5/1940. року.

О. Виталий Лотоцкий, ЧСВВ

ГРЕКОКАТОЛІЦКА ПАРОХИЯ СВ. ЙОСАФАТА У КУЛИ¹³

Потреба за снованьом грекокатолицької парохії у Кули 50-их роках 20. сторочя була вше баржей очиглядна. Уж 5. авґуста 1951. року, як ше здогадує Юлин Сабо, була порушана идея за снованє парохії. Того истого дня, после Служби Божей у римокатолицькій каплиці св. Рока, священіки зоз Руского Керестура ше зоз вирніками почали догваряц о формованю парохії. До реалізації тей идеї требало чекац дługi 5 роки аж по септембер 1956. року.

Розуми ше, снованє парохії у Кули не могло заобисц Преосвященого владика кир Гавриїла Букатку, котри нащивел Кулу у юлию 1956. року.

Паноцец М. Биляк, владика Г. Букатко и паноцец В. Сабов

Приблїжно у исти час кед Венедикт Сабов, ЧСВВ окончовал свойо служене у Осєку, Амалия Кухар (мац иєромонаха Ивана Кухара, ЧСВВ, котри погинул у Жумберку у Горватскей), предала жем у Коцуре и за тоті пенєжи купела хижу зоз заграду у Руским Керестуре. Тот маєток панї Амалия завитовала Отцом Василияном. После шмерци панї Амалії тот маєток Отцове Василияне предали и купели хижу у Кули у улїци 16. дивизії число 71. Тота хижа була власноц Владимира Биндаса сина длугорочного пароха Дюри Биндаса, котри служел у Старим Вербаше.¹⁴

¹³ Скрацена верзия тексту Монографія Парафії і монастиря отців Василіян у Кулі, Грекокатолицька парафія св. священомуч. Йосафата – Газето-видавнична установа "Рідне слово", Кула, 2006.

¹⁴ Владимир Биндас народзени 1901. року. Бул оженети зоз Илонку Кнези зоз хтору мали дзивче Ксению. Робел як уряднік у Кули и Зомборе. Умар 1959. року. (Бачванско-сримски Руснаци дом и у швецє, II том б. 346, Грекокатолицька парохия св Петра и Павла, Нови Сад, 1998) (заувага А. М.).

Владимир Биндас зоз фамелию

Дарунок Амалії Кухар не бул достаточни, прето о. Венедикт Сабов, ЧСВВ и по-знейше о. Методий Биляк, ЧСВВ, кед пришли до Кули 1956. року, гледали других дародавцох. Часц пенєжу за купованє жеми и старей хижы подаровал Преосвящени владика Гавриїл Букатко.

Ниа, як ше здогадує Юлин Сабо, котри скоро од самого початку роби коло церкви и длугорочни є церковник (паламар): "У септембре 1956. року у Кули була основана парохия котра припада паноцом Василияном. Того истого року бул предати василиянски обєкт у Руским Керестуре и за тоти пенєжи купени обєкт у Кули од власника Владимира Биндаса у Уліци 16. дивизиї. На спомнутей адреси бул основани василиянски монастир зоз власну капличку, до котрей приходзели людзе роботнима днями на богослуженє. Дня 12. септембра 1956. року була пошвєцена капличка на чесц св. Йосафата".

Значи, 12. септембер 1956. року датум снованя грекокатолицкей парохии св. Йосафата у Кули. Од того часу ше водза парохиялни записи и матрикулни кнїжки.

Дня 25. мая 1957. року Апостолски администратор Крижевскей епархии кир Гавриїл Букатко и Генерални настоятель Отцох Василиянох у Риме о. Павло Мискив, ЧСВВ, догварели ше о способе и условийох за дїялносц василиянскей парохии и монастира у Кули. Тоту двострану догварку 17. юния 1957. року потвердзел Префект Конгрегациї Восточних Церквох, кардинал Євген Тиссеран.

На тот способ було урядово потвердженє снованє грекокатолицкей парохии у Кули котра придата на тирваце управяне Отцом Василияном. Отцове Василияне В. Сабов и М. Биляк од того часу стаємно бивали у купеним доме у Кули. Од того часу до Кули вецей не приходзел служиц спомнути о. Тарас Думка, ані други священїки зоз Руского Керестура. О тим шведочи и ришенє апостолского администратора

Крижевацкей епархиї Преосвященого Владики Гавриїла Букатка од 1. августу 1956. року под числом 4606/1956.

Хижа, котру купели Отци Василянє, без огляду же була стара, заш добре им послужела як манастир и каплічка. Вона була 42 метери длугока и 8 метери широка. У єдней часци були два просторії за паноцох, каплічка, госцинска хижа и парохиялна канцелария, а у другей кухня, хижа за кухарку, шопа за огриву и туалет. У хижи не було води, котру ношели зоз студні. Фундамент хижи бул зоз цеглох, а мури були барз груби, набивани зоз жеми (таки хижи ше волали "набивани").

Допомога з боку мадярских римокатоликох

Римокатолицка церковна заєдніца 20. октобра 1935. року, купела хижу од жени Кароля Хорвата за 65.000 динари у улїци 16. дивизиї 39. Хижа була преправена и присподобена за капліцу котра була димензиї 15 X 5 м. Каплїца пошвецена св. Року.¹⁵ То бул лєм початок за формованє новей римокатолицкей парохії, окрем основней парохії у центре города на нєшкайшей Ленїнової улїци.

На концу Другей шветовой войны число вирнікох римокатоликох ше зменшало, нємецке жительство ше масовно виселєло зоз Кули до Нємецкей. Прето нє було вецей потреби ані за нову парохиялну церкву ані за парохию. Праве тота римокатолицка капліца барз добре пришла нашим вирніком котри ше приселєли ту зоз Босни.

Паноец Тарас Думка вєдно зоз Иваном Шикором и Миколом Токареком обрацели ше за тото до римокатолицкого пароха о. др Дюли Акили. У догварки зоз нїм, тота капліца послужела нашим вирніком за церкву, аж покля нє збудована наша церква святого Йосафата.

Владика Букатко медзи вирніками у дворе каплічки св. Рока 1956. року

"Од октобра 1958. року и по нєшка у тей капліци св. Рока ше каждой стреди служела Служба Божа за старших людзох котри не можу присц до парохиялней церкви у центре города. Внєдзелю грекатолики служели св. литургию аж по 1982. рок кед

15 "Két évszázad emlékére", uredilo Uredničko vijeće Crkvene općine, Kula 1971.

була збудована грекокатолицка церква" здогадує ше римокатолицки парох, монс. Георгий Югас.

Грекокатолицки теметови у Кули

Єдна зоз важних подійох у релігійним живоце грекокатолицкей заєдніци у Кули було доставанє жеми за хованє умартих парохиянох. Тоту жем дзе ше тераз находзи стари грекокатолицки теметов, грекокатолицка заєдніца достала од городской власци 1952. року. Длугорочни церковнік Юлин Сабо здогадує ше же тот теметов бул пошвечени 20. новембра 1952. року. Того истого дня було и перше хованє. Перша похована була Иля Надь. Єдну часц жеми за теметов наша заєдніца була примушена одпуциц суботаром.

За тот теметов длугши час одвитовал церковнік Дюра Силаді. Нажаль, не пре-найдзена информация хто урядово бул одвичательни за теметов у перших рокох пред основаньом парохії. У 80-их рокох избрани Церковни одбор, котрому медзи иншим главни задаток бул водзиц рахунок о чистоти и додзельованю местох за гроби на теметове. Сигурне тото же за чистоту на теметове мали обовязку шицки нашо парохиянє.

После одредзеного часу зявела ше потреба за другим теметовом, бо на предходним места за хованє уж не було. Жем за нови грекокатолицки теметов нам подаровали римокатолики. На тим месце дакеди уж бул стари теметов. Же би ше вон отворел и пошвечел, требало перше повинімац древка, вкерчиц, поровнац жем и дзепоедни заостати надгробни памятники вимесциц. Тот нови простор ми достали 1994. року, а пошвечел го о. Мартин Габурски, ЧСВВ 1995. року.

На тим теметове, зоз намаганьом "церковних старательох": Владимира Нярадия, Григория Головчука и Мирона Гудака, зоз допомогу Михайла Ороса и нашого дзияка Якима Рамача, у 2002. року поставени нови бетонски криж котри направел Юлин Чизмар зоз Руского Керестура.

Розпяце Исуса Христа и красни кип Мацери Божей виробел и подаровал Янко Микита. Криж на теметове пошвечели Отци Василянє, Антоний Турчанік и Виталий Лотоцкий, на швето Воздвиження Чесного Креста, 27. септембра 2002. року, у присутности велького числа вирнікох. Спрам месного обичаю, кумово на пошвечаню крижа були нашо парохиянє дародавци, Янко Микита зоз супругу Ирину и Теодор Процекиєвич зоз супругу Ержебет.

Теметов ше з давних часох тримал за святе место. Кед идземе на теметов, прикрашме себе зоз скромносцу, чувствительносцу и зоз живу виру до того же нашо наймилши, приятелє и познаніки чекаю од нас не лєм почитованє але и ширу молитву до нашого Спасителя Исуса Христа же би им даровал мирни покой у Його Царстве.

ПЕРИОД ОД 1956. ПО 1981. РОК

Діяльність парохії і монастира

Парохія і монастир тих роках функціонували звичайним ритмом. Цеком 60-их роках до Кули приселєли даскелї фамилии. Оцец Венедикт Сабов, ЧСВВ бул управитель новооснованей парохії, а оцец Методий Биляк, ЧСВВ його сотруднїк и настоятель монастира.

У Парохияльней архиви находзи ше записнїк о схадзки за виберанє Церковного одбору под датумом оз. оз. 1957. року. Правда, же о тей подїї нашо парохияне мало знаю, або забули, бо о тим мнє нїхто не споминал.

На основи записнїка, дньови шор на виберанкох бул шлїдуючи:

- ▶ вибор Церковного одбору,
- ▶ питанє отримованя Кирбаю,
- ▶ о огради на теметове, и друге.

До Церковного одбору вошли 6 особи и 3 заменїки: Дюра Силадї, председатель, Петро Семянов, касир. Члени: Корнел Лікар, Михайло Будински, Иван Семчишин, Микола Токарек. Заменїки: Яким Барна, Яким Регак, Михайло Рипко.

Тот состав Церковного одбору бул потврдзени од Ординарияту Крижевскей епархії зоз писмом под числом 158.—1957 од 21. марца 1957. р, од генералного викара Всечеснїшого о. Якіма Сегедия.

На истей схадзки було ришене же би ше кирбай, на чесц св. Йосафата одбул введзєлю 12. новембра. Предложєне же би ше оглашєло вирнїком о добровольним прилогу за купованє огради за теметов як и добровольну финасийну допомогу за ремонт новооснованей парохії. Од 1957. рок и озда по 1987. рок нет значних информацийох о роботі Церковного одбору. Без сумнїву, же вше були людзе котри помагали нашим священїком у роботі парохії. Але аж 1987. року бул знова вибрани Церковни одбор.

Зоз приселєньом о. Венедикта, до Кули ше зоз Руского Керестура приселєл його брат Михайло зоз супругу Катарину. Од самого початку діяльности монастира и парохії Михайло окончовал обовязки дзияка, водзел газдовство, а Катарина була кухарка и газдиня. После шмерци о. Венедикта 1971. року вони, пре свою старосц, вращєли ше до своєй хижи у Руским Керестуре. Роботу кухарки и газдинї превжала гдовица Ана Проч (аж по шмерц 1988. р).

Михайло Сабов послуговал у церкви, шпивал и читал на Богослужєньох. На початку дзияком бул и Петро Семянов, оцец Ани котра ше одала за Василя Палюгу. Од 1958—59. рок аж по 1994. рок дзияк бул Василь Палюга котри почал роботи як дзияк ище док жил у Крущичу. Кед ше преселєл до Кули, вон ше активно уключєл до живота парохії и шпивал покля го здравє тримало. Починаючи од 1964. року, ведно

зоз В. Палюгом, дзияковал Яким Рамач, котри ше до Кули приселєл зоз Руского Керестура. Вон и нєшка шпива у церкви. При нашей церкви бул и треци дзияк Яким Стричко, алє ше вон на початку 90-их рокох зоз Кули одселєл до Руского Керестура.

Од самих початкох постояня парохії, та и скорей, дзекуюци побожним парохияном, було основане Дружтво молитви на пацерки, котре постої и нєшка. Нажаль, його члени лєм старши людзе, котрим уж чежко приходзиц до церкви.

Окончованє душпастирской обовязки було очежане пре недостаток транспортних средствох: же би ше служела Литургия у Крущичу або Червинки требало путовац або на гайзибану або на бицигли, цо вимагало вельо часу. Паноцове Василяне цали час давали духовну услугу шестром Служебніцом и шестром Василянком.

Дня 30. августа 1965. року до Кули, на кандидатуру пришли троме хлапци зоз Малей семинарії зоз Риєки, зоз Горватскей. Були то Петро Рипчин (тераз служи як священїк Крижевскей епархии и економ у Загребскей духовней семинарії), Иван Герич (жил у Канади, умар у марцу 2005. року) и Павло Воротняк (о. Йосафат, ЧСВВ). У фебруару 1966. року у каплички св. Рока у Кули кандидати ше облєкли до василиянских шматох.

*З лїва на право: бр. И. Герич, о. М. Биялк, П. Воротняк
(о. Йосафат), шедзи Иван Вишошевич, 1966. рок*

Новики прияли одвитујуци монашки мена: Даниїл, Йосиф и Йосафат. Брат Даниїл неодлуга ше врацел до семинариї, а други двома братове закончили новицият у Загребе.

У 1970. року брат Йосиф напуцел Василянски Чин. По законченю богословских студиох брат Йосафат пошвечени за священїка и неодлуга пришол до Кули дзе у младежских рокох почал свой монашки живот.

На яр 1969. року, пре барз високи подземни води, звалел ше главни мур у каплички и госцинскей хижі. Часц спаднутого мура мало не забил о. пароха Венедикта, котри ше у тот час модлел у каплички. Настоятель дому о. Методий бул примушени гледац пенєжи за нагли ремонт манастира.

Парохияне у Кули жили барз скромно, прето не могли помогнуц паноцом за оправяне їх дому. Паноцове Василянє мали маєток (дом и вельки овоцник) у Шестинох (часц Загребу), у Горватскей. Паноец Методий предал тот маєток и за тоті пенєжи вибудовал звалени мури и добудовал часц манастира (паралелно зоз улїцу). Тота добудова дзелї ше на два часци зоз узким конгом по котрим ше доходзи до старей часци дому. У добудованей часци до улїци була капличка и єдна хижа, а у часци до двора було три хижи (у єдней з нїх жил и умар о. Венедикт Сабов). Познейше, 1989. року у тей добудованей часци пришло до пременкох од двох хижох до двора направена капличка, а на месце каплички до улїци направена нешкайша канцелария.

Дня 21. юлия 1971. року умар о. Венедикт Сабов, ЧСВВ, перши парох у Кули. Богослужене за упокой служене 23. юлия, котре служел Преосвячени владика Августин Горняк, ЧСВВ зоз петнац паноцами. После шмерци о. Венедикта, ЧСВВ, управу парохіи превжал о. Методий Биляк, ЧСВВ, котри по теди бул його сотрудник. Од 1971. по 1979. рок о. Методий бул сам на парохіи и йому не було легко оконцовац шицки обовязки, бо парохия ше поступне звекшовала и у тим часе уж була добре оформена.

Од 1979—1980. року и аж по початок войны на просторе бывшей Югославии 1991. року, мож бешедовац о найуспішнейшим периодзе нашей парохіи у Кули. Теди на парохию пришол млади священїк о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ. Шицки нашо вирніки складаю ше же праве вон вельо зробел за розвой нашей парохіи, будоване церкви и манастира у Кули.

Анализујуци живот парохіи св. Йосафата у Кули, обачене же єст барз вельке число особох котри допринесли ей духовному и душпастирскому розвою. Ту жадаме спомнуц мена тих особох котри зоз своїм нащививованьом церковних Богослуженьох каждой недзелї и на швета, а тиж и други дні, зоз свою пожертвовноцу и помоцу, дали значне доприношене духовному розвою нашей парохіи. Здогадніме ше тераз лем тих котри пошли гу Господу по вичну награду.

Окремну похвалу заслужую вельорочни дзияк Василь Палюга, його швекор и швекра Петро и Анастазия Семянив (родом Капитан). У архиви зачувана казань о. Йосафата Воротняка, ЧСВВ, виглашена на хованю Анастазии Семянив, 21. юния

1990. року: "Вчера ше загашела єдна швичка... Швичка служи другим а сама згорує. Наша парохиялна заєдніца єй окреме подзековна за єй красни приклад котри вона роками давала шицким нам зоз свою чесносцу, почитованьом гӯу каждей особи, почитованьом дня Господнього, побожносцу. Була вона єдна зоз снователькох Дружтва молитви на пацерки у нашей парохії, та и скорей як цо парохия була основана.

Заш лєм, найвецей вона задлужела нашу грекокатолицку заєдніцу у Кули зоз тим же чесно и у глібоким християнским духу, ведно зоз упокоєним супругом Петром, виховала дзевецеро дзеци як свидомих християнох, котри по нешка, ведно зоз свою родзину творя здрави штредок нашей парохії".

У нашей подручней парохії у Крущичу з таким истим огньом пожертвовносци горела фамилия Петра и Ани Воротняк и фамилия гдовици Анастазії Дацишин. Дзвери їх домох и шерцох вше були широко отворени за шицких священїкох котри служели у Крущичу, а тиж за шестри - монахинї, цо пилно помагали паноцом у їх нелегкей душпастирскей роботы.

Предлужуєме ошвицовац мена котри ше визначовали зоз пилносцу у особним духовним живоце, а тиж так и у живоце парохії: Михайло и Катерина Сабов, Петро Пирожек, Дюра Силаді, Яков Чизмар (старши), Василь Капитан, Иван Костюк, Аполона Рамач, Методий Дудаш, браца Йосафат и Илия Лещишин, Мария Боднар, Леона Гарди (мац о. Михайла котри нешка служи у Словенії), Мария Сапун (мац двох Шестрох Василянкох), Мария Садовска, Ана Проч, Иван Пронек, Иван Бабий, Феброна Барна, Василь Сенчук, Василь Семянов, и други.

Тих людзох ми длужни паметац и за нїх ше модліц, бо вони (и не лєм вони) у свой час були душа нашей грекокатолицкей парохії св. Йосафата у Кули.

ПЕРИОД ОД 1982. ПО 1992. РОК

Будованє храму св. Йосафата и манастира

Анализуючи подїї котри ше збули у тим периодзе, може ше тримац же тоты роки були найуспїшнейши у животу нашей парохії у Кули. У тим периодзе держава ище мала досц добри економски и газдовски розвой, а то значело же и людзе лагодно жили. У тим периодзе збудована церква и нови манастир Отцох Василянкох у Кули, а тиж отворени манастир Шестрох Служебніцох НДМ у Кули, котри несебично помагаю отцом у парохії.

Оцец Методий Биляк, ЧСВВ, котри управял зоз парохию, у тот час уж бул старши, и тоту перспективу за будованє церкви, котра ше указала зоз купованьом хижы зоз порту од фамилии Биндасових, не могол сам реализовац. Добри и успїшни реализатор идеї будованя церкви, а познейше и манастира бул ревностни священїк Йосафат Воротняк, ЧСВВ.

Вон народзени у Босни, закончел гимназию у Загребе и богословски студії у Риме. Року 1975. пошвецел го Папа Павло VI. По законченю магістерских студийох пришол до Кули, дзе ше легко зожил зоз вирніками, бо часто ту приходзел подчас студийох.

Дня 27. децембра 1981. року бул избрани ткв. будовательни церковни одбор у нашей парохії. Його задаток бул, пофришко почац будовац нову церкву, прецо число членох було векше од порядного церковного одбору. До одбору вошли 19 члени котри були представніки (по єден або двома) зоз каждого з 11 микрореонох Кули. Члени того одбору були: Владо Гавриленко, Василь Рипчин, Владо Няради и Янко Микита, Юлин Сабо и Яким Бучко, Штефан Костюк и Иван Пронек, Теодор Данчук и Микола Воротняк, Йовген Регак, Яким Бодянец и Иван Костюк, Михайло Канюга и Михайло Боднар, Йосафат Лещишин и Андрий Семчешин, Павло Готюр и Йосиф Семянов.

Неодлуга почала интензивна приготовка за будованє церкви. Практично од 1. януара 1982. року, кед ше одбуло перше зашеданє будовательного одбору, були подзелени задатки шицким членом, почала интензивна приготовка и зберанє потребней документациї. У тот час бул комунистични режим, прето требало обисц вельо державни установи, дуркац на велї дзвери же би ше достала дозвола за будованє церкви або гоч яког култного обєкта.

Треба спомнуц же ище од самого початку свойого душпастирства у Кули, о. Венедикт Сабов, ЧСВВ, а окреме о. Методий Биляк, ЧСВВ, часто гледали од власцох дозволу за будованє храму. Комунистична власц непереривно одбивала, наводзаци аргументи же таки обєкт не предвидзени зоз генералним планом места. На обновени гледаня часто не давали ніяки одвити, а на концу гварели же шицка преписка у вязи зоз тим, дзешка щезла.

На упарте гледанє Отцох Василянхох од 1981. року, власц на концу-конца одвигтовала позитивно. ***Ришенє за будованє церкви видал Секретарият за привреду општини Кула под числом 04-351-136/82 од 26. 05. 1982. року на основи уж утвердзеного проєкту котри виробел "Кулапроєкт"***. Дозволу месна влада не видала на будованє церкви але за култни будинок.

Службенїки ясно назначели же то може буц будинок на поверх зоз вонкашнім випатрунком як и шицки други будинки у улици, а нука може буц пошорене по власним жаданю. Праве пре тоту причину на церкву не поставена турня, лєм невелики камени криж на закрицу, а коло церкви нет дзвонїци.

Пенєжи за будованє церкви Отцове Василяне назбєрали на рижни способи.

Нашо вирніки у Кули назбєрали у динарох 10 тисячи америцки долари, а виројтно за исту таку суму уложили зоз добродзечну роботу на будованю. Парохияне, котри не могли ніч подаровац на будованє церкви, укладали свою роботу. Але було и таки пожертвовни вирніки же подаровали пенєжи и приходзели помагач у вибудови. Будованє церкви барз зблїжело вирнікох.

Числени донації зоз иножемства на будованє храму були у суми коло 70 тисячи америцки долари. Донації сцигли зоз велїх жемох швета, окреме зоз Италиї, Австралиї, Немецкей и Америки. Найвекши донаторе були "Церква потреби" зоз Кингштайну у Немецкей (25 тисячи америцки долари), и "Католика Унио" зоз Вирцбургу у Немецкей (12 тисячи америцки долари).

Дзекуючи стараню о. Йосафата Воротняка, ЧСВВ, у 1982. року бул организова-ни младежски хор. У Крачунским периодзе вон подзелени на даскельо групи котри ходзели колядовац, и на тот способ зберали прилоги за будованє церкви. Тот хор престал робиц о даскельо роки, кед його члени створели власни фамилиї. Зоз приходом до Кули учительки музики зоз України, уж спомнутей Надії Паздерскей, котра ше одала за младого гдовца Штефана Воротняка, бул обновени церковни хор, чийо шпиванє и нешка слухаме у нашей церкви. У нїм углавним старши парохияне.

У будованю церкви участвовали велї парохияне

На Русадля 1982. року пошвечени фундамент за нову церкву, а на Кирбай св. Йосафата того истого року кирбайска Служба Божа ше служела уж у новей церкви, гоч ище не була закончена. Будованє церкви закончене 1983. року. Дня 7. августа 1983. року церкву и престол зоз граниту пошвечел Преосвящени владика Славомир Микловш.

Иконостас у церкви поставени 1986. року. Древену конструкцију за нього виро-бел Василь Присташ зоз Банялуки у Босни. Икони на иконостасу намальовал гре-кокатолицки священїк Златко Латкович зоз Загребу. За дзепоедни икони спонзоре були нашо парохияне або цали фамилиї, о чим шведоча таблички на иконох зоз ме-нами хто бул донатор. Иконостас у цалосци коштал коло 8 тисячи америцки дола-ри. Седмошвичник и подшвичники подаровала фамилия Янка и Ирини Микита зоз Кули. Ламперию на повали у церкви зробел Яким Рамач зоз своїм сином. Мозаїк

"Покров Пресвятей Богородици" на фасади церкви виробел уметнік Сергей Михич зоз Загребу.

По законченю будованя храму 1983. року Отцове Василянє почали генерални ремонт цалого монастира Святей Тройци. Почали зоз конца, од двора. Року 1984. на месце дзе були стари, виляти нови фундаменти и направени таки исти длугоки будинок зоз подкровйом. Перше докончели катехетичну салу, потим кухню, рефектар, рекреацийну салу и библиотеку. Пенєжи за будованє монастира дала Главна управа Василянського Чину зоз Риму. Будовательни роботи закончени 1990. року. Зоз німа найвецей руководзел о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ.

Манастирску каплічку прикрашує барз красни иконостас, котри резбарели уметніки зоз варощика Магич Мала у Горватскей а на иницијативу о. Григория Планчака. Дзекуюци стараню паноца Григория, уметнік Володимир Свидерски зоз Червенограду з України намальовал на нім красни икони.

После длугошого часу, коло 30 роки, 1987. року бул избрани Церковни одбор, котри мал 8 члени: Владо Гариленко, Михайло Сапун, Андрий Семчишин, Янко Микита, Штефан Костюк, Юлин Барна, Илия Лещишин, Любомир Орос.

Члени того одбору поставели ограду зоз котру оддзелена церковна порта од загради, направели мали стадион за дзеци котри приходза на катехизацию до нашей церкви, пошорели теметов, направели паркинг простор опрез церкви и монастира, итд.

Рок 1988. бул богати зоз подїями. Главна подїя, не лем у Кули, але и по шицких наших парохийох того року, означованє 1000-рочнїци кресценя Руси-України. З тей нагоди Кулу нащивел Преосвящени владика Мирон Дацюк, ЧСВВ, котри участвовавал у преслави Ювилья 28. августа 1988. року у Коцуре.

У Кули ше означованє 1000-рочнїци кресценя Руси-України одбуло дакус скорей, у новембре 1987. року. У тот час, точнїше од 1. по 6. новембер, при нашей парохии були организовани св. мисии за вирнїкох котри водзел блаженей памяти о. Петро Овад, парох зоз Пнявору.

З тей нагоди, на уходу до церкви бул поставени мисийни криж зоз надписом "Спаси душу свою". А на противним боку поставена таблічка на котрей написане же наша церква збудована з нагоди тисячрочнїци кресценя нашого народу.

Дня 22. юлия 1989. року Кулу нащивел о. Севериян Якимишин, ЧСВВ, генерални економ Василянського Чину (тераз єпископ у Заходней Канади), у вязи зоз ришеньом питаня ремонту подкровя нашого монастира, же би ше на таки способ звекшал монастир. Дзекуюци успишному ришенью того питаня, нешка василянски монастир ма 15 хижи зоз централним зогриваньом (дзепоєдни маю и санитарни гузел), котри ше, гоч мало, хасную за реколекцию або перебуванє госцох.

Року 1992. бул правдиво избрани други Церковни одбор. До нього избрани: Яким Чизмар (младши), Петро Сапун, Микола Дудаш, Павло Готюр, Єроним Ковач, Микола Воротняк, Павло Костюк, Владо Бучко.

Були то чежки роки кед ше у креви розпадовала социялистична Югославия. Як пошлїдок войнових нещесцох парохия мала вельки утрати, и, цо найгорше, пришло до рижних непорозуменьох медзи Руснацами и Українцами. Слава Богу же тоти по-чежкосци неодлуга нестали.

Шестри Служебніци Непорочней Дїви Марії у Кули

Отцове Василянє вельо раз ше обрацали гу Провинційней и Генералней управи Шестрох Служебніцох НДМ же би шестри отворели свой манастир у Кули. До того ришення ше пришло аж 1988. року.

На писмену молбу о. Йосафата Воротняка, ЧСВВ, од 13. мая 1988. року и теди уж чежко хорого управителя парохії о. Методия Биляка. ЧСВВ, Провинційна управа Шестрох Служебніцох позитивно одвитовала. Уж 1. юлия истого року шестра Тат'яна Воротняк, СНДМ (власна шестра о. Йосафата Воротняка), зоз манастира у Коцуре була премесцена до Кули. Шестри ище не мали свой дом у Кули, прето єден час за нїх була видвоєна єдна хижа у манастире Отцох Василянкох.

Перши два мешаци шестра Тат'яна була сама. У тот час була потребна подполна помоц о. М. Билякови. Ведно зоз його власну шестру Штефку, шестра Тат'яна ше старала послуговац о. Билякови же би вон легчейше подношел хороту и чежки болї. Отецз Методий спочинул у Богу 14. юлия 1988. року. Хованє ше одбуло 16. юлия. На нїм було петнац священїки и вельке число Шестрох Служебніцох и Шестрох Василянкох. Тиж було вельо вирних нашей парохії, котри пришли випровадзиц на вични одпочивок свойого вельорочного пастира, котри вецей як 30 роки провадзел свойо овечки, указуюци им драгу до Божого пасовиска.

Дня 30. авґуста истого року, на допомогу ш. Тат'яни Воротняк, СНДМ пришла ш. София Костюк, СНДМ, котра до того часу перебувала у манастире у Новим Садзе. Обидва шестри окончовали рижни служеня, починаючи од кухнї, пральнї и загради и закончуюци зоз стараньом за чистоту и красу манастирскей каплїчки и парохиялней церкви а тиж и водзенє катехизації за дзеци. Окром спомнутих обовязкох, обидва шестри Служебніци од 1. септембра 1988. року преширели свой апостолат зоз роботу у доме за старих у Кули.

Дня 29. януара 1990. року шестри купели хижу од нємецкей фамилии у Кули, у сушедстве Василянского манастира (у улїци 16. дивизиї, 68) котру преправели на манастир. По законченю шицких необходних ремонтнох, 4. септембра шестри ше до нього уселєли. Мешац познейше о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ пошвецел їх каплїчку на чесц св. Йосифа.

Часто на допомогу кулским шестром, кед було вельо роботи у загради, приходзели шестри зоз Руского Керестура. Дзекуюци звекшаному приходу кандидаткох зоз України Шестри Служебніци обновили свой новицият, котри не робел уж даскельо роки и змесцели го до нового дому у Кули. Маґистерка постала ш. Юлия Бойчук, СНДМ, нешка Провинційна настоятелька. Неодлуга новицият бул премесцени до Вербасу, та заш лєм новички предлужели помагац шестром Служебніцом у Кули у катехизації.

Василиянски Манастир Святей Тройци

Од самого снованя парохії простор дзе жили паноцове Венедикт и Методий три-мало ше за манастир. Але о тим ше знало у церковних кругох и о тим ше не оглашовало. Тото було у пракси у шицких комунистичних жемох. Манастирска каплічка през роботни дні служела за пасторални потреби, а внедзелю отцове Василияне служели у римокатолицкей капліци св. Рока, як уж спомнута.

На початку 90-их рокох ХХ вику, кед пришли иншаки часи, окончене преширене манастира. До новей каплічки змесцена чудотворна икона Пресвятей Тройци. Од теди ше традиційно трима же манастир Отцох Василиянох пошвечени Пресвятей Тройци. Кирбайске швето означуе ше на други дзень по Посланю Святого Духа (швето Святей Животворней Тройци).

На кандидатуру до манастира у Кули, котри урядово ма статус душпастирскей резиденції, 15. фебруара 1982. року пришол Роман (Григорий) Планчак, а 23. януара 1991. року Мирослав (Роман) Кандрач зоз Вербасу. Познейше вони виступели зоз Василиянского чину и прешли до монашей заедніци Студитского Уставу.

Отцове Василияне служели числени цалотижньово мисії за народ. Наприклад, о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ, ведно зоз о. Славомиром Микловшом (владика Крижевскей епархії у чаше од 1983. по 2009. рок) глашели мисії 1982. року у Лишні у Босни. Истого року о. Йосафат ведно зоз о. Романом Мизом глашели мисії у Козарцу у Босни. Познейше, 1986. року сам глашел мисії у Індії. Отцец Йосафат тиж глашел велі тридньово реколекції у наших парохийох (наприклад у Руским Керестуре, Коцуре, Вербаше итд.). Скоро каждого року отцове Василияне давали реколекції Шестром Служебніцом и Шестром Василиянком.

На концу 80-их рокох ХХ сторочя новозбудовани манастир Отцох Василиянох при церкви св. Йосафата у Кули нашол ше на крижней драги. Окреме тото видно зоз замеркованьох подчас стретнуцох рижних духовних особох зоз Італії, України и Немецкей.

По розбовчованю Горбачовскей реформи постали "превидни" граніци державох дакедишнього Советского Союзу, та так и України. Тото спричинело виход веліх людзох на Заход. Вони легко могли присц до Югославії, але чежше до Італії и далей на Заход, а другим особом зоз Італії або других державох було чежше присц до України, але легко до Югославії. Югославия у тот час була досц отворена держава, як на Восток до социялистичного швета, так и на Заход до капиталистичного швета.

Ище предтим, починаючи од 1973. року у цалим дзешецрочу, каждого року до Кули приходзели на лєтні розпуст василиянски студенти котри ше учели у Риме. Векшина з ніх була родом зоз Бразилу. Медзи німа бул и нешкайши Протоархимандрит о. Василь Ковбич, ЧСВВ, але тиж и його старши брат Преосвящени владика Володимир Ковбич (нешка епископ-помоцнік українскей католицкей епархії св. Ивана Хрестителя у Куритиби у Бразилу). Вони по оцовой лінії походза зоз України, перше ше населели у Деятини у Босни, а вец ше преселели до Бразилу. Родзина Ковбич (Кобица) и нешка жиє у Кули.

Дня 8. октобра 1989. року до Кули пришол о. Матей Гаврилив, ЧСВВ, а зоз нїм шестри Служебніци Диогена Терешкевич и Вероника Дика. Ту ше вони стретли зоз Всечеснейшим о. Изидором Патрилом, ЧСВВ, Протоархимандритом Василянского Чину. Дакус познейше до Кули пришол и о. Иван Музичка. Два мешаца познейше до Кули пришол Преосвящени владика Ириней Билек, ЧСВВ, котри подчас стретнуца зоз Протоархимандритом припознал же после длугих рокох забрани Українскей Грекокатолицкей Церкви перши раз у живоце служел шпивану Службу Божу зоз кандилом. У Кули, як госц даскельо дні бул блаженей памяти Преосвящени владика Иван Маргитич. Було вельо нащиви манастиру у Кули урядово або приватно зоз намиру одпочивку, а то шведочи о цесним сотрудніцтве и вязох шицких членох єдней велькей Божей фамилии.

Вльце 1990. року о. Йосафатови Воротнякови, ЧСВВ, по закончених студийох пришол на допомогу о. Григорий Планчак, ЧСВВ. У тот час у Кули ше зявела идея за отверанє новициату. Зоз стараньом о. Йосафата Воротняка у децембре до Кули пришли даскельо кандидати зоз України, автор тей статі Василь Лотоцки (нєшка иєромонах Виталий, ЧСВВ, Володимир Василь Вирста (нєшка священік у Україні), Михайло Трощук, Иван Христифор Гоголь и Володимир Сремия Коритан.

Зоз указом Генералней управи, о. Григорий ведно зоз трома кандидатами на початку 1991. року пошол до України, дзе требал буц помоцнік магістра у вельким Креховским василянским манастире. У новициату у тот час було коло 70 братох-новикох, а браца-кандидати требали там предлужиц свою духовну формацию. Отец Г. Планчак окончовал функцию помоцніка по 1992. рок кед го у тим служеню заменєл о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ.

Треба повесц же зоз горе спомнутих кандидатох у Василянским Чину нє остал ніхто окрем автора тей статі. Длуги час нє лєм кандидат але и новик бул, тераз уж упокоєни, брат Иван Миле Вуянич.

Война на території буншеї Югославїї почала у маю 1991. року. Вона принєсла нещесца велїм людзом, а окреме простим жительом чийо дзеци теди служели войско. Звичайно же у таких обставинох як монашки заєдніци (хлопски и женски) так и епархиялне духовинство поволовало модліц ше за мир и зоперанє войны. Отцове Василяне, ведно зоз шестрами Служебніцами и вирніками, окрем каждодньових обовязкох, у войновим периодзе вельо часу пошвецовали молитви за пострадалих и погинутих у войны. Гоч Сербия урядово нє участвовала у войны, нє мале число наших парохиянох мобилизоване на фронт до Горватскей. Лєм єдного дня, озда найсмутнейшого у 1992. року, на Кулским теметове були поховани троме нашо парохияне котри погинули у войны. То були Звонко Гарди, Славко Афич и Михайло Репчак. Вична им память!

ПЕРИОД ОД 1992 ПО 2005. РОК

Мож шмело повесц же остатні период у живоце нашей парохії почал зоз одходом о. Йосафата Воротняка, ЧСВВ, до України 10. октобра 1992. року (на основи дозволи Протоархимандрита о. Изидора Патрила, ЧСВВ, од 09. септембра 1992. року).

У парохії св. Йосафата настали пременліви обставини. Чежко було пренайсц одвитующих священікох котри би добре обслуговали вирнікох и давали им духовну потримовку у часе тирваня войны на просторе бувшей Югославії.

У 1993—1994. року накратко парохом бул о. Григорий Планчак, ЧСВВ, котри ше врацел зоз України. Вон человек молитви и глібокого духовного живота, зоз вельким жаданьом и намаганьом до духовних висотох.

Познейше, у 1995—1996. року до Кули пришол способни и енергични священік Мартин Хабурски, ЧСВВ, котри ше швидко прилагодзел до нових обставиных, научел язык и успишно служел у нашей парохії у Кули. Заш лем, настоятеле го премесцели до України за предлуженє духовней формациї, а неодлуга до Риму.

Треба спомнуц же у часе священікованя о. Г. Планчака, ЧСВВ у Кули, йому помагал брат Иларион Шняк, ЧСВВ зоз українскей Провинції Отцох Василиянох, а у часе служеня о. М. Хабурского, ЧСВВ ту бул брат Миколай Михайло Тегливец, ЧСВВ. Познейше ту бул и брат Василь Анатолий Кривцун, котри неодлуга виступел зоз манастира. До того часу василиянски манастир и церква припадали Генералней куриї Отцох Василиянох. Вешені 1996. року Генерална курия ришела приключиц Кулски манастир до Словацкей провинції св. Кирила и Методия ЧСВВ. Уж у октобре 1996. року до Кули пришол о. Горазд Тимкович, ЧСВВ зоз Словацкей, котри ту уж бул скорей вєдно зоз о. Й. Воротняком, ЧСВВ. Але ані вон, ані други священіки котри приходзели после нього, не затримовали ше длуго у takiej вельонационалней и окремней парохії, як цо то Кула.

После одходу о. М. Хабурского, ЧСВВ, мож бешедовац о озбильней кризи у парохії и знемиреню медзи вирніками, котре було, нажаль, не пре побожни, не пре духовни або душпастирски причини, але пре людски амбиції и жаданя, як з боку людзох так и з боку духовенства. У 1997. року закончел ше мандат Церковному одбору.

И гоч ше у 1998. року одбули виберанки за нови Церковни одбор, його состав пре даяки причини не бул потвердзени з боку Ординарията Крижевскей епархії. Место Церковного одбору були меновани дочасови такволани "церковни старателе", котри и по нешка окончую обовязки Церковного одбору. За нього меновани 4 особи: Стефан Воротняк, Мирон Гудак, Гринько Головчук, Владо Няради.

Року 1998. зоз Словацкей до Кули пришол о. Антоний Турчаник, ЧСВВ, и од 2000. року по 2011. рок окончовал обовязки пароха кулскей парохії, а од новембра 2001. року йому на допомогу пришол зоз України о. Виталий Лотоцкий, ЧСВВ.

*Церковни одбор избрани и паноцове Йосафат Воротняк,
Виталий Лотоцки и Антоний Турчаник.*

Отцове Василяне зоз Кули каждого мешаца отримовали схадзки мирянского дружтва Третього Чину св. Василя Велького у Коцуре, а тиж и у Руским Керестуре. Отец Г. Планчак у свой час основал молитвену библийну групу чийо члени з векшей часци зоз Коцура. Познейше тоту групу превжал о. М Хабурски, ЧСВВ, а потим о. А. Турчаник, ЧСВВ.

Ище у 80-их роках парохија у Кули организовала числени паломництва. Вирніки ишли на одпусти до грекокатолицких парохийох у Босни (каждого року до Девятини, скоро каждого року до Пнјавору, з часу на час до Дервенти, Каменіци и Баня Луки). Тиж организовани каждорочни паломництва до Водици, а тиж до Вуковару, Петровцох, Индії итд. Треба спомнуц же дзекуючи безвизовому режиму, було и паломництво до Лурду (Французка) у 1984. року, до Риму (Италия) 1988. року з нагоди означованя тисячрочниці од кресценя Руси-України.

Од 1991. року групи вирнікох скоро каждого року нащивюю Україну.

Оцове Василяне ше непереривно старали о катехизації за дзеци и младеж. У тим им у остатнім дзешецрочу помагаю шестри Служебніци. Отцове Василяне, окрем у Кулскей служба и у филияли парохиї у Крущичу.

До грекокатолицкей парохиї у Кули припадаю и населеня: Зеленгора, Романия, Нова Кула, Липарски салаши, Липар и Червинка. Снованє парохиї у Червинки заслужує векшу увагу, бо маме документ Ординаријату Крижевскей епархиї число 241.-1957 од 22. мая о потвердзеню Церковного одбору у тим месце. Члени того Одбору у Червинки були: Микола Бодваї, Йосиф Павлюш, Иван Боднарчук и Павло Маркович. То шведочи же там було векше число вирнікох як и активни церковни живот. Нажаль, нешка пре вельку асимилацию, умеранє наших людзох и други причини, пасторални

обовязки зводза ше на найосновнѣйши потреби як цо хованє, и то не вше, потреба за матрикули о кресценю и винчаню як и благослов домох зоз воду.

Одредзени час, починаючи од 2000. року, Отцове Василянє видавали билтен "Кулски благовист" котри мал цель информовац наших вирних о живоце у нашей парохії, оглашовац дяки новини, оглашки. Нажаль, пре одредзени причини вон престал виходзиц. Наздаваме ше же зоз потримовку и заинтересованосцу наших вирнікох обновиме издаванє того билтену.

На швето Успение Пресвятей Богородици 2003. року бул основани Егзархат за Сербию и Чарну Гору. За першого егзарха номинувани монс. Дюра Джуджар. Парохия у Кули почувствовала мощну потримовку од своего нового епископа.

До Кули з України зоз духовну програму приходзела група Львовскей конзерваторії "Святиня", а тиж грекокатолицки хор зоз Ужгородскей катедрали и ансамбл "Струни серця" Марийскей дружби при василиянским храме св. Онуфрия у Львовє (члени ансамблу виступали зоз крачунску програму не лєм у Кули але и у веліх местох дакедишнѣй Югославиї дзе нешка жию Українці).

Дзекуєме Богови за шицки тоти дари, з котрима Вон обдаровал вирнікох Кулскей парохії у прешлим пол сторочю, и модліме Го, же би шицки парохиянє у Кули убудуце жили у мире и злагоди.

ПЕРИОД ОД 2006 ПО 2015. РОК¹⁶

2006. року означени Златни ювелей, 50 роки од снованя грекокатолицкей парохії святого священомученіка Йосафата и монастира святей Троїци Отцох василиянох у Кули. З тей нагоди организована святочна академия хтора отримана у Театралней сали Културного центра у Кули.

Окреме значна подія за парохию було обявйованє троязичней монографії о грекокатолицкей парохії у Кули. Автор текстох монографії бул о. Виталий Лотоцкий.

2007. року избрани нови церковни одбор. За членох избрани: Янко Микита, председатель, Елемир Мудри, Владимир Бучко, Микола Дудаш, Иван Мика, Теодор Процкиєвич, Павло Бахтяк.

2008. умар длугорочни парох Йосафат Воротняк. Истого дня подзвигнута турня за чийо поставяне вельки заслуги праве о. Йосафата.

2011. року паноец Антоний Турчаник ше врацел до Словацкей. Перше служел у Прешове, а потим у Красним Бродзе. Зоз одходом паноца Турчаника, за пароха Грекокатолицкей парохії у Кули поставени о. Виталий Лотоцкий.

2011. року сотруднік пароха постава Платон Салак.

2012. року церковни одбор предлужел робиц ище єден мандат.

2015. року умар председатель церковного добору и вельки добродїй парохії Янко Микита.

16 Текст о подїях и статистику парохії од 2006. по 2015. рок дополнел Александер Мудри з помоцу о. Виталия Лотоцкого и о. Платона Салака.

У манастире шестрох служебніцох **Непорочней Діви Марії** служба шестри Емилия Сабадош и Цецилия Суботнічки.

ДОДАТОК

Статистична информация за парохию св. священомуч. Йосафата

На законченю тей хроніки нашей парохиї, сцеме навесц податки зоз парохиялних кнїжкох кресцених, винчаних и упокоєних. Шицки податки дати спрам записох у тих кнїжкох од 1956. по новембер 2015. року. А на концу даваме податки о стану парохиї 2006. року (число особох и националносц).

<i>Кресцени</i>			<i>Винчани пари</i>			<i>Поховани</i>		
1956 - 9	1976 - 28	1997 - 22	1956/7 - 6	1976 - 5	1997 - 3	1956/7 - 5	1976 - 4	1997 - 33
1957 - 26	1977 - 22	1998 - 14	1958 - 2	1977 - 14	1998 - 6	1958 - 4	1977 - 6	1998 - 17
1958 - 23	1978 - 27	1999 - 23	1959 - 7	1978 - 8	1999 - 8	1959 - 5	1978 - 16	1999 - 26
1959 - 19	1979 - 20	2000 - 20	1960 - 7	1979 - 6	2000 - 10	1960 - 5	1979 - 13	2000 - 25
1960 - 29	1980 - 17	2001 - 18	1961 - 13	1980 - 8	2001 - 6	1961 - 9	1980 - 11	2001 - 19
1961 - 37	1981 - 26	2002 - 20	1962 - 9	1981 - 12	2002 - 8	1962 - 8	1981 - 21	2002 - 26
1962 - 34	1982 - 41	2003 - 25	1963 - 12	1982 - 17	2003 - 5	1963 - 5	1982 - 21	2003 - 26
1963 - 40	1983 - 25	2004 - 14	1964 - 12	1983 - 13	2004 - 6	1964 - 8	1983 - 18	2004 - 25
1964 - 32	1984 - 32	2005 - 22	1965 - 16	1984 - 8	2005 - 7	1965 - 10	1984 - 19	2005 - 38
1965 - 39	1985 - 37	2006 - 2	1966 - 6	1985 - 9	2006 -	1966 - 8	1985 - 23	2006 - 4
1966 - 33	1986 - 35	2007 - 12	1967 - 11	1986 - 7	2007 - 4	1967 - 12	1986 - 18	2007 - 34
1967 - 41	1987 - 42	2008 - 21	1968 - 13	1987 - 12	2008 - 3	1968 - 9	1987 - 18	2008 - 30
1968 - 47	1988 - 56	2009 - 16	1969 - 15	1988 - 15	2009 - 7	1969 - 14	1988 - 19	2009 - 34
1969 - 31	1989 - 42	2010 - 14	1970 - 7	1989 - 15	2010 - 2	1970 - 7	1989 - 19	2010 - 36
1970 - 31	1990 - 31	2011 - 22	1971 - 7	1990 - 8	2011 - 5	1971 - 9	1990 - 14	2011 - 32
1971 - 25	1991 - 44	2012 - 14	1972 - 10	1991 - 8	2012 - 3	1972 - 15	1991 - 10	2012 - 24
1972 - 22	1992 - 32	2013 - 12	1973 - 9	1992 - 12	2013 - 4	1973 - 10	1992 - 22	2013 - 32
1973 - 32	1993 - 33	2014 - 11	1974 - 7	1993 - 13	2014 -	1974 - 10	1993 - 18	2014 - 28
1974 - 22	1994 - 33	2015 - 15	1975 - 9	1994 - 8	2015 - 6	1975 - 11	1994 - 25	2015 - 29
1975 - 27	1995 - 23			1995 - 6			1995 - 21	
	1996 - 14			1996 - 9			1996 - 22	

Кресцених од 1956. рок по 2015. особи

Винчани од 1956. рок по 2015. малженски пари

Поховани од 1956. року по 2015. рок

Стан на дзень 15. фебруара 2006. року, парохия ма 1.840 особи. Ту ше находза члени парохиї зоз Кули, Крущичу, Червинки, Липару, Новей Кули, Зеленгори, Романиї и Липарских салашох. По тей статистици чишліме наших вирніцох по националносци спрам Йорданских списокох (критериум таки ту спомнути шицки тоти котри нас примаю зоз Йорданску воду). У парохиї маме 15 националносци.

Статистика грекокатолицької парохії у Кули од 15. фебруара 2006. року

Филяли: Крущич, Зеленгора, Романия, Червинка, Липар,
Липарски салаши, Нова Кула.

Крущич:

Фамилії 43, особи 138

Українці 92 • Руснаци 17 • Серби 17 • Горвати 5 • Чарногорци 4 • Мадяре 3

Зеленгора:

Фамилії 7, особи 17

Українці 6 • Серби 5 • Руснаци 3 • Горвати 3

Романия:

фамилії 7, особи 17

Українці 15 • Серби 1 • Македонци 1

Червинка:

фамилії 10, особи 22

Українці 18 • Чарногорци 2 • Серби 1 • Горвати 1

Липар и Липарски салаши:

фамилії 5, особи 16

Руснаци 7 • Серби 3 • Українці 2 • Мадяре 1 • Горвати 1 • Не вияшнених 2

Нова Кула:

Фамилії 12, особи 25

Українці 15 • Мадяре 5 • Руснаци 4 • Горвати 1

Шицки фамилії у филиялох: **84** Шицки особи у филиялох: **235**

Кула:

фамилії 623, особи 1.605

Українцох 858 • Руснацох 385 • Сербох 145 • Мадярох 70 • Горватах 37

Полякох 34 • Чарногорцох 31 • Македонцох 8 • Словакох 4 • Албанцох 4

Италиянох 4 • Нємцох 4 • Чехох 2 • Словенцох 2 • Туркох 2 • Не вияшнєтих 15

На дзень 15. фебруара 2006. року грекокатолицка парохия у Кули, вєдно зоз филиялами ма: фамилии 707, особи 1.840.

Українци 1.006 • Руснаци 416 • Серби 172 • Мадяре 79 • Чарногорци 37
Горвати 48 • Поляци 34 • Македонци 9 • Словаци 4 • Немци 4 • Италияне 4
Албанци 4 • Чехи 2 • Словенци 2 • Турки 2 • Не вияшнєтих 17

ДУШПАСТИРЕ ПОСЛЕ СНОВАНЯ ПАРОХИЇ У КУЛИ

о. др Венедикт Сабов, ЧСВВ (1903—1971)

Народзел ше 28. априла 1903. року у Руским Керестуре. До Василянскогo Чину ступел 8. октобра 1925. року. Вични обити зложел 21. августa 1932. р. За паноца пошвєцєни 23. августa 1935. року. Служел як парох у Кули од 1956. року до своєй шмерци 21. юлия 1971. року. Поховани є на старим грекокатолицким теметове у Кули.

о. Методий Биляк, ЧСВВ (1912—1988)

Народзел ше 15. юлия 1912. року у валалє Новици у України у священїцкєй фамилии. До Василянскогo Чину ступел 20. септембра 1928. року. Вични обити зложел 21. мая 1936. року. За паноца пошвєцєни 19. августa 1938. року. Од 1956. по 1971. рок бул сотруднїк у парохии у Кули, а од 1971. року, та до своєй шмерци 14. юлия 1988. року бул управитель тей парохии. Настоятель манастира бул од 1956. року аж по свою шмерц. Поховани є на старим грекокатолицким теметове у Кули.

о. Йосафат Воротняк, ЧСВВ (1948—2008)

Народзел ше 6. юлия 1948. року у валалє Брезик у Босни. До Василянскогo Чину ступел 30. августa 1965. року. Вични обити зложел 7. априла 1974. р. За паноца го пошвєцєл Папа Иван Павле II, 29. юния 1975. року. Од децембра 1978. бул сотруднїк пароха, а од 1988. року по 11 октобер 1992. року бул управитель парохии. Дня 12. октобра 1992. року пошол до України дзе окончовал рижни служєня у Крехове, Червонограду и Львовє. Бул настоятель василянскогo манастира у валалє Бороняво на Закарпат'ю по шмерц 2008. року.

о. Євген Монюк

Нєоженєти священїк зоз Ивано-Франкивскєй епархии. Дочасово замєновал о. Григория Планчака и служел у Кули од новембра 1992. року по януар 1993. року.

о. Григорий Планчак (спочатку ЧСВВ, а нєшка иєромонах тудитскогo Уставу)

Народзел ше 16. мая 1960. року у Прняворє, Босна и Герцєговина. До Василянскогo Чину ступел 15. фебруара 1982. року у Кули. Новицият закончел у ЗАД. Вични обити зложел 1. януара 1988. року. Папа Иван Павле II го за паноца пошвєцєл 29. мая 1988. року. Обовязки управителя парохии окончовал од януара

1993. по януар 1995. року. Теди пошол до України, дзе є нєшка игуман манастира св. Теодора Студита у валалє Колодїївци на Тернопильщини.

о. Мартин Хабурский, ЧСВВ

Народзел ше 2. децембра 1964. р. у валалє Хмилївци на Тернопильщини у України. До Василянського Чину приступел 21. януара 1994. р. кед бул дияконом. За паноца пошвєцєни 10. априла 1994. Бул управитель парохії од 25. януара 1995. по 12. ноембер 1996. року. Бул перши ректор василянського Филозофського Богословського Інституту у Брюховичох коло Львова. Нєшка настоятель Червоноградського манастира.

о. Йосиф Новак, ЧСВВ

Народзел ше 27. септембра 1941. року месту Кромпахи у Словацкей. До Василянського чину ступел 1. януара 1975. року. Вични обити 1. януара 1995. року. За паноца пошвєцєни 8. децембра 1990. року. Управитель парохії бул од 12. ноембра до децембра 1996. року.

о. Горазд Тимкович, ЧСВВ

Народзел ше 3. априла 1959. у Кошицох у Словацкей. До Василянського Чину ступел 1. мая. 1990. року, у Кули. Вични обити зложел 29. юния 1997. року. За паноца пошвєцєни 8. априла 1991. року. Сотруднік на парохії бул од септембра по децембер 1996. року.

о. Дамян Кича, ЧСВВ

Народзел ше 11. марца 1960. року месту Краслицеу Словацкей. До Василянського Чину приступел 23. юлия 1987. року. Вични обити зложел 1. януара 1994. року. За паноца пошвєцєни 4. априла 1994. року. Управитель парохії бул од януара 1997. по май 1998. року. Нєшка член Українскєй провинції Найсвятєйшого Спаситєля. Занїма ше зоз прекладаньом и видаваньом духовнєй литератури. Тєраз є духовни руководитель у Ужгородскєй Греко- католицкєй Семинарії.

о. Петро Галько, ЧСВВ

Народзел ше 30. юния 1956. року Свидніку у Словацкей. До Василянського Чину ступел 1. януара 1975. року. Вични обити зложел 31. децембра 1992. року. За паноца пошвєцєни 2. августа 1992. року. Сотрудніком пароха бул од марца 1997. року, а управитель парохії бул од юния по 26. август 1998. року. Бул Протоигумен Словацкєй провинції святых Кирила и Методия. Тєраз служи на месце епископско-го Викара Пряшовскєй Епархії.

о. Володимир Седлачек, ЧСВВ

Народзел ше 8. новембра 1963. року, у Словацкей. До Василянского Чину ступел юния 1987. року. Вични обити зложел 1. априла 1995. року. За паноца пошвечени 2. юлия 1995. року. Управитель парохиї бул од августу 1998. до марца 2000. року. Тераз служи як Протоигумен Словацкей провинциї святих Кирила и Методия.

о. Антоний Турчаник, ЧСВВ

Народзел ше 8. новембра 1963. року у месце Гелница у Словацкей. До Василянского Чину ступел 1. януара 1985. року. Вични обити зложел 11. о2. 2001. року. За паноца пошвечени 14. юния 1987. року. Сотруднік пароха бул од 25. августу 1998. року до марца 2000. року. Управитель парохиї постал од марца 2000. року по 2011. Нешка у Красним Бродзе у Словацкей.

о. Виталий Лотоцкий, ЧСВВ

Народзел ше 14. августу 1967. р. у валалє Стари Петликивци на Тернопильщини у України. До Василянского чину приступел 11. децембра 1990. року у Кули. Вични обити зложел 14. септембра 1997. року. За паноца пошвечени 10. януара 1993. року. Сотрудніком пароха постал у децембру 2001. року и на тим месце є и нешка. Зоз одходом пароха Антония Турчаника постал парох у Кули.

о. Платон Салак, ЧСВВ

Народзел ше 09. априла 1965. року у валалє Дюрдьов у Войводини, Сербії. До василянского чину приступел 18. децембра 1999. року. Вични обити зложел 2007. року. За паноца є пошвечени 2011. року. Сотруднік є пароха од 2011. по нешка.

Културно-просвитни
живот Руснацох у Кули

Мария Стрибер

ВИУЧОВАНЄ РУСКОГО ЯЗИКА У КУЛИ

Організована настава пестованя руского языка у обидвох кулских основних школах – "Иса Баїч" и "Петефи бригада" за-почала 1967. року, кед зоз школярами почала робиц Ксения Планчак. Источашнє організована и настава українского языка зоз учительом Петром Курманом. Спрам його словох, на настави тих двох языкох було и по 100-еро школярох. Учителька Планчакова зоз школярами робела по свою шмерц, 1979. року. Зоз школярами робели и учительки Йозефина Будински и Мелания Ивезич.

Єден час було и порядней настави по руски, кед дзеци учела учителька Емилия Полівка, нар. Манойла.

У організованей настави пришло и до претаргнуца, але дзекуючи ангажованю Дружтва за руски язык литературу и культуру, окреме Ирини Папуговей ше пошвидко обнавя. О тим Ирина Папуга пише: *"Кула, як городске место, ухторим жию 844 Руснаци тиж ма потребу, з часу на час организовац програми и по руски. То ше указало и зоз снованьом РКУД "Др Гавриїл Костельник" у Кули, за чийо активносци недоставаю, насампредз млади учашніки. У обидвох основних школах: "Иса Баїч" и "Петефи бригада" у Кули, 60-70 рокох було організоване пестованє руского языка, кед зоз школярами робели учительки: Ксения Планчак, Йозефина Будински и Мелания Ивезич, а зна ше же у Кули єден час було и порядней настави по руски, кед дзеци учела учительки Емилиї Поливка, нар. Манойла.*¹⁷

У Кули жиє и значне число Українцох, та кед пред 20-30 роками порушоване виучованє руского языка, источашнє то зробене и за українски язык. Теди ше на тим планє ангажовал учитель Янко Оляяр, директор Дома култури зоз Руского Керестура, а мал потримовку и родичох школярох и општинских структурох у Кули. Так, и тих 90-их рокох обновйованє пестованя порушоване источашнє за школярох и рускей и українскей народносци.

Ище, 4. октобра 1993. року ше представніки Дружтва за руски язык, литературу и культуру и Дружтва за українски язык, литературу и культуру у КПЗ Войводини порадили у вязи зоз заєдніцкима програмнима задаткаму у наступним

17 Спрам Радивоя Н. Ачанского, по законченю Першей шветовой войны, у Краљовини СХС, у державних школах, настава ше, окрем по сербски, могла виводзиц и на языку националних меншинох, односно по мадярски, немецки и руски. Автор медзитим, не наводзи чи ше у Кули настава по руски и отримовала (заувага А.М.) (R. N. Ačanski, Kula u prošlosti, 2011: 253).

чаще, а єден мєдзи нїма бул и пестованє мацеринского языка у Кули. Наставни кадєр и на тот завод бул єдно зоз питаньох, алє ше го розришело так же зоз рускима дзецми почала робиц Люпка Варґа Цвєїч, професор руского языка, по походзєню зоз Кули, хтора источашнє робела и як прекладатель за руски язык у СО Кула, а зоз украинсима Татяна Мацевко, професор украинского языка. До розгваркох коло обновйованя пестованя руского и украинского языка у Кули була укапчана и Културно-просвитна заєднїца општини Кула (Сава Прерадович, секретар), хтора потримала тоту активносц, окреме коло отримованя школских програмох итд.

Отримани и два схадзки зоз родичами. Перша була 26. априла 1994. року у обидвох основних школах, а друга 10. августа истого року у просторийох грекокатолицкей церкви у Кули, дзе оценєне же лєм од заєднїцкей активносци и дзеки родичох завиши чи и у тим штредку заживє тота значна активносц. Пестованє почало 4. и 5. октобра 1994. року у обидвох основних школах. У тот час у Кули (28. марца 1996. року) основана и Подружнїца Дружтва, та ше єї представителє: Владимир Бучко, Мелания Арваї, Гелена Гафич Стойков и други ангажовали коло анимирања родичох за посиланє дзецох на годзини руского языка.

Зоз одходом Люпки Варґовой до Нового Саду, пестованє предлужела Оленка Зазулякова, а после нєй пришла Марча Стриберова, хтора и тераз организує тоту активносци. И О. Зазулякова и М. Стриберова позарядово дипломовали класну наставу на учительским факултету у Зомборе. Школярох у Кули на пестованю нєт вельо, 25—30, алє на тоти цо порадиє приходза, учителяка Марча Стриберова, може у каждей хвильки раховац, бо ше вше одволаю, як на порядни так и на позарядово активносци.¹⁸

ОРґАНІЗОВАНЄ НАСТАВИ

Наставнїци руского языка нє мали легку роботу – хибели им учебнїки за пестованє, нє мали свою учальню або куцик у хторим би школяре могли викладац свойо роботи. Тото цо нїгда нє хибело, то добра дзека и при наставнїцох, и при школярох. Од учебнїкох ше хасновали тоти за порядну наставу, а ту була и "Заградка", наставни лїстки итд.

Статус руского языка спочатку бул факултативни – школярох анкетовали сами наставнїки хтори викладаю язык. То ше вельо раз окончовало з директним контактом – ишло ше "од хижи – до хижи". Концом дзеведзешатих рокох вєдно зоз наставнїцу на таку "акцию" ишли и ентузиясти (на власни трошок) зоз кулскей подружнїци Дружтва за руски язык — Мелания Арваї (наставнїца физики у керестурскей школи) и Владимир Бучко (председатель подружнїци Дружтва и терашнї председатель КУД "Др Гавриїл Костельник").

Остатнї роки руски язык постал виборни и находзи ше у порядним розпорядку, школярох анкетує школа, а вишли и три учебнїки. Национални совет першокласнїком остатнї роки дарує учебнїк. На таки способ организованє настави єдноставнєше,

¹⁸ Studia Ruthenica 8, Дружтво за руски язык, литературу и культуру, Нови Сад, 2001—2003, б. 33—34.

но оцена з руского не уходзи до общего успиху та школяре не барз мотивовани за таку наставу. Єден з мотивох то дипломи на змаганьох з руского языка, хтори школяром приноша одредзени боди за упис до штредней школи, а ту и пенєжни стимуляції СО Кула хтори ше розписую кажди рок. Змаганя организує Дружтво за руски язык, литературу и культуру.

Учасніці змаганя з руского языка з Кули

Кажди рок ше организую и Стретнуца руских школах, пре лепшу комуникацию школярох и наставнікох руского. Таке Стретнуце, осме по шоре, отримане и у Кули 2002. року.

Стретнуце школярох хтори факултативно виучую руски язык зоз Нового Орахова и Кули

Школяре хтори ходза на наставу пестованя руского языка участвую на школских програмах, на руских манифестацийох "Костельникова ешень", "Червене пупче", на преславах Дня Руснацох, промоції кніжкох, смотри рецитаторох итд. Їх роботи ше обявю у нашим часопису за дзеци "Заградка", а даєдни з нїх и наградзени. З часу на час виходзел и часопис "Били голуб" школи "Петефи бригада" у хторим були обявени и состави школярох на руским языку, а на сайту тей школи призначени активносци и успихи руских школярох.

ОВОДА ПО РУСКИ У КУЛИ

Зоз архиви Дружтва за руски язык, литературу и культуру дознаваме же цеком 2005. року, з боку Национального совиту Руснацох и Дружтва, иницироване виучованє руского языка з предшколским дзецима у ПУ Бамби у Кули. Уж цеком 2006. року з дзеци почала робиц Цецилия Мудри, длугорочна вихователька у Кули и у Руским Керестуре. Виучованє руского языка на предшколским уровню, на самим початку отримоване у просторийох ПУ Бамби, будинок Сунчица.

Овода по руски у Кули

Цеком 2008. року организована схадзка активу вихователькох руского языка у просторийох РКУД "Др Гавриїл Костельник" у Кули. У тим периодзе дзеци вецей раз участвовали у активносцох РКУД "Др Гавриїл Костельник" у Кули. Тиж так, їх роботи були наградзовани на конкурсох др Мафтея Виная и Штефана Чакана.

Указало ше же работа на ученю дзецох по руски на тим уровню була барз значна о чим шведочи и дзевинска драмско-рецитаторска секция хтора функциониє у рамкох РКУД "Др Гавриїл Костельник". Наздавайме ше же виучованє руского языка на предшколским уровню знова зажие у Кули.

Олена Папуґа

ЕМИЛИЯ ПОЛІВКА¹⁹

Медзи нашима учителями: Петром Кузмяком, Михайлом Врабельом, Васильом Каменцом, котри маю походзенє зоз Горніци, а жили и робели у Руским Керестуре, и мена наших учительох Дюри Манойли и Михайла Полівки. Перши, Дюра Манойла нашей собешедніци Емилиї Манойла Полівка — дідо, а учитель Михайло Полівка швекор, бо була одата за адвоката Владимира (Елемира) Полівку, хтори му бул син.

Учитель Дюра Манойла до Руского Керестура пришол концом 19. столітия и у керестурскей школи робел цали роботни вик, зоз супругу Йоану мал дзевецеро дзеци, од хторих ше виховали шесцеро, а пецеро з ніх були учителє.

Медзи німа бул и Юлиан, хтори мал Иринку и Емилию. Емилия наслїдзела учительску традицию од діда и оца и цали роботни вик препровадзела медзи школярами. Народзена є у Руским Керестуре 1924. року, а школовала ше пред Другу шветову войну, углавним, по нємецки и мадярски, же би єй перше роботне место 1945. року було у Господінцох, дзе була и перша руска учителька.

Така злєкнута, без искуства – здогадує ше teraz своїх перших учительских дньох учителька Емилия Полівка – пошла сом 1945. року робиц до Господінцох. Война ше праве закончела, людзе були прєстрашени, а тиж и я. Школу сом закончела у Зомборе по мадярски, та викладац по руски, после мойого школованя у Славонскей Пожеґи и Заґребу, було барз чежко, алє ме тримало тото же дзеци були добри и мудри, а їх родичи мали дзеку помогнуц ми. Достала сом 25 дзеци по штварту класу и квартал на Парохії. То було єдине цо сом на початку мала, алє Господінчанє сцели мац руску учительку та ше остарали за мнє: назберали ми – посцель и ормани, чутки и древа за огриву... Нажаль, у Господінцох сом остала лєм єден школски рок, премесцена сом до Коцура дзе сом робела два роки. Кед сом ше 1948. року одала за Владимира (Елемира) Полівку хтори бул зоз Руского Керестура. Робела сом кус у керестурскей школи, вєц зме прєшли жиц до Кули.

Супруг Емилиї Полівка Владимир бул адвокат, докторовал на Сорбони, з нїм мала тройо дзеци – Иринку хтора teraz инжинєр и жиє у Фрайбургу; Андрея, тиж инжинєра хтори жиє у Ньюйорку и лікара др Дюру хтори жиє у Бачкей Тополї.

¹⁹ Текст з насловом "Пензионерски дні учительки Емилиї Полівка — учительку ше памета як мацер" обявени у часопису Руснаци у швецє, рок х, число 2, 2011.

Емилия Полівка з дзеци, Андрейом, Дюром и Иринку

Док дзеци росли, претаргла сом роботне одношене у Кули, бо сом ту не мала нікого свойого хто би ми помогнул коло дзецох. После тринац рокох малженства мой супруг умар и за мене теди почали найчежши дні: наймладши син мал теди пейц роки и живот сом мушела почац одпочатку. Почала сом знова робиц у школи и була сом барз розтаргана медзи домом и школу, медзи обовязку мацери и учительки. Сцела сом на обидвох бокох дац саму себе: знам добре же ше учительку памета як мацер, а мац у обисцу, окреме кед нет оца муши буц за двоїх пожертвована. Тото сом нашлїдзела од мацери и, думаючи на ню, нігда ми не було чежко тото витвориц.

Учителька Емилия Полівка робела у ОШ "Петефи бригада" у Кули у сербским одзеленю. Попри шицких животних бригох, не було ей чежко позазберовац и руски дзеци.

По пензию, до хторей сом пошла пред 12 роками (було то 1984. року пред тим як тот напис обявени) робела сом и зоз рускима дзецима у факултативней настави хтора вимагала вельо сцерпеня. То файта шлєбодних активносцох и дзеци сами вибераю: чи приду на наставу чи не. Часто сом их мушела зазберовац по школи, та аж и по обисцох. Углавним, вше сом мала по двацецпецero дзеци и вше твердим же таки послушни дзеци нет, вше були на програмох найлєпши.

Свойо пензионерски дні учителька Емилия Полівка препровадзуе у Кули, углавним, сама, бо ше ей дзеци порозходзели по швецe. Интересованя, хтори ма вельо, ей виполнюю дзень – поезия и духовни живот ей на першим месце.²⁰

²⁰ Емилия Полівка умарла 2013. року (А. М.).

Мария Афіч

МЕЛАНІЯ ІВЕЗИЧОВА²¹

Меланія Івезичова ше народзела у Монаровей фамелії 1946. року у Руским Керестуре, дзе закончала основну школу. По законченю учительской школи перше роботне место 1966. року достала у Петровцох дзе окрема настава була активна у култури, односно КУД "Яким Гарди". Там режирала театрални фалат "Франтовніца" Петра Ризнича.

Потим, 12 роки робела у руским Керестуре у Основней школи "Петро Кузмяк". По снованю фамелії у Кули дзе и жила, преходзи до школи "Петефи бригада" у Кули, дзе робела 15 роки, аж по одход до пензії 1996. року.

- У школи "Петефи бригада" ме барз крашне прияли. Там сом робела як учителька у нїзших класох на сербским язичу, а гу тому факултативно викладала и руски язич. Тот предмет сом превжала од учительки Емилиї Полївковой котра пошла до пензії. Руски язич сом викладала од 1. по 8. класу и мала сом два ґрупи. Було надосц школярох, ту не бул проблем як нешка, а дзеци дзечне приходзели. На шицких програмох вше участвовали и Руснаци зоз шпиванку, рецитацию и даяким кратким сценским приказом. Тиж нам вельо раз приходзодзели до школи руски писателе. Вони нам ше представляли зоз своїма кнїжками, а ми ше трудзели вше им пририхтац програму, рецитовали и шпивали их діла, и то було крашне. Тиж зме участвовали на конкурсу Пионерской заградки и посциговали красни резултати. Ту ше барз крашне уключовали до ґрупох за руски язич и Українци, так крашне приповедали, шпивали, рецитовали по нашим.

- Мушим наглашиц же у мой час у "Петефийовой" школи барз крашне прияли и Руснацох, и мне як учительку, же сом була Рускиня, барз крашне прияли и почитовали и дзеци, и нїгда им то не можем забуц. Гу тому, барз зме ше крашне злагодзели шицки, Руснаци, Мадяре, Серби, и дзеци и колектив - памета учителька Івезичова.

Участвоване просвитних роботнікох и у културним и вообщо валалским живоце, остало и при учительки Івезичовой. Гоч уж була пензионерка и у Кули ше такой уключела до роботи КУД "Др Гавриїл Костельник" та и нешка активно шпива у жридловой ґрупи. Цеши ше же вельо напредовали и на смотрох не раз сцигли и по Покраїнски уровень.

21 Похасновани текст Марії Афіч "Єй благае и красне слово отверало дзечински шерца", Руске слово, новембер 2013. рок.

Йозефина Будински, Канада

ЗДОГАДОВАНЯ ЙОЗЕФИНИ БУДИНСКОВОЇ НА ФАКУЛТАТИВНУ НАСТАВУ У ОСНОВНЕЙ ШКОЛИ "ИСА БАЇЧ" У КУЛИ

У Учительській середній школи у Зомборі, мали зме факультативне виучованє руского языка. Викладач нам бул Микола М. Кочиш, наш познати писатель. Вон нас у ствари и пририхтовал за таку роботу. То ми вельо помогло же бим прилапела таку роботу зоз рускими дзецми у Кули.

Нажаль не можем точно повесц кеди сом викладала факультативно руски язык. Пришла сом до Канади и шицки плани роботи, кніжки и пририхтованя за години, наставни средства, дзешка остали. Могли би ше податки можебуц пре-найсу у архиви Основней школи "Иса Баїч" у Кули. Приблїжно поведзено то було дагдзе у периоду од 1978. по 1982. рок.

После одходу учительки Сенки Планчакової, предлужела сом факультативне виучованє Руского языка у Основней школи "Иса Баїч" у Кули.

Явели ше ми дзеци зоз Основней школи "Иса Баїч", коло 15—20. Так сом мала задоволюцу норму и могла сом почач робиц. Дзеци котри ше явели на години руского языка були од першей по осму класу. Шицки дзеци бешедовали досц добре по руски так же сом на основи їх превереного знаня могла правиц наставни план и програму за цали школски рок.

Мала сом два групи школярох: младшу и старшу. Настава ше отримовала два раз тижньово, зоз комбиновану форму ученя. Ведно ходзели на години и младша и старша група, лєм не исте учели.

Найвекши проблем ми бул як учиц дзеци кед сом теди не мала ніяки учебніки за виучованє факультативней настави на руским языку.

Препатрала сом буквари, читанки, роботни кніжочки зоз порядней настави и виберала градзу цо сом думала же за ніх будзе важне.

Зоз младшу группу сом найвечей робела бешедни вежби. Превейовала сом их знанє о фамелиї, обисцу, пайташох и околїску. Водзела сом з німа розгварки о їх дожицох, о їх интересованьох и вони на каждой години учели нови термини и вше лепше бешедовали по руски.

Ученє азбуки и писанє по руски робели дзеци зоз III и IV класи, тоти цо уж знали читац и писац. Перше зме утвєрдзели яка розлика медзи руску и сербску кирилку. Научела сом их же руска кирилка ма йотовани самоглашніки (я, є, ї, ю), щ, дз, и мєгки знак. Почала сом перше з нїма преписованє текстох на руским язичу, а вєц зме помали складали кратши вирєченя.

Вєжбали зме читанє кратших приповєдкох и писньочкох. Вєлі писньочки дзеци научели напамят. Кажди мешац єдну годзину зме мали як кратку програму, на котрей школяре читали, рецитовали лєбо тоти старши читали свойо состави, писньочки лєбо приповєдки. Зоз такей годзини дознала сом же кельо мойо школяре научели.

Зоз старшу групу робела сом дакус чєжше градиво. Вони углавним познали руску азбуку, знали добре читац и писац по руски, так же сом могла з нїма робиц анализи писньох, приповєдкох и граматуку. Дзеци мали вєльке интересованє за наших писательох. Давала сом им читац кнїжки и то им була як даяка лектира.

Найвєкши проблем ми бул як ше порихтац за годзину. Школяре нє мали нїяки учебніки лєбо роботни кнїжочки. Мушела сом им за каждую годзину порихтац тексти писньочкох або приповєдкох цо будзєме читац або анализовац на годзини. Вєльо сом знїмала на магнетофонски пантліки емисії за дзеци цо ше емитовали прейґ Радио Нового Саду. Тоти емисії дзеци барз любели бо там було вєльо дзецински шпиванки, рецитациї писньочки, кратши бавени забави або розгварки зоз писателями. Вєльо раз сом наставну годзину закончовала зоз музику и шпиванку.

Тижтак упознала сом их зоз нашима традициями на Крачун, Вєльку ноц, свадзбох. Приповєдала о старих ремєслох, руским облєчиву, руских єдзєньох, учела их вишивац, шпивац руски писні и упознала их зоз манифєстациями цо ше поряднє каждого року отримовали як цо Червєне Пупче, Червєна Ружа и други. Мали нагоду видзиц и упознац ше зоз шицкими виданяма по руски як цо Пионирска Заградка, Руски калєндар, Руске Слово.

Мойо школяре барз любели кєд сом им приповєдала и ношела як наставни средства нашо стари ствари позберани зоз пойдох и орманох: дєвянки, кожухи, хустки и хусточки на главу, фитюли, руске хлопске и женске облєчиво, кантички за млєко и вєлі стари фотографії. Так исто вєльо сом им приповєдала о присєлєнє Руснацох до тих крайох, же би знали одкадз пришли, кєди и котри краї насєльовали у дакєдишнєй Аустро-Угорскєй.

Дзеци були барз заинтересовани учиц руски язич и мали жаданє слухац живє слово наших писательох. На жаль то ше нам нїґда нє поспишело. Тиж так нє нащивели нас ані новинаре же би зазначели нашо активносци и резултати наших намаганьох.

Мило ми же ше предлужело факултативнє виучованє руского язича и после мнє и же ше отримує и у нєшкайшим чаше, у обидвох школох у Кули. Жичим шицким вєльо успиху у тєй роботї.

Александр Мудри

ПЕРШИ АКТИВНОСЦИ РУСНАЦОХ У КУЛИ НА ПОЛЮ КУЛТУРИ

Перши активносци Руснацох у Кули на полю култури ше случую досц позно з оглядом на присутносц Руснацох у Кули. То, спрам дзепоедних недостаточних жридох, 1972. рок кеди зоз "Українскей секції", у рамикох Културного-пропагандного центру, формована "Руско-українска секция"²². Теди исновали и секції хтори пестовали и културу и язык Сербох и Мадярох. Перши председател бул Йовген Кишпетьо, а потим и Яким Рамач.

У рамикох "Руско-українскей секції" 1974. року основани хор. Окрем хора у секції исновал и фолклор. По словох Якима Рамача, теди було досц дзеци та и порушоване фолклорней секції не було чежке. У перших роках як фахови руководитель до Секції Українцох и Руснацох помагац ходзел Владимир Магоч зоз Нового Орахова. У Секції ше зоз своїма гласами визначовали Любо и Дюра Ковач хтори мали и замерковани дуети.

"Руско-українска секция" потирвала даскельо роки. Точни датум у доступних жридох не находзиме але нам факт же Културно-уметніцке друштво "Иван Сенюк" регістроване 1981. року сугерує же, голем формално, "Руско-українска секция" исновала по регістроване нового културно уметніцкого друштва Українцох.

Руснацом ше, по шицким, на културним плане удало організовац аж 1995. року кеди зоз заедніцкіма моцями пририхтали манифестацию з нагоди означованя 250 рокох од присельованя до Бачки. Означоване того ювілею кулски месни одбор почал цеком 1994. року зоз отримованьом духовних мисийох, а у 1995. року організовани вистави ручних роботох женох зоз Кули и виставу продуктох кулских ремесльнікох, вещей концерти и театрални представи.²³

22 Е. Кулеба, Монографія / монографія - 40 років існування / 40 година постојања, 1971—2011, Културно-уметничко друштво "Иван Сењук", 2011, 10—11.

23 Лю. Дудаш, "У Кули означени ювілей – 250 рочніца од присельованя Руснацох", Кулска комуна, ч. 329, 16. новембер 1995.

*Шпиваю браца Любо и Дюра Ковач а провадзи
их оркестер зоз Нового Орахова*

Означоване ювилею при Руснацох у Кули пребудзело жадане за формованьом културно уметніцкого дружтва. Идуцого року, 3. фебруара по двомешачней работи Иницијативней групи за формоване Дружтва (Гелена Гафич Стойков, Янко Лазор, Мирон Гудак), отримана Сновательна скупштина Руского културно-уметніцкого дружтва "др Гавриїл Костельник". На Сновательней схадзки визначене же Дружтво формоване з циљом розвою и очуваня националней култури и идентитета Руснацох у Кули.²⁴

За управніка РКУД "др Гавриїл Костельник" вибрана Гелена Гафич Стойков, за секретара Янко Такач, а до Управного одбору Дружтва избрани Марика Барат, Йоаким Бики, Юлиан Чакан, Яков Чижмар, Желько Чордаш, Томислав Грубеня, Мирон Гудак, Юлиан Сабо, Терезия Сератлич, Еуфемия Свирац, Йовген Сабадош, Йоаким Рамач, Янко Лазор и Мелания Магоч. За председателя Надпатраюцого одбору избрани Владо Бучко.

На Скупштини принешени досц амбицийни напрямки роботи: формоване фолклорней, драмскей, хорскей и музичней секциї, учествоване на наших манифестацийох, организоване забавних и спортских активносцох, сноване Подружніци Дружтва за руски јазик и литературу и омасовйоване Дружтва.

Нешка највецей активносци ма жридлова шпивацка група РКУД "Др Гавриїл Костельник" хтора ма и највецей члени. Руководителька секциї Еуфемия Планкошова зоз Руского Керестура. Жридлова шпивацка група порядне учествуе на смотрах музичней и фолклорней творкосци и на руских манифестацийох.

²⁴ М. Зазуляк, "Основе Руске културно-уметніцке дружтво", Руске слово, 9. фебруар, 1996.

Наступ мишаней шпивацкей групи у Кули на означованю 50 рокох парохії св. священомученіка Йосафата 2006. року

Окрем активносцох шпивацкей секції, дзепоедни члени Дружтва ше представели и у глуми, односно бавели у монодрамох по руски. З тима монодрамами, кулянске Дружтво ше представело у вецей местох дзе жию Руснаци. У режиї Михайла Зазуляка, поставени монодрами "Тварде слово" и "Жвератко" у хторих бавела Мелания Арваї и, "Штефания" и "Верка волонтерка" у хторих бавела Цецилия Мудри. Окрем по руских местох, РКУД "др Гавриїл Костельник зоз тима монодрамами вецей раз участвовал на фестивалу монодрамох "Дюра Папгаргаї".

РКУД "Др Гавриїл Костельник" свою роботу вецей раз представело по местох у хторих жию Руснаци у Сербії алє и у Горватскей, насампредз у Осєку на "Дравских габох", алє и у Петровцох и Вуковаре.

Остатні роки активно роби и рецитаторска и драмска секция хтору водзи Амалка Ковач и Александра Лендєр, а у предходним чаше у роботи тих секцийох участвовал и Александер Мудри. У предходним чаше поставени три дзєцински представи, а рецитаторе вецей раз мали замерковани наступи на смотрах рецитованя.

Найвекши успех дзєцинских секцийох госцованє з представу "Маче, любим це як цо качка люби каче", Роберта Такарича у местох Михаловци, Вине и Теплицы у Словацкей. Госцованє витворене на поволанку Матки Словацкей. Представу режирала Александра Лендєр, а у роботи з дзєцми єй помагала Амалія Ковач. У представи глумели: Дияна Канюґа, Филип Канюґа, Мирослав Стричко, Желько Стричко, Себастьян Гарди, Весна Вонич и Ліляна Кнежевич.

Зоз премиєри представи "Маче, любим це як цо качка люби каче"

У периодзе 2009—2011 своєю активносци у рамикох РКУД "Др Гавриїл Костельник" мали и млади Руснаци зоз Кули. Теди организовани роботні з виробку прикраскох и вецей проєкції филмох под назву "Вечар славянского филма" дзе представени филми русийскей, украинскей, польскей и словацкей кинематографії. Тиж так, у сотрудицтве зоз младежским часописом Мак и Одбором за младих Национального совиту Руснацох у Сербії у Подобовой галерії Културного центра Кула организовани и два вистави фотографийох младих руских авторох "Хижа" и "Людзе". Єден з проєктох хтори поробени у тим напряме и организоване подобовой вистави младей академскей малярки зоз Кули Лидії Барна хтора отримана у Подобовой галерії Културного центра Кула. Роботи Лидії Барновой потим представени у рамикох Червеной ружи и у Заводзе за культуру войвођанских Руснацох. Мисия тей неформалней групи младих Руснацох була помогнуц у афирмовню младих Руснацох зоз Кули на польох у хторих су успишни але и указац присутносц Руснацох у локалним стредку.

Зоз вистави фотографийох з конкурсу "Людзе"

Зоз прервами функціонує и спортска секція Дружтва у Кули. Як дознаваме зоз записніка Управного одбору Дружтва од 04. марца 1999. у тим чаше у Дружтве най-лепше функціонує Спортска секція понеже ше члени секції змагали у фодбалу, столним тенісу, гугланю, штреляцтве и билияру. У тей роботі ше окреме визначує робота Юлиана Чакана, Мирка Гудака и Янка Варгу.

Познейше спортска секція зменшала своєю активносци. Одредзени час спортска секція була організатор турнірох у штреляцтве и баскету хтори отримовани у Спортскей сали Основней школи "Петефи бригада". Члени секції ше змагали на Спортских бавискох "Яша Баков" у дисциплинох пикадо, билияр, гугланє.

У 2015. року обновени активносци спортскей секції зоз участвованьом члена Дружтва Владимира Жироша на Спортских бавискох "Яша Баков" у Вербаше у дисциплини штреляцтво.

Дзешка 2011. року порушане отримованє такв. "прадкох" у Дружтве хтори зберали жени коло рижних ручних роботох. То можебуц була и инспирация же би познейше було основане здруженє женох "Идея". Здруженє ше намага афирмовац капацитети женох хтори ше збераю коло РКУД "др Гавриїл Костельник". Здруженє заш лем не национално ограничене. Перша председателька здруженя Серафина Бики.

За РКУД "др Гавриїл Костельник" 2016. рок будзе ювильейни понеже то будзе 20. рок як з. фебруара 2016. року Дружтво основане.

Председателе Руского культурно-уметніцкогo дружтва "Др Гавриїл Костельник"

Гелена Гафич Стойков	1996—2000
Йоаким Бики	2000—2006
Такач Янко	2006—2008
Владимир Бучко	2008—

Гелена Гафич-Стойков

ЗДОГАДОВАННЯ НА ПОЧАТОК РОБОТИ РКУД "ДР ГАВРИЇЛ КОСТЕЛЬНИК" У КУЛИ

Початок ділованя РКУД "Др Гавриїл Костельник" у Кули почало з виставу подобових ручних роботох и то з нагоди означованя 250-рочніци приселеня Руснацох до тих крайох. То було 1995. року.

Привитованє и отверанє вистави:

"Уметносц як способ виражованя чувствох и думкох вше була блізка нашим предком. У длугих жимских вечарох, на прадкох, при кудзелі и кроснох, а влєце у хладку яблоні и ореха, з иглу и вулом препровадзовали час и творели нашо жени Рускині хлєбовки, ручніки, партки, кошулі, котри и нешка краша велі обисца.

Змагали ше медзи собу хтора красше посклада фарби, мустри видума и на дробнєйше повишива.

Змисел за красне од родичох нашлідзовали не лєм дзивчата але и хлапци, хтори виучели ремесело, брали щеточку до рукох, намальовали пейзажи, квеце або направели скульптури.

Єст ище велі вредни руки спод хторих виходза красни уметніцки діла, а то лєм часточка творчосци Руснацох.

За тоту нагоду пририхтали зме и виложели велі роботи наших женох признатих ремесельнікох, сликарох и скульпторох.

З тим преглашуєм тоту виставу отворену."

Вистава була виложена у Пионирским доме у Кули. На тей вистави були виложени велі ручни роботи, медзи німа С. Жирошовой, Г. Гудаковой, М. Чижмаровой, М. Варговей, Г. Стойков, М. Магочовой, М. Арваї и др.

Богати прилоги дал и Янко Микита, наш найпознатши ремесельнік и вельки добротворец култури вообщє при Дружтве за руски язик, културу и литературу.

Тиж так, Янко Варґа мал своєю продукти на вистави, почим и вон мал свою шмикню.

По успишной вистави зявела ше идея же би ше приступело снованю Руского культурно-уметніцкого дружтва.

Формовани Иницијативни одбор Руснацох хтори рушел з пририхтованьом

сновательней скупштини Дружтва хтора отримана у сали "Непкер" у Кули 03.02.1996. року и ту принесена Одлука же би ше основало РКУД "Др Гаврил Костельник".

Вистка М. Зазуляка о снованю РКУД "др Гаврил Костельник" у Руским слове, 09. фебруара 1996. року.

Снователе Дружтва були: Грубенья Томислав, Чакан Јулиан, Шанта Владимир, Такач Јанко, Сопка Јулиан, Сопка Наталија, Бики Јоаким, Рамач Јаков, Сератлич Терезија, Сабашош Јовген, Стојков Гелена, Гудак Миронь, Бучко Владимир, Лазор Јован, Сивч Мирон, Сивч Марија, Ковач Ёроним, Чизмар Јаков и Чизмар Магда.

Ту сом вибрана и за управника Дружтва, а за секретара вибрани Јанко Такач. На теј Скупштини интонирана перше гимна Сербии хтору виведол Тамбурови оркестер Дома култури зок Руского Керестура, а потим вибрани работни цела Скупштини.

Шанта Владимир бешедовал о етничним идентитету Руснацох. Були присутни и Михайло Варга, председател Рускеј матки з Руского Керестура, Сава Прерадович, секретар Културно-преосвитней заедници Кула, Михайло Фейса и Микола Каменички з Коцура спред КУД у Коцуре, як и Витомир Бабиц, секретар МЗ "Донї град" Кула.

Дружество ше обовязало же у законским року принеше Статут Дружтва. Миронь Гудак предложел же би Скупштина вибрала Одбор од 5 членох хтори будзе сотрудзовац з греко-католицку церкву у Кули. До того Одбору вибрани: Јанко Лазор, Миронь Гудак, Јулиан Сабо, Владо Надь и Владо Няради.

У мено иницијативног одбору за сноване РКУД "Др Гаврил Костельник" управника Гелена Гафич Стојков привитала присутних госцох, представителюх локалней самоуправи и шичких присутних на сновательней Скупштини зок словами:

Добри вечар Руснаци,

У мено иницијативного одбору за снованє Руского КУД "Др Г. Костельник", поздравям вас и привитуєм же зме ше у таким вельким числе зишли на тоту Скупштину.

Исто так щиро и од шерца привитуєм и поздравям спред ИО КУД "Др Г. Костельник" нацивительох других народох и народносцох хтори пришли на тоту нашу схадзку, як и представительох медийох, новинох, радия и ТВ Нови Сад – руски редакциї.

Ми, тє. ИО, пришли зме на идею да оснуєме руске КУД, ту у Кули, после успешних манифестацийох з нагоди означованя 250-рочнїци приселєня наших предкох до тих крайох, зато зме и зволали вас и да нам даце моралну и материялну потримовку да тото Дружтво и настави зоз свою роботу.

Ми ше догварели да нашому Дружтву даме мено Руске КУД "Др Гавриїл Костельник, а на вас стої, як найвисши орган управяня чи прилапице тото лебо даце други предлог за мено нашого КУД.

О роботи и заслугох нашого писателя, лингвисти, филозофа и теолога Г. Костельника шицко познате. Почим нам вон зохабел руску ґраматику и прекрасни писнї о наших крайох, наздавам же же прилапице да нашо КУД достане його мено.

Тераз дацо о Г. Костельникови:

Др. Г. Костельник ше народзел 15.06.1886. року у Р. Керестуре. Основну школу завершел по 6. класу у родним месце а вец два перши класи у Винковцох, а вец два други у Загребе. Студии теологиї почал у Загребе а предлужел у Львове 1911. року. Писац почал ище як гимназиялец и 1904. року видава "Идилски венец – з мойого валала". Исто так, писал и обявйовал и по горватски "Романси и балади" и "Жумберак, горске синфоније" и "Тренуци" 1911. и 1917. року. Постдипломски студии закончуе 1913. року у Фрайбургу и ту достава докторат. За священїка е рукоположени 1913. року а так исто и за катехету у штредних и висших школах у Львове. Обявюе и по украински. Року 1923. обявюе за нас Руснацох "Граматику бачванско-рускей бешеди", хтора друкована у Ср. Карловцох и истого року кнїжку "Гу Христови" а 1924. року драму "Єфтайова дзивка", першу драму на руским язичу. Др Г. Костельник подчас Сталїна зволал Сабор греко-католицкей и росийскей церкве же би их зединел.

Могло би ше и вельо вецей написац о заслугох нашого др Г. Костельника, але почим ми пришли ту основац нашо Дружтво, модлим да ше приступи вибору роботних целох, да ше пречита предлог Статута Дружтва, виберу управник, заменик управника, секретар и благайник Дружтва.

Я вам дзекуем на зауваги и ище раз вас привитуем и жадам приемни вечар.

По прилапених предлогах, прешло ше на народне вешеле з танцом и вечеру.

На самим початку ділованя Дружтва стретали зме ше зоз вшелїякими почужкосцами, але Дружтво и попри проблемох ишло крочай по крочай напредок. Не мали зме свойо просториї и було чежко ше сходзиц, але и то прешло.

Тераз тото Дружтво зажило и ма свойо успихи. Заслуги маю мойо нашлїдники, Йоаким Бики, Такач Янко и терашни председатель Владимир Бучко. А то и заслуга членох Дружтва хторе и тераз воюе з рижними проблемами.

Любомир Дудаш Инґе

ТРИ И ПОЛ ДЕЦЕНИЇ ИНФОРМАТИВНО ПРОПА҃АНДНОГО ЦЕНТРУ "КУЛА"

Прешлого року наполнети полни три и пол децениї од снованя Информативного центру у Кули. Иницијативу порушал и потримал Михайло Катона, тедишнї председа- тель Општинского комитета Союзу комунистох, а потримало ю и Председательство Општинской конференції Социјалистичного союзу роботного народу котре и одлу- чело же би бул порушани поступок о друкованю новинох "Кулска комуна". У дїялнос- ци Центра, радио Кула емитовал програму у составу Радио станїци Кула – Вербас.

Перши директор Центру бул Вукан Дублєвич котри теди бул и главни и одвича- тельни редактор новинох а зоз чию роботу и почала успишна работа на розвою оби- двох глашнїкох.

Од самих початкох Информативни центар ше намагал цо дошлїднєйше почито- вац социјалну и националну структуру житељох нашей општини, односно шицки їх потреби за информованьом на дньовим и перодичним уровню. У обидвох глаш- нїкох, новинох и на габох Радио Кули, информованє запровадзене на сербским, руским и мађарским језику. Нєшка програма "Радия Кулска комуна" преширена и зоз емитованьом програми на украинским, тижньово, и нємецким језику, мешачно.

У початних рокох Кулска комуна обявїовала Делегатни глашнїк, як глаш- нїк Скупштини општин и Кула и скупштинох тедишнїх самоуправних интересних заеднїцох.

Јак глашнїк Аґро индустријного комбинату "Штредня Бачка", од 1982. року та у наступних дзешец рокох виходзели, у составе "Кулскеј комуни", и новини "Штредня Бачка".

Основне и найважнєйше у роботи Информативного центру було випочитовац зарисовану политику информованя и остац на таких основах и попри рижних при- цискох. Редакция у каждеј хвильки була и остала єдинствена и дошлїдна такеј по- литики у роботи и пласованю информацијох у обидвох глашнїкох.

Мож повесц же аж ані у часох моцних националистичних зявеньох и еуфорийох котри росли, така политика не преходзела ані през програму Радия, ані на бокох "Кулскей комуни".

Як окремени успех мож, и треба, визначиц водзене акції и активносцох Редакції на обезпечованю средствох за вибудов Фабрики горніх часцох обуі "Аска", акції на означованю 50 рокох колонизації у нашим штредку и ище вельо того.

У тих, тераз уж вецей як трох и пол деценийох, у кождим случаю були и числени почежкосци.

Медзи німа вшеліяк найвекша перша приватизация Центра кед пре пренаглену приватизацию Редакция була примушена поднесц шицки порядни трошки, трошки самого приватизованя, трошки новостворених обовязкох. Зоз таким поступком заняти пришли до невігодней материяльной ситуації кед ше, и то скоро порядно, виплацовало лем минимални заробки зоз запожненьом. Но, така ситуація ані у єдней хвильки не прервала порядну роботу на самим информованя на языкох на котрих ше и тераз информує явносц у кулскей општини и ширше.

Проблеми було и на политичним боку, але нігда, наисце нігда, пре неточне лебо необективне информованє.

Тераз уж закончене и приватизованє по други раз, число занятих менше, а спрам наяви терашнього власніка, информованє на таки способ будзе предлужене и у наступних рокох и часох, зоз новшу и сучаснейшу концепцию програми, новима идеями у програми "Радио Кулска комуна" и самих новинох "Кулска комуна".

Тото цо ніхто не може оспориц, а служи на чесц Редакції и шицким занятим, то же до конца, як скорей так и нешка, випочитована зарисована програма о точним, обективним и дошлїдним информованю гражданох општини Кула та и ширше, и то без огляду чи слово о политики, култури, спорту, образованю, социальной политики лебо було котрого сегменту терашнього и скорейшого живота и роботи нашого дружтва.

Як редакторе, новинаре, новинаре – прекладателе лебо спикере и водителе младежскей програми у тих трох и пол деценийох на програми по руски лебо у новинох робели Ксения Миячич, хтора єден час була и директор ИП Центра, Дюра Папуга, тиж єден час и директор ИП Центра, Любомир Дудаш, Йозефина (Сабадош) Дервишевич, Мария (Ковач) Дорошки, Мария (Надь) Афич, Ліляна (Кирда) Костелник и тераз Йоаким Винаї. По рижних основах и сотрудніцтвох ту, медзи иншими, робели и Михайло Зазуляк, Славко Роман, Амалия Ковач, Янко Такач и Александер Мудри²⁵.

Крем того, окреме добре сотрудніцтво вше витворйоване зоз Основну школу и гимназию зоз Домом школярох "Петро Кузмяк" у Руским Керестуре, окреме зоз новинарску, але и другима секциями и вредними сотруднікама. Добре сотрудніцтво витворйоване и зоз обидвома основними школами у Кули.

²⁵ Як редактор Кулских новинох 1963. року робел и Дюра Латяк, наш познати писатель, новинар, прекладатель и културни діяч, але на власну вимогу прешол робиц до Редакції новинох "Руске слово", уж у априлу 1963. року (заувага А. М.).

*Значни
Руснаци
зоз Кули*

др Янко Рамач

ГАБОР ГВОЖДЖАК

– ВИЗНАЧНА ОСОБА У КУЛТУРНИМ, НАЦИОНАЛНИМ И ПОЛИТИЧНИМ ЖИВОЦЕ РУСНАЦОХ У ЮЖНЕЙ УГОРСКОЙ У ДРУГЕЙ ПОЛОВКИ ХІХ ВИКА

Абстракт: Габор Гвожджак (1824–1900) одбавел значну улогу у културним, националним и политичним живоце Руснацох у Южней Угорскей у другей половки ХІХ вика. Як питомец грекокатолицкей семинариі у Загребе бул член кружоку "Илирске дружтво". Подчас револуциі 1848/49. року бул доброволец у шорох мадярскогo револуционарногo войска и здобул чин оберлайтнанта. Автор є Споменіци (1891) послатей Крижевскей епархиі и банови Краљовства Горватскей, Славониі и Далмациі Кунови Федерварийови, у хторей вимагал равноправносц за Руснацох у теј епархиі. Основал три фундациі за помоц своїм сонародніком и школяром ремесельніцкей школи у Червинки. Як спонзор помогнул обявйоване зборніка руских народних писньох Русскій соловей 1890. року. Дзеведзешатих рокох ХІХ вику як член Социалдемократскей партиі Угорскей визначел ше як активиста хтори діловал у Кулским срезу, окреме медзи Руснацами.

Ключни слова: Габор Гвожджак, Руснаци у Южней Угорскей, грекокатолики, Крижевска епархия, Русскій соловей, Социалдемократска партия Угорскей.

Историография о Руснацох у Южней Угорскей по 1918. рок не богата зоз ви значними особами, але присутни поединци хтори зоз своїм ділом и роботу охабели значни шлід у прешлосци свойого народу та и ширше. Медзи ніх вшеліяк спада Габор Гвожджак (1824–1900), народзени у Коцуре од оца Янка Гвожджака, грекокатолицкого священіка, и мацери Ани народз. Галупкай (Жирош, 1982, 407–408). Як син священіка, по основней школи предлужел дальше школоване. Не познате кеди и дзе започал свойо стредньошколске образоване, але єст податки же 1840. року бул питомец грекокатолицкей семинариі Крижевскей епархиі у Загребе. Теди бул член школярскогo литературногo кружока "Илирске дружтво", хторе основали питомци теј семинариі 1839. року. Дружтво прилапело основни национални и културни идеі Илирскогo руху и стало на позицијох взаємного сотрудніцтва шицких славянских народох. Штерацетих рокох ХІХ вику члени того дружтва були Руснаци зоз Бачки и Сриму, питомци грекокатолицкей семинариі у Загребе, Дионизий Шовш

зоз Коцура, Андрий Лабош зоз Шиду и Габор Гвожджак зоз Руского Керестура. Габор Гвожджак 1840. року подаровал читальні Илирского дружтва *Zabavnik za 1819 po Dimit. Davidoviču napravljen* (Šimrak 1932: 98). И док ше дзепоедни Руснаци теди и познейше визначовали як члени того дружтва, на приклад Андрий Лабош, хтори свойо литературни твори читал на схадзкох дружтва и обявйовал у дзепоедних часописох, насампредз у алманаху Бачка вила (Лабош 1979: 255),²⁶ Г. Гвожджак 1841. року бул виключени зоз його членства бо, як ше наводзи у одлуки "(...) društvo naše svojim blatnim jezikom pred dušmani svete narodnosti naše ogovarao" i pokazao se kao "najveći dušmanin svega što se Slavjanstva u orče, a Ilirstva napose tiče (...)." (Smičiklas 1971: 64). Гвожджак теди мал 17 роки.

По тим, 1844. року питомци/студенти богословії Крижевскей епархиї у Загребе послали жалбу процив Г. Гвожджака. Тот податок пренайдзени у кніжки Exhibita, односно кратких описох документох хтори уходзели и виходзели зоз канцеларії Крижевскей епархиї, але сам документ зоз числом 31/1844. не пренайдзени у Архиве Крижевскей епархиї у Крижевцох (надалей: АКЕ). На основи недостаточного податку зоз опису документох не мож точно утврдзиц причину непорозуменя медзи Г. Гвожджаком и подписніками жалби. Медзитим, и предходни події, кед Г. Гвожджак 1841. року виклучени зоз членства "Илирского дружтва", як и його познейше справоване сугерую заключиц же у основи того непорозуменя зоз колеґами на студийох 1844. року його антигорватска, односно промадлярска ориентация. Потим находзиме податок же Г. Гвожджак 1846. року бул на студийох теології у Калочи. У кніжки exhibitа ше лем наводзи же зоз Калочи посилаю крижевскому епископови інформацію о напредованю Г. Гвожджака на студийох (АКЕ, 68/1846). Цалком можлїве же вон прешол до Калочи и даєден рок скорей.

Причина його преходзєня зоз студийох у Загребе до Калочи не позната: чи го там послал сам епископ, або можебуц там пошол пре други причини.

Викар Калочскей архиепископії и 1847. року послал крижевскому епископови інформацію о студийох и справованю клерика Г. Гвожджака. Нажаль, то лем кратка інформація у кніжки exhibitа (АКЕ, 94/1847), але сам документ не пренайдзени у тим архиве. Випатра же Г. Гвожджак 1847. року закончел або закончовал студії теології и бул пред женїдбу. Теди його оцец, парох у Руским Керестуре, модлєл епископа за ошлєбодзєне од трох явних оглашованьох у церкви пред ступаньом до малженства свойого сина клерика (АКЕ, 118/1847), але у кніжки Exhibita не наведзена причина за ошлєбодзєне од предписаней процедури. Може ше лем предпоставиц же то гледане пре понагляне же би малженство було цо скорей витворене. Датум ступаня до малженства не познати. По тим перше клерик Г. Гвожджак (АКЕ, 52/1848), а вец и його оцец Я. Гвожджак посилаю крижевскому епископови жалби процив керестурского капелана Янка Малича (АКЕ, 54/1848), а тот у писме епископови доказовал свою правду, наводзаци же го парох Я. Гвожджак и його син Г.

²⁶ Бачка вила – публикация зоз илирским тенденциями хтора у форми алманаху виходзела у Новим Садзе под редакторством Петра Йовановича (1841, 1842, 1844–1845).

Гвожджак сцу вигнац зоз Руского Керестура, же би ше так обезпечело место клерикови Габрови хтори обчековал пошвечанє за священїка. Шицко тото указує же ше у церковним живоце одвивали подїї и закулисни роботи хтори часто не лєм же ше не могли скриц од очох вирнїкох, але часто и вирнїки на рижни способи участвовали у медзисобних зраженьох своїх духовних пастирох.

У юнию 1848. року парох Янко Гвожджак ше обрацел гу крижевському епископови Гавриїлови Смичикласови з молбу же би його син Габор бул пошвечени за священїка (АКЕ, 53/1848). Може ше предпоставиц же Габор теди уж приял даяки нїзши чини. Нажаль, не пренашли зме нїяки податки хтори би указовали на то же крижевски епископ одбил або же на даяки способ одцаговал зоз пошвечаньом Г. Гвожджака, але Габор заш лєм не бул пошвечени. Визначуєме тиж так же зме не пренашли податки хтори би недвосмыслово указовали же ше Г. Гвожджак обрацал гу епископови з молбу же би го пошвечел за священїка. Остава питанє прецо Г. Гвожджак не постал священїк. Єдна з причинох ше може нагадовац зоз факту же Я. Гвожджак 1847. року модлєл епископа за ошлєбодзене од трох оглашованьох пре женїдбу своего сина Габра. За ошлєбодзованє од оглашованя муши исновац добра причина, а вона нам не позната. Кед причина же би ше цо скорей ступело до малженства факт же заручена Г. Гвожджака була у другим шоре, цалком можлїве же епископ одбил пошвечиц клерика хтори по приманє сакраменту женїдби не зачувал предмалженску чистоту. Тиж так треба вжац до огляду факт же млада теди ище не наполнєла 16 роки.²⁷ Значи, могло ше обвинїц Г. Гвожджака же зведол малолїтну дзивку, а после такого "огришеня" не могл буц пошвечени за священїка.

Можебуц исновали и други причини, пре хтори крижевски епископ не пошвечел за паноца клерика Г. Гвожджака. Чи то можебуц його промадярска ориентация, хтора, найблагше поведзено, иритирала Горватох, епископа и священїкох Крижевацкей епархїї? Вироятно би му могли препатриц през пальци його "младежски несташности", пре хтори як "мадярон" и "неприятель Славянства" 1841. року бул вируцени зоз членства "Илирского дружтва" але його учасц у акцїї руского грекокатолицкого священства Крижевскей епархїї у Бачки влєце 1848. року напевно не могла остац без пошлїдкох. Грекокатолицки священїки, Руснаци зоз Бачки влєце 1848. року послали крижевському епископови Г. Смичикласови вимогу у ультимативней форми у хторей глєдали од нього же би у чаше од мешац днї потвердзел їх церковно-национални вимоги. Вимаганє подписане у мєно шицких Руснцох у Бачки – "Svi Russi u Bačkoj" додатно уплївйовало на заострийованє одношеньох медзи управу Крижевскей епархїї и священїками Горватами з єдного боку и руским священством з другого боку (Рамач 2007: 280–284).

По револуцїї 1848/1849. року, представителє Крижевскей епархїї, вироятно з цильом же би зменшали значенє спомнутих вимогах руского священства зоз Бачки, окваліфіковали тоту акцию як неодвичательне справованє промадярски ориєтованого младого священїка Янка Санича и клерика Г. Гвожджака, хтори уплївйовали

²⁷ Супруга Г. Гвожджака Паулина (народзена Францл) народзена 1832. року, у чаше винчаня мала петнац роки. Опать: Жирош 1982: 408.

на коцурского пароха Дюру Шовша же би станул на чоло тей акції (Рамач 2007: 406). Медзитим, Гавриїл Боич, новосадски парох и бачко-сримски вицеархидиякон Крижевскей епархиї, у писму крижевскому епископови 1848. року спозорйовал же руски священїки у Бачки организую якишик бунт процив управи епархиї, а же "мозог" тей акції коцурски парох Дюра Шовш.²⁸ Габор Гвожджак ше подчас револуції 1848/1849. року придружел мадярскому револуційному войску и у цеку войны достал чин оберлайтнанта (Врабель 1890). Чи то можебуц мало вязи зоз одцагованьом або одбиваньом крижевского епископа же би го пошвецел за священїка? За шицко тото ище не находзиме одвит. На основи доступних жридох не може ше достац упечаток же участвованє Г. Гвожджака у шорох мадярского револуційного войска подчас револуції приведло до додатного компликованя його одношеня зоз управу Крижевскей епархиї, бо му крижевски епископ 1851. року понукнул место главного учителя у конфесийней школи у Р. Керестуре (Рамач 1994: 59).

Понеже Г. Гвожджак не прилапел тото понуканє, новосадски парох Георгий Смичиклас, хтори бул и бачко-сримски вицеархидиякон, обвисцел о тим крижевского епископа, але му послал и Гвожджаков писани одвит же би епископ видзел яки Габор человек.²⁹ На початку шейдзешатих рокох Г. Гвожджак постал нотар у своїм родимим валале Р. Керестуре. То ше случело по суспензии зоз положеня нотари Карла Салая пре рижни махинації зоз фондом за гдовици и широтки 1860. року. Медзитим, випатра же таке Салайово справованє почало вельо скорей, бо керестурски парох Я. Гвожджак писал крижевскому епископови о його финансйних махинацийох ище 1846. року (Рамач 1989: 739). Кед К. Салай 1860. року суспендовани, окружна власц место нього поставела за нотари Серба, хтори пре подобни спредводзки бул суспендовани зоз длужносци нотари у Старим Стапаре. Представителє Керестура були барз незадовольни зоз таким ришеньом и обрацели ше гу крижевскому епископови Георгийови Смичикласови модляци го же би ше заложел же би на место нотари у Керестуре бул поставени син керестурского пароха Габор Гвожджак (Рамач 1989: 739).

Комисия хтора випитовала твердзеня о вини К. Салая намагала ше доказац його невиноватосц. Даремно Керестурци доказовали поджупанови Бачкей жупанїї же К. Салай часточно припознал свою вину и же обецал же очкодованим враци пенєж. Кед у жупанїї константоване же К. Салай не виновати, окружни судия Петар Фратичевич пришол до Керестура зоз вояками же би зоз силу врацел К. Салая на место нотари. З тей нагоди пришло до отвореного зраженя медзи жителями Керестура и вояками. Судия П. Фратичевич наказал вояком штреляц до голорукого народу хтори не допуцовал К. Салайови же би вошел до општинскей хижи. У тей акції було и ранєтих. По тим одпочали вишлїдни роботи о нємилей подїї же би ше утвердзели и покарали виновати (Рамач 1989: 741).

28 АПНС, 59/1848 – копия писма вицеархидиякона Г. Боича епископови крижевацкому Г. Смичикласови, Нови Сад, 26. септембра 1848. року.

29 АКЕ, 1851/448 – писмо Георгия Смичикласа крижевскому епископови Габриєлови Смичикласови, Нови Сад 23. децембер 1851. рок, и ту наводзи причину прецо приклада и писани одвит Г. Гвожджака: "ut Illustritas Vestra Ep[iscop]alis spiritum illius hominis penitus perspicere valeat, patet".

Вешені 1861. розписани явни конкурс за место нотара у Р. Керестуре. Одтрох при-
явених кандидатох з векшину гласох избрани Г. Гвожджак. Заш лем, у валалє пред-
лужена борба медзи прихильніками Г. Гвожджака и К. Салая. Габор Гвожджак ве-
шені 1862. року у писму крижевському епископови описовал обставини у Керестуре
и поносовал ше на администратора парохиї Василя Лусканця же тот непереривно
прави у валалє процив нього рижни интриги и вноци зазберує коло себе людзох и
подбунує их процив нього и заклада ше же би на длужносц нотара бул врацени К.
Салай. Керестурски дзияк Антоний Сакач у приватним писме крижевському еписко-
пови наводзи же у Керестуре исную два странки: векша, хтора процив нотара К.
Салая, и менша, хтора потримує и сце го врациц на длужносц. У тей странки значну
улогу маю администратор парохиї В. Лусканци и капелан Дионизий Шовш. Далєй на-
водзи же тота странка обвинєла пред жупанийскимима органами нотара Г. Гвожджака
у намаганю же би го зменєли зоз тей длужносци (Рамач 1989: 742).

Администратор парохиї В. Лусканци винєсол крижевському епископови свою
правду: на початку 1863. року вон ше поносовал епископови на старого керестур-
ского пароха Я. Гвожджака и його сина нотара Габра же подбуную народ процив
нього и же го сцу вигнац зоз Керестура. На концу, же би змирел стаємни зраженя
медзи двома странками у валалє, епископ премесцел В. Лусканця до другой паро-
хиї (Рамач 1989: 743).

Вешені 1863. року векша група вирнікох (57 подписаних) зоз Керестура обра-
цела ше зоз писмом гу крижевському епископови описуюци обставини у валалє.
Дзековали епископови прето же премесцел В. Лусканця, зоз хторим ше не скла-
дали. Далєй наводза же ше В. Лусканци сприятелєл зоз дзепоедними представніка-
ми власци у Жупанії, хтори и далєй робя процив жительох Керестура. Так К. Салай
ошлєбодзени обвини, а 12 особи зоз Керестура осудзени пре организованє бунту у
валалє процив К. Салая (Рамач 1989: 743). Осудзени Керестурци ше обрацели апе-
лацийному Септемвиралному суду, прето подписніки тей молби модля епископа же
би ше заложел за тих несправедно осудзених при єдним з судийох того суда. Попри
12 жительох валала, бул осудзени и нотар Г. Гвожджак прето же писал людзом жал-
би процив К. Салая, и його оец, стари парох, хтори бранєл своїх вирнікох (Рамач
1989: 744). Не удало нам ше пренайсц податки о епilogу того судского процесу, хто-
ри ушлїдзел по подїйох хтори даскельо роки потресали живот жительох Керестура.

Габор Гвожджак одредзени час окончовал длужносц нотара у Керестуре. По тим
робел як судски вивершител у Кули и випатра же ше зоз окончованьом тей роботи
крашне збогацел. Представял ше як "маєтнік" (Жирош 1982: 415–416).

Гоч не постал священїк, Г. Гвождал остал вирни вимогом руского священства зоз
1848. року и по революції, и предлужел свою "борбу" процив управи Крижевскей
епархиї осемдзешатих и дзеведзешатих рокох. У децембру 1880. року керестур-
ски парох Андрий Лабош информовал Духовни стол Крижевскей епархиї же Габор
Гвожджак "чловек немирней природи, хтори вшадзи циска своєю нечисти паль-
ци" пришол до Керестура зоз готову молбу, адресовану на угорске министерство,

у хторим ше гледа же би ше Руснаци видвоєли зоз Крижевскей епархії.³⁰ По тим и администратор парохії Шид Штефан Киш у писме Илийови Храниловичови, своіюму предходнікови на тей длужносци, пише же Г. Гвожджал составел "njekavkvi molbenicu na magjarskom jeziku" зоз цільом же би ше Руснаци у Бачки одщипели од Крижевскей епархії и же би ше прилучели гу грекокатолицкей Мукачевскей епархії. Тота "molbenica" була прешлїдзена и медзи Руснацох у Сриме, а учитель Петро Кочиш тайомне зберал медзи людзми подписи за ню. Священїк С. Киш прешвечує И. Храниловича же П. Кочиш у тим не будзе успишни, бо вон "od oltara narod zastrašio i ukorio".³¹ Текст молби не познати, а сам Г. Гвожджак ше обрацел гу крижевському єпископови Г. Смичикласови обвинюючи керестурского пароха А. Лабоша и администратора грекокатолицкей парохії у Шидзе С. Киша же церковни казательніци хасну у за политични цїлі и за обрахунок зоз неїстодумніками.³²

Концом августа 1891. року Г. Гвожджак послал представку Духовному столу Крижевскей епархії у хторей указує же од снованя Крижевскей епархії исновали фондациї за школованє священїцкогo подростку, и гоч Руснаци представляю два трецини тей епархії, од 32 питомцох у семинарії тей епархії у Загребе Руснацох єст 5 або 6. Вон дума же то неотримуюци стан и гледа одвит хтори причини за таке некоректне поступанє гу Руснацом.³³

У септембре 1891. року Г. Гвожджак составел и послал Споменїцу банови Краљовини Горватскей, Славонїи и Далмації Драгутинови Гедерварийови, у хторей досц обсяжно описал обставини у Крижевскей епархії од єй снованя по найновши час. У уводней часци визначел улогу и доприношенє Руснацох монахох чину святого Василя Велького у розвою Крижевскей епархії и доприношенє Руснацох зоз Бачкей подчас єй снованя. Ту знова визначує же два трецини вирнікох тей епархії Руснаци: по податкох хтори наводзи Крижевска епархия теди мала 21.116 вирнікох, од того 13.312 Руснацох (9.900 у Бачки и 3.412 у Сриме), и 7.909 Горватах. Далєй указує же од снованя Крижевскей єпископїи 1777. року очиглядне напредованє и звекшанє числа грекокатолицкох у Бачки и Сриме и стагнованє униї на територїи Горватскей, Далмації и Славонїи. Гвожджак трима же праве пре таки тенденції у звекшованю односно стагнованю числа вирнікох у тих двох националних заєднїцох у рамикох епархії покойни крижевски єпископ Илия Хранилович предвидзел же Руснаци превежню "деплови" у управяню з Крижевску епархию и же допринєшу змощнованю униї на тих просторох.

Гвожджак у Споменїци припознава же исную одредзени розлики медзи Руснацами и Горватами не лєм у їх язїку, алє и у читаню односно вигваряню текстох на церковнославянским язїку, як и у їх церковним шпиваню, алє тримал же пребарз

30 АКЕ, 505/1880 – писмо керестурского пароха и вицеархидиякона А. Лабоша Духовному столу Крижевскей епархії, Руски Керестур, 2. 12. 1880. року.

31 АКЕ, 532/1880 – писмо Стефана Киша Илийови Храниловичови, Шид, 22. 12. 1880. року.

32 АКЕ, 170/1881 – писмо Г. Гвожджака крижевському єпископови Г. Смичикласови, Кула 22. 03. 1881, року. Писмо писане по мадарски.

33 АКЕ, 405/1891 – представка Г. Гвожджака Духовному столу Крижевскей епархії, Кула, 29. 08. 1891. року. Представка писана по мадарски.

тенденційне твердженє горватских священїкох же ше на способ на хтори священїки Руснаци вигваряю/читаю старославянски тексти їх церковне шпиванє тельо розликує од церковнославянского вигваряня и церковного шпиваня православних Сербох, же вони думают же Руснаци не шлїдза гречески обряд и же прето священїки Руснаци чежко можут дацо поробиц на прицагованю православних Сербох гу униї. На концу Гвожджак удатно констатує: кед спомнути розлики насправди таки вельки, як вец священїки Горвати можут буц намесцани до руских парохийох у Бачки и Срїме?

Гвожджак окреме визначовал гевти зявеня и праксу за хтори тримал же одсликовую очиглядну неровноправносц Руснацох зоз Горватами у рамикох Крижевскей епархїї, односно, мачоховске одношенє горватского священства и управи епархїї гу рускому священству и Руснацом вообщє. Як доказ такого одношеня наводзи факт же гоч Руснаци представляю два трецини вирнїкох епархїї, од 32 питомцох духовней семинариї Крижевскей епархїї лєм 5 Руснаци, а остаток Горвати. По нїм, праве з таку политику приманя питомцох до семинариї, обезпечує ше доминация горватского священства у епархїї. Гвожджак наводзи же руски священїки вше були свидоми тих фактох, але же пре "мир у хижи нїгда не сцели пребарз потенцирац тоти питаня".³⁴

Гвожджак свою Споменїцу составил подчас упражнєтей катедри Крижевскей епархїї, та могол, указуюци на заняганосц Руснацох, ище енергичнїше гледац же би за епископа бул избрани Руснак. За Г. Гвожджака праве вибор Руснака за нового епископа тот язичок на ваги хтори може зважиц и хтори би при Руснацох ожил надїю до лепших одношеньох у рамикох Крижевскей епархїї и оставанє у нєй, або им да за право же би ше конєчно видвоєли зоз нєй. У Споменїци Гвожджак директно не спомина видвойованє Руснацох зоз Крижевскей епархїї, але барз обсяжно описує стан у нєй и оштро критикує велї поступки и праксу горватского священства и управи епархїї хтори були унапрямени процив Руснацох, або у напярєе минимализацїї їх улоги у управяню з епархию.

Гвожджак послал Споменїцу банови Куенови Гедерварийови же би його и ширшу явносц информовал о глїбокей кризи у управи и у одношеньох у Крижевскей епархїї и же би доказал же єдини виход зоз такого стану за епископа вибрац Руснака та же би Руснаци уж раз достали место и улогу хтора им припада у управяню з епархию пре факт же представляю два трецини єй вирнїкох.

Нет податки о тим же Гвожджак 1891. року пробовал найсц прихильнїкох за свою Споменїцу медзи Руснацами у Бачки и Срїме и медзи руским священством. Не познати анї одвит бана К. Гедервария, анї реакция управи Крижевскей епархїї и горватского або руского священства. Габор Гвожджак написал свою Споменїцу у септембре 1891. року, а 19. октобра за крижевского епископа бул меновани Юлий Дрогобецки, Руснак по походзеню зоз Мукачевскей епархїї, и инсталированы є на длужносц 28.

³⁴ АКЕ 698/1891 – Прометорїа/Споменїца Г. Гвожджака банови Краљовства Горватскей, Славонїї и Далмациї Драгутинови Куенови Гедерварийови, сепмбер 1891. року. Препис, писанє по горватски.

августа 1892. року. Гоч у тей хвильки не маме досц аргументи доказац же Споменіца Г. Гвожджак мала одлучуюцу улогу у виборе Руснака Ю. Дрогобецкого за крижевского епископа, треба надпомнуц же теди було таки думаня (Жирош 1982). Заш лем думаме же час од септембра, кеди Г. Гвожджак подписал свою Споменіцу, по 19. октобер истого року, кеди Ю. Дрогобецки меновани за крижевского епископа, бул барз кратки же би вона на даяки способ могла уплївйовац на його вибор. У церкви ше о таких стварох не одлучує швидко. Випатра же мадярски власци одлучели же би на чоло Крижевской епархиї станул Руснак Юлий Дрогобецки не пре Руснацох и їх жаданя, ані не пре намаганя Г. Гвожджак, але прето же у особи Ю. Дрогобецкого пренашли человека лояльного державней и национальной политики Угорской.

Медзи Руснацами у Бачки и Сриме окреме не визначоване же вибор Ю. Дрогобецкого за крижевского епископа заслуга Г. Гвожджак, але вони з вельким одушевийом дочекали вистку же Руснак пришол на чоло епархиї и зоз задовольством го прилапели як свойого сонародніка. Медзитим, визначни українски етнограф и фолклорист Володимир Гнатюк 1897. року, з нагоди перебуваня медзи Руснацами у Бачки, визначел же Руснаци у тих крайох не достали ніч з вибором Ю. Дрогобецкого за епископа, бо вон з нічим не указал же ше чувствує як Руснак и ніч за ніх не зробел (Гнатюк 1988: 85).

Намагане Г. Гвожджак же би ше Руснаци у Бачки и Сриме видвоєли зоз Крижевской епархиї и же би ше прилучели гу Мукачевской або Пряшовской епархиї, у хторих Руснаци були векшина вирнікох, на перши попатрунок можебуц и випатра як значни поцаг у намаганю Руснацох у Южней Угорской же би ше моцнейше повязали зоз Руснацами у сиверовосточней Угорской. Заш лем, не требало би занедзбац обставини у хторих ше шицко тото случовало. Од седемдзешатих рокох XIX вика змоцнює ше процес асиміляції односно мадяризації Руснацох у сиверновосточней Угорской, а представителе грекокатолицькей церкви мали у тим значну улогу (Магочій 1994: 38–50). Пправе пре тот факт же остатня штварцина XIX и початок XX вика час найинтензивнейшей асиміляції Руснацох у сиверовосточней Угорской, у хторей грекокатолицька церква мала значну улогу, може ше повесц же моцнейше повязоване Руснацох у Южней Угорской зоз Руснацами у сиверовосточней Угорской теди вецей не могло принєсц даяке злєпшанє Руснацом у Бачки и Сриме у їх культурно-просвитним и национальным живоце. Указало же же Руснацох у Бачки и Сриме вецей охраннывали Горвати представніки Крижевской епархиї, окреме епископ Илия Хранилович, хтори спозорйовал на небезпеку од мадяризації хтора ушлїдзи по претворйованю руских конфесийних школах до державних, зоз державним мадярским наставним язиком (Рамач 2007: 343–345). Нет основи за тверджене же Г. Гвожджак зоз свою акцию обєдиньованя Руснацох у Бачки и Сриме у церковно-вирским поглядзе зоз Руснацами у сиверовосточней Угорской як конєчни цель мал його зєдиньованє зоз вкупним культурно-просвитним и национальным животом їх сонароднікох у сиверовосточней часци Угорской, цо би необкеруюцо резултовало и зоз моцнейшими пошлїдкама хтори би ушлїдзели по обєдиньованю Руснацох у Бачки

и Сриме зоз їх сонародніками на сиверовостоку держави. Як державни службенік лоялни власцом Г. Гвожджак не препознавал небезпеку од мадяризації Руснацох у Бачки и Сриме, але з другого боку пренаглашовал небезпеку од їх кроатизації, хтора, по правдзе, исновала, але заш лем реално була вельо менша як опасносц од мадяризації.

Габор Гвожджак ше визначел и як добротвор зоз снованьом трох фондацийох: єдней за помоц худобним руским школяром, єдней за помоц школяром ремесельніцкей школи у Червинки и єдней за помоц худобним руским дзивком за одаванку (Жирош 1982, 410–415). Перша фондация у суми од 100 форинти австрийскей вредносци основана з цильом же би ше рочна камата од 8% потрошела за куповане учебнікох по мадярски. Право на учебніки маю широтки, худобни и вредни школяре доброго справованя, рускей народносци и грекокатолицкого виресповиданя зоз Бач-Бодрогскей жупанії: зоз Бачкерестура, Коцура, Старого Вербасу, Дюрдьова и Нового Саду. О подробносцох розподзельованя пенєжу на окреми школи по числу школярох одлуку будзе приносиц мадярски кральовски надзорнік. Фондация ше почина применювац од школского 1886/87. року. Друга фондация у суми од 500 форинти австрийскей вредносци снує ше зоз цильом же би ше 8% камати каждого року утрошело за купованє "дзивоцкей лади" подчас одаваня худобним дзивком, Рускиньом грекокатолицкого виресповиданя, зоз Бачкерестура, Коцура, Старого Вербасу, Дюрдьова и Нового Саду, хтори краши религийни и непорочни морални живот и справованє. У акту о снованю фондациї точно предвидзене як и хторим шором ше помоц каждого року будзе додзельовац. Треца фондация як Фондация ремесельніцкей школи у Червинки у суми од 100 форинти австрийскей вредносци снує ше же би ше од суми од 8% камати додзелєло 5 форинти гевтому школярови хтори попри других предметох укаже найлєпши успех у мадярским язичу, а три форинти же би ше додзелєло школярови хтори на дзень испита будзе найлєпши зоз своїм ремек ділом. Снователь фондациї овласцує Ремесельніцки школи у Червинки же би додзельовали награди зоз тей фондациї (Жирош 1982: 410–412).

Шицки три фондациї Г. Гвожджака шведоча о його щирей намири же би ше материально помагало найхудобнєйшим, але и добрим школяром, и худобним дзивком пред одаванку. Два фондациї огранічени лем на Руснацох грекокатолицкох Бач-бодрогскей жупанії. Треца ше одноши на школярох ремесельніцкей школи у Червинки. Як державни службенік и человек лоялни власцом, Гвожджак у двох фондацийох, наменєних школяром, окрему увагу дава ученю державного мадярского язича.

Кед керестурски учитель Михайло Врабель, по походзеню зоз сиверовосточней Угорскей, 1890. року составел и пририхтовал за друкованє зборнік руских народних писньох Русскій соловей (Врабель 1890), Г. Гвожджак финансийно помогнул же би зборнік бул друковани у Ужгородзе. Вироятно прето, М. Врабель пошвещує свой зборнік меценови Г. Гвожджакви.³⁵

35 По насловним боку зборніка шлїдзи пошвещенє хторе М. Врабель дава "Его Благородію Господину Гавриилу Гвождяку 1848-го года ордовьччаному Отечество охранительному оберлайтанту, благосердному покровителю убогихъ русскихъ братіевъ и пр."

Габор Гвожджак ше активно уключовал до дзепоедних подійох у культурно-просвітним живоце Рунацох у Бачки и Сриме, на цо представителє Крижевскей епархії або руски священїки дакеди реаговали обвинюючи го же ше миша до шицкого. Так, на приклад, кед 1893. року Духовному столу Крижевскей епархії сцигла приява процив Петра Поляка, учителя у конфесийней рускей школи у Новим Садзе, по випитованю основаносци прияви указало ше же дзепоедни члени тей церковней општини написали прияву по инструкцийох Г. Гвожджака хтори место П. Поляка до тей школи на место учителя сцел привесц свою родзину Салонского (Рамач 1994: 574). По тим, 1896. року настало зраженє медзи грекокатолицким парохом у Новим Садзе Йованом Храниловичом и Михайлом Врабельом, учителюм у рускей конфесийней школи у Новим Садзе. Парох Й. Хранилович дочасово суспендовал М. Врабеля зоз тей служби, а Духовни стол Крижевскей епархії досц длуго випитовал обставини и оправданосц суспензії учителя М. Врабеля. Теди ше Й. Хранилович обрацел гу Духовному столу и модлел же би ше случай конєчно ришел, бо док ше то не риши, ликує Г. Гвожджак, патрон М. Врабеля.³⁶

На концу, даскельо слова о политичней діялносци Г. Гвожджака хтора присутна у остатніх роках його живота. Гвожджак бул член Социалдемократскей партії Угорскей. По потераз познатих податках, вон найвещей робел медзи Руснацами у Кулским и Вербаским срезу, окреме 1897. року.

Володимир Гнатюк з нагоди своєї наукововигледовацкей експедиції медзи Руснацами у Бачки 1897. року, медзи иншим, позберал и зазначел шведоченя представнікох аграрного пролетерияту у Руским Керестуре, тедишнім Бачкерестуре, у хторих ше бешедує о чежким животу наднічарох и о организованю штрайкох на пустари Пуста дзе на даскеліх вельких парцелох шата рискаша, як и о организованю штрайку мулярских роботнікох з нагоди будованя општинскей хижи у Руским Керестуре. Ту ше спомина же, кед дознали о ділованю у Сентомашу/Србобрану, Вербасу и Кули, такой дзепоедни наднічаре зоз Керестура пошли до Кули "гу гевтому панови, розпитац ше о шицким". А кед ше врацели, такой ше позберали и "подписовали ше за социялистох" и однесли папер єдному човекови же би однесол социялистом у Кули. Далей ше наводзи же там достали совити як наступац пред роботодавцями и як организовац штрайки, цо вони и поробели (Гнатюк 1988: 104). Нажаль, ту информатор, вироятно з осторожносци пре можливи репресії з боку власци, не наводзи прецизни податки и не дава ніяки мена. Медзитим, у других жридох ше наводза прецизнейши податки о початку ділованя Социалдемократскей партії Угорскей медзи Руснацами у Бачки и наводзи же Г. Гвожджак зоз Вербасу бул єден зоз найвреднейших агитаторох социялистичного руху медзи Руснацами у Коцуре и Керестуре (Mesaroš 1975: 95).

Же Г. Гвожджак не бул лєм обични член Социалдемократскей партії Угорскей ясно указує и факт же на конгресу партії у Пешти отримал бешеду по сербски (Lebl 1979: 289).

³⁶ АКЕ, 1674/1896 і АПНС), 113/1896 – писмо Й. Храниловича Духовному столу Крижевскей епархії, Нови Сад, 22. октобра 1896. рок, у хторим наводзи: "Učitelj Vrabely triumfira, a još više triufira njegov patron, zloglasni Gavro Gvoždjak u Kuli, koji na sva vrata po Kuli viče, kako ću ja konačno biti pred mojim učiteljem ponižen (...)".

По закончених студийох теології Г. Гвожджак не постал священік, але цали живот бул активни у явним, культурним, просвітним и церковним животу Руснацох у Бачки и Сриме. Од студентских дньох ше одлучно процивставлял доминації Горватах у рамикох Крижевскей епархії, гледаючи равноправноц за Руснацох, хтори вше представляли вецей як половку вирнікох тей епархії. Активно участвовав у революції 1848/49. року у шорох мадярского революційного войска и здобул чин оберлайтнанта. Як державни службеник, лоялни власцом, прилапйовал офіційну политику мадярских власцох у одношеню гу националним меншином. Як маєтни человек, визначовал ше як мецена у явним, культурним и просвітним живоце Руснацох у Бачки. Гвожджак як активни член Социалдемократскей партії Угорскей навецей діловал медзи Руснацами Кулского срезу. Його немирни дух вше вискаковал зоз утапшаних коляйох завартей и патриярхалней заєдніци Руснацох у Бачки и Сриме, у хторей у другей половки XIX вика грекокатолицки священіки були єдина интелігенция и намагали ше контроловац вкупни дружтвени живот Руснацох.

Жридла и литература

- ▶ АКЕ–Архив Крижевскей епархії, Крижевци.
- ▶ АПНС– Архив грекокатолицкей парохиї у Новим Садзе.
- ▶ Врабель, Михаилъ, Русскій соловей, Книгопечатня "Келеть", Унгварь, 1890.
- ▶ Врабель, Михайло, Русин на долині Бачванской, Мисяцеслов – Календар на 1891 рік, Ужгород, 1891, 80–86.
- ▶ Гнатюк, Володимир, Руски населєня у Бачки, Етнографични материяли з Угорскей Руси, т. V, Руске слово, Нови Сад, 1988, 79–126.
- ▶ Жирош, Мирон, Три фондаці Габра Гвожджака, Шветлосц, 4, Руске слово, Нови Сад, 1982, 407–423.
- ▶ Крестић, Василије, Историја српске штампе у Угарској 1791–1914, Матица српска, Нови Сад, 1980.
- ▶ Лабош, Федор, История Русинох Бачкей, Сриму и Славонії 1745–1918, Союз Русинох Українцох Горватскей, Вуковар, 1979.
- ▶ Lebl, Arpad, *Građanske partije u Vojvodini 1887 – 1918*, Filozofski fakultet u Novom Sadu – Institut za istoriju, Novi Sad, 1979.
- ▶ Магочій, Павло Роберт, Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948), Ужгород, 1994.
- ▶ Месарош, Шандор, Ширенє социялистичного руху медзи Русинами у Бачкей пред Першу шветову войну, Шветлосц, 3, Руске слово, Нови Сад, 1971, 213–220.
- ▶ Mesaroš, Šandor, *Radnički pokret u Bačkoj (1890–1918)*, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad, 1975.
- ▶ Рамач, Янко, Школа у Руским Керестуре (1753–1918), Грекокатолицка парохија св. Петра и Павла Нови Сад, Нови Сад, 1994.

- ▶ Рамач, Янко, Зраженє керестурскей општини з новтарушом Салайом, Шветлосц, 6, Руске слово, Нови Сад, 1989, 738–746.
- ▶ Рамач, Янко, Учительованє Михайла Врабеля у Новим Садзе (1895–1898), Шветлосц, 6, Руске слово, Нови Сад, 1991, 48–66.
- ▶ Рамач, Янко, Прилог историји русинске школе у Новом Саду (1862–1895), Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XXIII (1994), Филозофски факултет Нови Сад, Нови Сад, 1994, 565 – 575.
- ▶ Рамач, Янко, Руснаци у Южной Угорскей (1745–1918), Войводянска академия наукох и уметносцох, Нови Сад, 2007.
- ▶ Šimrak, Janko, *Grkokatoličko sjemenište u Zagrebu (Prigodom 250 godišnjice osnutka)*, Spomenica Kalendar grkokatolika Križevačke biskupije za godinu 1932, Zagreb, 1932.

Summary

Janko Ramač

GABOR GVOZDJAK – A DISTINGUISHED PERSONALITY IN THE CULTURAL, NATIONAL AND POLITICAL LIFE OF THE RUTHENIANS IN SOUTHERN HUNGARY IN THE SECOND HALF OF THE XIXth CENTURY

Gabor Gvozdjak (1824-1900) played a significant role with his versatile engagement in the public, religious, cultural, educational and political life of the Ruthenians in Southern Hungary in the second half of the XIXth century. Since the time he had attended the secondary school within the Seminary of the Eparchy of Krizevci in Zagreb he directly opposed the domination of the Croatian clergy in that eparchy, always emphasizing that the Ruthenians made the majority of its believers. On the other hand, he openly declared his pro-Hungarian orientation by joining the Hungarian Revolutionary Army as a volunteer in 1848 as well as by trying to help the Ruthenians in Backa and Srim to secede from the Eparchy of Krizevci and to join one of the two Greek Catholic eparchies in North-Eastern Hungary, the Eparchy of Mukacevo or Presov, in which the Ruthenians made the majority of the believers but where the process of Magyarization was in full swing. In his foundations which were established for giving help to poor students Gvozdjak emphasizes the importance of learning the Hungarian language. As a member of the Hungarian Social Democratic Party he played a significant role among the Ruthenian agrarian proletariat in the District of Kula.

Key words: Gabor Gvoždžak, Ruthenians in South Hungary, Greek Catholics, Eparchy of Krizevci, Русский соловей, Hungarian Social Democratic Party.

Гавриїл Колесар

МИКОЛА КОРПАШ, ШПИВАЧ ЗОЗ БАРШОНЬОВИМ ГЛАСОМ³⁷

Микола Корпаш бул, у периодзе од 1964 по 1978. рок, найпопулярнейши шпивач руских шпиванкох на просторох бывшей Югославиї. Цо вецей, вон бул шпивач за хторого мож повесц же на своїм репертоаре мал даскельо шпиванки хтори були прави правучки гити, у буквалним значеню того слова. Практично, цала єдна серия шпиванкох хтори знял за Радио Нови Сад були, єдна за другу, вельки гити и барз популярни у народзе.

Микола Корпаш ше народзел 24. юния 1940. року у Кули, у фамелиї Янка и Даницы Корпаш.

Даница Ачански

Янко Корпаш

Теди Корпашова фамелия бивала у єдней хижи хтора ше находзи и нєшка у улїчки Сави Ковачевича. Була то хижа праве за таку фамелию, за фамелию тарговца. Недалеко од хижи бул и бегель хтори як магнет прицаговал малого Миколку уж там од 4-5 рокох старосци. Мац Даница прето поцерпала и з єдним оком го нєпреривно надпатрала. Кед му оца одвели до лаґру у Немецкей, мацери остали ище векши обовязки мерковац на сина. Миколов оец бул у гарешту понеже подвалел Мадяра з Будапешту хтори сцел купиц його предавальню и робу у нєй. Янко Корпаш бул у Немецкей, у лаґре, кед Кула була ошлєбодзена, кед пришли партизане и Руси. Їх хижа була означена як сигурна понеже газда бул у лаґре у Немецкей. Ошлєбодителе до їх хижи розпоредзели на спане штирох советских воякох. У меморії 5-рочного хлапчика остали ясни памятки на тоти часи.

³⁷ Скрацена верзия тексту "Талант то дар од бога: Микола Корпаш, шпивач зоз баршоньовим гласом", Руснаци у швецe, рок X, число 2, 2011. (У предлуженьоx.)

Як дзецко Микола знал бешедовац по нємецки, сербски и по руски. Нємецки научел од жени хтора го чувала, була то панї Розалия Бенц зоз сушедства. Вон ю єдноставно волао Рози-нени и любел ю бо ше о нїм барз старала. Складал ше и зоз єй дзивку хтора ше часто з Миколом бавела та го през бависко бешедовац по нємецки научела.

Миколов оец Янко Корпаш бул у гарешту, у Немецкей, у лагре, кед Кула була ошлєбодзена, кед пришли партизанє и Руси. Медзитим, бул то час вимсценя - партизанє позберали по Кули велїх Мадярох и Нємцох и одвели их до лагрох цо були формовани по цалей Войводини.

- Я вообще не знал же таки лагри були у Войводини. Пар децениї после войны я о тим ніч не знал. Аж кед сом пошол на роботу до Немецкей та сом читал книжки о тим. Медзи иншим, авторе у тих книжкох описовали же зарабени у тих лагрох доставали инекції, ніби против даякей хороти, а помали одпадали, умерали. Були то инекції з отровом. Так ше ментовали Швабох на "красни" способ. Теди одвели и панї Розалию, мою пестунку, и єй дзивку (муж єй пред войну умар). Мой оец позно дознал же цо ше случує. Щесце же ше Розалиї удало явиц по кимшик же дзе є и вон такой пошол кед дознал же дзе є. И удало ше му вицагнуц Розалию зоз лагру, але позно було за єй дзивку, дзивка була барз слаба и хора и не витримала.

- Розалия, односно моя Рози-нени, потим як ю оец вицагнул з лагру почала учиц за медицинску шестру у шпиталу у Вербаше. То було теди барз глєдана. А 1953. року Немецка поволала шицких Нємцох зоз цалого швета же би ше врацели до оцовщини. И тоти цо ше врацели достали по 5000 немецки марки. О тим ми 1972. року у Минхену приповедал Еуген Полмилер, або бачи Егин. Гварел ми же пред 20 роками, кед пришол до Минхену, достал 5000 марки и за тот пенєж купел плац, план и вибудовал хижу. А 1972. року, кед сцел преширец тоту хижу, лєм за проєкт за тото преширенє мушел заплациц 10.000 марки.

Раз сом ше му опитал:

- Бачи Егин, прецо ше ви мне вше випитуєце, кед придзем з Нового Саду, чи сом бул у Футогу, чи сом прешол по Чирпановой улїчки у Новим Садзе и подобне?

А вон мнє:

- Миколо, я и кед будзем умерац та будзем плакац за моїм Новим Садам. Я ту, у Немецкей, не у своїм доме! Одкеди сом ту цигнул, на кочу хтори цагали конї, а було вельо таки кочи, на нас тутейши Нємци плювали, кричали "Цигойнер...Цигойнер, нет ту места за вас!" тримали нас за статок, нігда нас не прилапели за своїх. Миколо, сину мой, (а тото ми часто повторйовал забуваюци же ми о тим уж вельо, вельо раз приповедал зоз слизами у очох) мнє душа там остала, а жиєм ту. И я вше шнїєм же пойдзем там. Єст ище, Миколо, на гайзибанскей станїци гевти чейзи? – випитовал ше вон за деталї хтори у його памятокх були барз ясни.

И пришол раз, зоз свою супругу, шеднул до такей чейзи и гварел кочишови:

- Гонь чейзу помали, тамаль кадзи я повем, перше пойдземе тамаль дзе сом мал хижу, а потим за Футог, але помааалиии, най кошта кельо кошта, не интересує ме.

Зоз тоту жажду, вичну жажду за Новим Садам, и умар!

ДАНИЦА, АЧАНСКОВИХ КРАСАВИЦА

- Твоя мац була зоз познатей кулскей фамелиї Ачанскових. Видзел сом ей слики з младосци, думам же мож повесц же була єдна з найкрасших дзивкох у Кули тедишнього часу.

- Мож повесц же то точна констатация. Моя мац Даница була красна дзивка, але була и зоз досц богатей фамелиї, за ню стал досц вельки капитал.

- Кельо твоя мац мала братох, шестри?

- Мала трох братох и єдну шестру. Оцец ей бул параст, вредни и маєтни. Медзитим, за тедишні часи вон бул сучасни параст. Мой дїдо мал свой писаци стол дзе водзел шицко дїлованє, евиденцию, кельо жита зродзело, кельо предате итд. Мал дїдо комплетни алат, за шицко. Двор му бул барз ушорени, а по нїм ше шейтали павури.

- Як то же ше твой оцец, Руснак з Керестура, зарепел до нєй, до дзивки зоз Ачансковей фамелиї? То було досц незвичайне и ридке у гевтих рокох (слово о зотих рокох прешлого вику)?

- Мой оцец Янко Корпаш Дюренцов ше почал удварац моєй мацери пре ей красоту, то нє спорне, але ище векши мотив му було тото же була богата. З єдним вдереньом два мухи, як ше гвари. У нього шицко було тарговина. Але, похоп, кед гварим же му шицко було тарговина то значи наисце шицко! Наисце шицко! Вон далєй од тарговини нє видзел нїч, а ані по тарговину нє видзел нїч. Вон бул так одховани, так вишлифовани у Немца и готове.

- Чи наишол на даяки одпор фамелиї Ачански у витвореню того свойого жаданя?

- Наишол на незвладуюци одпор. Наишол на вельки одпор и на єдно вельке знєважованє його особи. Мацорова фамелия го нє прияла а вон то, з добрей часци, сам таке заслужел пре своєю справованє. Таке трошенє пенєжу як цо вон, як легинь, експонирал, га то нет оца хтори би пожадал такого жеца мац. Ендлайн мал хижу, красни будинок на главней улїчки у Кули, и будинок патрел на парк у центру. То було таке баржей як казино, то бул локал високого уровню, ту була сама елита. Мож то наволац и "кулски Монте Карло". Ту ше чуло лєм немецки и мадярски, нїяки други язык. Ту були лєм Мадяре и Жидзи.

Будинок Янка Корпаша просто, на нешкайшей главней улички.

Будинок патри на нешкайши парк.

Янко Корпаш наишол на вельки одпор и зневажованє. Можеш буц зоз злата – идз гет оталь!

- Кельо розумим, вон не бул зневажовани прето же є Руснак, але пре його способ живота.

- Точно! Способ його живота длобал очи. Бо, вон бул з обисца Немца Глесера, од 11 рокох вон бул у обисцу того Немца-тарговца, вон там спал, вон там єдол, лем раз мешачно мал право пойсц до Керестура обисц своїх.

- Спрам шицкого, мож повесц же вон достал комплетне швабске вихованє?

- Тотално! То основа шицкого. Мой оец, Янко Корпаш – Дюренца, отворел предавальню у Кули (метражней роби) 1938. року як перша особа котра таке дацо зробела а не була: ані Жид, ані Мадяр, ані Немец. Серби не мали шанси бо не мали шлиф. Мой оец ище як хлапец у Глесера (Glaiser) достал шлиф, а и презвиско му ишло на руку. Нашо, Руски новини зоз 1938. року обявйовали рекламу за Янка Дюренци предавальню.

Оглашка тарговини Янка Корпаша у Руским календаре за 1940. рок

Пре таке одношенє спрам нього йому Ачансково були "неприятеле", його таке одношенє повредзовало, вон бул пре шицко увредзени. Тиж не треба забуц же вон, медзи свою особу и свою тарговину (хтора наисце значела дацо у старей Югославиї) и медзи мацеровим оцом Лалом мал його синых хтори не були тарговци але то були адвокати и студенти зоз Бечу, Будапешту и хто зна одкаль и хтори знали тиж язики. Але, вон ше цискал бо вон, як тарговец, заш лєм цошка вредзел. Правда, вон вредзел по войну, а после войны вон бул єден цалком звичайни діловодитель у предавальнї Кулскей фабрики штофох хтора була змесцена праве у Глесеровеј хижи. Нова власц вжала Глесерови локал хтори бул у теј хижи, национализовала го. Иншак, Глесер остал, єден є з ридких Нємцох цо остали у Кули, шицки други посекали, и Нємци и Жидзи.

О ПАР ДНЇ ОЦЕЦ СКАПАЛ

- Пробовал Янко Корпаш даяк войсц до фамелиї Ачанских. На рижни способи пробовал, але ше му не удавало. Вон не одуставал та пришло до витвореня теди досц непопулярней варианти: мац сцекла єдней ноци преїг мурика, побегла за нього и вон на таки способ вошел до кола, до фамелиї.

Но, дїдо Вукашин Ачански Лала якошик попуцел, дал руку Янкови Корпашови и вошли до ортаклуку. Купели хижу од Нуса, дїда Федора Колесара. Купели ведно, як цимборове, але: Лала вредни, шпоровни и чесни, а на другим боку Янко Корпаш, вредни на свой способ (цо ше дотика тарговини), схопни але и картарош, троши галантно на шицки боки. Були то два швети – Янко знал заробиц пенєж, але го и розруцал, потрошел швидко, любел и музику, а поготов мадярску. Од отвераня предавальнї концом 1937. року та по хвильку кед Мадяре гарештовали оца 1943. року, то були таки зложени одношеня медзи Янком и Вуком Ачанским же би були вични да их дахто позазначовал, ведно зоз подїями цо ше збули! (яки Крлежа, яки "Глембайово", яки бакрачи).

Оец 1943. року предал предавальню "дютуре". Но, але вон на час скрил вельо роби на сигурни места. Купец зоз Будапешту. Тварди Мадяр а гу тому и Гитлеровац.

Таких Мадярох оец не познал. Гайд таргуй ти зоз окупатором кед його "и перша и остатня"! Видзи оец же то годно буц так же остане без ичого. Почал ше складац частейше зоз понукнуту цену за одредзени файти материялу, а и кед ше не складал то було лем "ніби"! Скака Мадяр по оцови як сце. Оец церпи и дума себе "дай цо даш" але "вицагнем я свой пенєж!"

- Замкло ше предавальню. Повиплацовало ше пред тим и подписало. Кулски мадярски власци скакаю коло купца Будапештанца а оец "до циню и ані слово". Мадяр пошел. Оец дознал же придзе знова о три тижні. Мал оец пар ноци на мире, кус по кус а и помали, повиношиц шицко цо ище думал повиношиц (повиношел вон и цо не думал. Мал дупликат ключох за котри ніхто не знал!). Кед сом на 2-3 заводи водзел конферансу на "Червеной ружи" єдна з моїх краватох була зоз 1938. року. То ми мац гварела але же бим не повед оцови. Яка то була красна кравата! Велї ше у Керестуре питали же дзе сом ю купел.

О пар дні оец скапал. Не муши значиц же мац знала дзе є и цо кончи бо то, нацо оец бул шицко порихтани поробиц (и поробел то) ту не требало мац нікого за шведка, поготов не з роду Ачанского.

Пошел оец директно до Нового Саду гу своїм пайташом Жидом кельо их ище було, и од єдного, у Бранка Радичевича, а од другого у Доже Дєрдя купел хижі. И мирно назад до Кули. Логика му була така: не признам ніч, а хто зна хто краднул, пенєжи не мам, а кед буду судзиц, чи презвиско помогне чи не увидзим, главне же я хижі купел а же то ніхто не зна лем я!

Мадяр зоз Будапешту пришол, одомкли предавальню и раз-два оец у ваґону за лаґер до Немецкей.

Мали Миколка мал дакус вецей як з роки кед му оца одвели до лаґру у Немецкей. Були то чежки роки, страшні роки, але вон того не бул свидоми. Шицки бурї тедишнього часу преходзели преїг хрибта його мацери Даници хтора остала сама и старала ше же би єй єдинец мал цо мирнейше дзєцинство, а поцерпала кельо за нього, ище баржей за супругом хтори бул у Немецкей, у лаґре. Знало ше же у таким чаше поєдинец може нестац каждого дня, у каждой хвильки, а о тим ніхто ніґда не дозна ніч.

- Е, од того гарештованя, та надалей, оец нам ніґда ніч не приповедал! – здоґадовал ше Микола давних часох. - Лем кед ше його дружтво у картаню, лебо по тим, зоз "Кроканом" лебо "Мускат отонелом" зоз Бисерного острова на Тиси, при Бечею, добре подшмелєло, могол сом чуц дацо нове але то було барз мало.

Добре же оцов пайташ лаґераш Зубко, зоз Коцура, пожил длужей та сом голєм дацо вецей и о тим подознавал. Вон ми приповедал, а я то, потим, такой записал же би не було забуте. Пришол до Нового Саду нацивиц гроб "його Янка" як сам гуторел. Пре свою хороту не могол скорей. Ришел вихасновац перши цеплєйши дзєнь. Оец поховани 6. януара 1982. року.

ХЛЄБА З ПОЦУКРОВАНУ МАСЦУ

- Часи твого дзециства напевно були паметліви, пробуй нам спомнуц даєдни памятки хтори ци ше урезали глібше до меморії.

- До 6 рокох, пред школу, я бивал у першей нашэй хижі, хтора була державна и то було наисце блізка при бегелю у Кулі. Уж сом теди мал и шестричку, моя шестра Миряна ше народзела 24. априла 1944. року, рок пред тим як война закончена. Пред самим рушаньом до першей класи ми ше преселєли до другей хижі у Желєзніцкей улічки число 16 значи, бліжэй гу тому мосту цо водзи до Керестура.

Янко Корнаш при бегелю у Кулі

Бавели зме ше, як дзеци, або опрез хижі або у дворе. У хижі дзе зме тєраз бивали була и єдна фамелия Рашкович хтора мала тиж сина и дзивче та зме ше мали з ким бавиц. Вон бул офицер и як таки вон мал досц солидну плацу за тедишні час и з тоту плацу витримовал фамелию. Но, його приманя нє були таки же би могол понукнуц своїм дзецом же би єдли колбаси кажди дзєнь. Теди, кед ше у нас єдло колбаси, теди зме ше мушєли перше наєсц у кухні так же би ніхто нє видзел, значи же би вони, Дєса и Владимир Рашкович нє видзєли же ми у маю або юнию мешацу єме колбаси. А я любєл и фалат хлєба з масцу и посолєнє од горє, а шестра любєла хлєба з масцу, а од горє цукру. Тот "патєнт" єдзєня зоз поцукровану масцу на хлєбу видзєли зме при дзєцох колонистох зоз нашого сушєдства. Нє верим же то вони принєсли зоз свойого краю бо то була барз вєлька худоба. Алє ту у Войводици долапєли ше цукру та, дай, дзе год мож кладз цукру! Верим же то була вєлька подїя за тоти дзеци єсц цукру. Моя шестра Мира видзєла од сушєди-пайташки Боси же вона таке дацо є, та и вона вєц питала од мацєри истє таке! Кед зме тото достали за єдзєнє вєц зме

могли и на двор пойсц есц. То не було таке страшне. Паметам же родичи були пре тото же у дворе бивал офицер, а поготов пре одходи до церкви, непереривно напнути, мерковали на каждую дробніцу. Можебуц ми и прето оец не смел куповац часто койдзеяки бависка.

На 10-11 роки старосци я уж почал зоз пайташом одходзиц на бегель, зоз цигоньом, пополадню. У тедишні час у Кули були поставени звучніки месного розгласу на бандерох. Часц розгласу була з єдней часци розцагнута и коло бегеля. А я любел пойсц лапац риби не лєм прето же бим лапал риби але и прето же, паметам, на пол пиятей на радио ишла емисия рекламох и ту було финей музики, насампредз италиянскей. И ту я, при цигоньох, слухал на мире, опущено, тоти шпиванки. Мойо одходи на бегель мацери не давали мира, вше поцерпала, вше сцела же бим єй бул на оку, як ше гвари.

- Кеди ши научел плівац?

- У тот час сом ше, у Кули на бегелю, научел и плівац и мацери вец кельо-тельо було легчейше при шерцу. Иншак, кед ше рушело од главней улічки у Кули спрам Керестура та на мост, перша хижа зоз правого боку у Железніцкей улічки була Полівкова хижа. Бул то брат керестурскей апатикарки Єлени Солонар. Но, я як хлапец не знал за ніх, я не знал же то була наша фамелия, руска фамелия. Презвиско ми дакус було подозриве але ми ніхто конкретно не гварел же то нашо людзе.

Здогадуем ше же и я и мойо пайташе зоз Кули любели опатрац моторки. Прицаговали нас як магнет. И тераз точно знам же хто яку мал у Кули моторку (даяки дохтор, даєден адвокат) и яка то моторка була. Кед милиция приходзела до месари хтору тримал Пинтер, а приходзели аж там од Србобрану зоз драги Нови Сад – Суботица купиц у Пинтера колбаси и, поготов, виршли вони приходзели на їх моторкох а ми, дзеци, бежали як шалени же бизме пред месара опатрали тоти машини. И тота любов за моторками ми остала по нешка у шерцу.

ОДШПИВАЛ СОМ, ПАТРИМ – ШИЦКИ ПЛАЧУ!

- Медзитим, од тей строгеј баби ши нашлїдзел и єдно природне богатство, види ми ше – дар за шпиванє!

- Кед слово о нашлїдзованю вец най повем же сом по тену чарни на мацерову фамелию, а по слуху и гласу на оцову фамелию. Гей, то правда же баба Корпашова барз крашне шпивала, а и єй дзеци були з тим даровани. Моя тета Меланка, оцова шефра, барз крашне шпивала. А, познейше, баби не було чежко присц до Кули кед знала же у осемрочней школи єст даяка програма и же и єй унук будзе там шпивац. Оца сом не могол чуц як шпива бо му у староюгославянским войску нефахово виняли мандулї и очкодовали му гласово струни. Але його мац, моя баба Ганя, чловече, и тераз кед заврем очи та ю чуем як крашне шпива.

Янко Корнаш зоз шестрами

Бул и єден вечар хтори ми, з часу на час, приходзи як памятка на розум а то кед зме ше я и нина Меланка, наймладша нина од трох кельо сом их мал, нашли вєдно пред бабовим облаком шпивац. Вона сцигла зоз Суботици а я, 14-рочни, зоз Кули, пред змерканьом на Вилію 1954. року (теди то було у Керестуре 6. януара). Шпивали зме вєдно "Вифлеєми новина". Нє могол сом вериц як нина Меланка крашнє шпивала.

Иншак, я о своїм шпиваню, думам, о його квалитету, о його даякей краси, нє мал даяку моцну свідомосц, односно, я о нїм нє роздумовал у смислу же цо и як далєй, як розвиц и унапредзиц свой дар. Же крашнє шпивам то сом заключел зоз нєпреривного нагваряня же бим шпивал у хору. Я пристал, а вони ме такой кладли за солисту...

Теди, 1954. и 1955. року у биоскопах ше давал мексички филм "Єден дзень живота". Я го нє патрел алє сом писню з того филма научел док сом лапал риби на бегелю у Кули слушаюци ю у Радио рекламох. Нєодлуга, на єдней школскей приредби, мал сом шпивац тоту писню у провадзєню гармоники на хторей мала грац Миряна Єкич, дзивка кулского фотографа а моя перша симпатия. Пред саму приредбу Мира ше похорела и я, сам самучки, станул пред публику, зоз шерцом у петох, и почал:

*Заборави, мајчице, бриге
тужне мисли душу што море,
и с поносом подигни чело
јер те многа срца још воле...*

и шпивал я, шпивал, та сом и одшпивал тоту писню (а док сом шпивал я патрел дзешка понад публики, до далека, так сом ше єдино могол сконцентровац на текст же бим не погришел) и кед сом закончел а, воно, цихосц доокола, нет кляпканя!? Я попатрел на бок гу учительови, а вон цалком звичайни, як кед би не було нічого чудного у тей цихосци... и вец, усудзел сом ше, правда барз помали, такповесц спод обервох лєм попатриц на публику кед, а воно – шицки плачу! Га неже сом ше злекол и – бегцом зоз бини.

На таки способ ище мали Микола Корпаш спознал же його глас и шпиванє маю якушик иншаку моц, не як при звичайних людзох.

- Кед уж слово о гласу, Миколо, яку файту хлопского гласу ти маш?

- Баршоньови баритон, зоз вельким дияпазоном. Так сом чул од пана Иринея Тимка кед почал зо мну робиц и кед упознал мойо гласово можлівосци – пояшнел Микола и предлужел - Зоз 1957. роком ше закончел перши, найбезбрижнейши период мойого живота. Моя фамелия жила у Кули по юний 1957. року. Я мал точно 17 роки 24. юния 1957. року, праве сом закончел шесту класу гимназиї у Вербаше. Бул сом школяр-путнік.

ПЕРШИ НАСТУП НА ТВ

Напуцел сом Кулу ведно зоз родичами влєце 1957. року и приселєли зме ше до Нового Саду. Уписали ме до першей висшей гимназиї – Светозар Маркович. Нормалне же то була преламна хвилька у живоце шицких нас. Тоту пременуку найменей почувствовала моя штири роки младша сестра. Закончел сом гимназию але ми шерцо и надалєй було у Кули. Не будзеш вериц кед ци тото виприповедам: на два заводи сом на бицигли, преїг Србобрану, ишол до Кули зоз слизами у очох. Родичи не знали за тоту мою авантуру – думали же сом на Фрушкей Гори, у єдного пайташа.

Можем повесц же тот час, од лета 1957. та по лето 1959. року, же то други период у моїм живоце. Бул сом сам, не мам пайташох, шейтам ше по твердині за викенди и кед красна хвиля. Дзекеди ми мац направела и сендвич же бим ше не мушел врацац дому на полудзенок. Знала же барз любим буц на твердині. Два роки прешли, положел сом Вельку матуру и помали сом ше почал чиряц до варошского живота. Збула ше ми и перша, а нещешлїва любов хтора охабела на мне вельки шлїди. На одредзени способ шицко ме тото вигартовало як хлопа.

Єднорочни период од єшенї 1959. по лєто 1960. бул нова етапа у моїм живоце. Бул сом студент Строярскогo факултета Люблянскєй универзи. Понеже од вєшенї 1960. року бул отворени Машински факултет у Новим Садзе я ше, розумлїве, врачел назад и ту предлужел студії. Так сом зменшал и финансијни видатки родичом хтори мали за мнє видвойовац подчас перебуваня у Словенїї. Ту почина мой штварти период, од єшенї 1960. та по яр 1964, року кед сом зоз єдним приятельом вошел до новосадскєй Матки и кед сом пренашел цалком нови швет – музика, хор, дружтво, нова музика, приємни людзе... 13. децембра 1964. року на танцу у Матки упознал сом Амалку, нїгда ми нє було и лєпше и красше!

Тераз уж давни 60-ти роки були час кед ше Миколови Корпашови случели велї з найкрасших хвилькох у його живоце. Медзи иншим, нашол ше ознова медзи Руснацами и то на єден цалком мирни, судьбоносни способ. Мож повесц, кед о тим слово, же Миколови було судзене же би ше ознова нашол медзи людзми з чиїх шорох бул його оцєц. Микола упознал Руснацох, їх душу, їх обичай, и занавше ше вязал за нїх, дальши живот Миколи Корпаша бул нерозлучно попреплєтани зоз Руснацами у Новим Садзе и ширше.

- Видзи ми ше, у марцу 1964. року кед сом ишол зоз проби КУД "Соня Маринкович" дому драга ме несла попри нашєй, рускєй церкви, та спрам Темеринскєй улїчки. Такој при церкви, з єдногo будинку, чул сом як якишик хор отримує пробу. Станул сом, опар сом ше на мурик цо блїжєй гу облаком и слухам. Барз ми ше попачело. Одразу, мнє з правогo боку, видзим, идзе пайташ Владо Губаш. Вше зме по сербски бешедовали. Ошмихнул ше и опитал ше ми же цо я ту робим. Гварим му же слухам пробу хора. А вон ми такој же чи бим пошол з нїм нука бо праве и идзе ту до Матки. Питал сом ше му же цо то "Матка" бо я теди ознова знал слабо по руски. Гварим му же сом кус лєпше знал док баба була жива алє оцєц дома нїгда нє бешедовал по руски. А роки прешли, вельо того сцєрали... Потолковал ми же яки то будинок. Вошел сом нука и зблїжел сом ше з Руснацами и такој до хору шпивац.

Неодлуга, пан Ириней Тимко ми гварел же най останєм кушчичко после проби. Привед ме гу клавиру випитац мојо гласово способносци и опитал ше ми чи бим прилапел соло шпивац з писнї, неодлуга, на Майским концерту Дружтва. Прилапел сом и вон ме научел два писнї "Ище раз пойдзем, мила, до вас" и "Ой, видси гора". На концерту публика барз крашне прияла мојо шпиванє и такој ми заказани термин за знїманє у Радио Новим Садзе. Постал сом раз-два "професионалєц" (нашмєял ше). Шпивал сом по шицких наших местох окрем Новогo Орахова. Знял сом 39 писнї у наступних рокох. Цо ше оркестрох дотика, зоз хторима сом правел студийски знїмки, сотрудовал сом зоз трома файтами оркестрох. Мам знїмки зоз смиковим оркестром хторому теди бул диригент Ярослав Войчеховски. Розуми ше, ту и незаобиходни тамбурови оркестер и диригент Сава Вукосавлєв (його сом познал скорєй), а ту и забавни оркестер чий диригент бул Ивица Чукляш.

Микола Корпаш, як спикер програми по руски Радио Нового Саду

По приходзе з войска стретнул сом Симеона Сакача хтори ме випитовал дзе я то скапал даскельо мешаца. И дал ми теди до знаня же ше розписує конкурс за спикера у Радию але же ше не удавал, не було одвитующих кандидатох. И знам же, кед сом одходзел до войска, мнє Сима гварел же шицко пошорел же бим у войску доставал "Руске слово" и же бим го читал и же бим так обнавлял руски язык. И так и було - я до Лесковцу а "Руске слово" ту. Я до Петровцу, на воєни аеродром при Скопю, а "Руске слово" и ту.

И кед сом вишол зоз войска, була яр 1968. року, у Радию неолдуга розписани конкурс. Було 3-4 кандидатох и вибрали мнє. Кельо знам, слово учителя Ковача на теј конкурсней комиси превагло на мнє и я почал робиц у Радию стредком рока. Перших мешацох сом робел на споровозних емисийох, у студию, и то ше знімало. Але, 21. августу 1968. року Руси вошли до Чехословацкей и ту ше вец, кед сцигла вистка, исту преложело и такой уходзели спикере, словацки, румунски, та и я, до студия и читало ше "на живо". Та сом так постал комплетни спикер.

Але, як то звичайно идзе, една шанса отвера простор другей шанси. – идуцого року ме поволала ТВ Београд на зніманє їх новорочней програми. Одшпивал сом "Ружи, червени ружи" и о кратки час а гу мнє пришол еден челєдник и медзи иншим вон ше ми опитал "да ли бисте проширили репертоар и на српски језик? Ево Вам визит карта са телефоном па ако решите да се чујемо!"

Микола замкнул дзвери на теј истей кариєри у його 35. року. А то звичайно час кед було хтори шпивач руша до найквалитетнейших подняцох, витворює найважнейши проєкти у кариєри. Ише голєм 20-30 роки.

Од хвилькох кед сом престал шпивац, уж давного 1975. року, я робел у Рускей редакцији ише 25 роки. Рок пред одходом до пензији приял сом ше пририхтовац

матеряли за новоуведзену рубрику у програми под назву "Збуло ше на нешкайши дзень" дзе сом окремну увагу положел на призберованє значнейших подійох з историйї, з прешлосци Руснацох, и тото уткал до того календара подійох.

О два и пол тижня од нашей остатней розгварки, дня 6. априла 2011. року, Миколово шерцо престало дуркац.

Кед попатримо на шицко тото з дакус оптимизма, вец можеме похопиц же ше збуло чисте щесце за Руснацох же єден млади легинь родом з Кули, Руснак по оцови, водзени зоз пальцом судьби упознал баржей Руснацох, упознал нашо красни народни шпиванки и прилапел ше шпивац и знімац их. Так нам даровал 39 дияманти, вични писні у скарбу Руснацох, хтори прекрашне интерпретовал зоз своїм баршоньовим гласом. Длуго буду чекац и Руснаци и Войводянє же би ше на їх просторох знова зявел голем прибіжни глас яки мал Микола Корпаш Дюренца.

Гавриїл Колесар

ОСНОВНА ГРАДЗА ЗА ПОРТРЕТ ВЛАДИМИРА ПОЛІВКИ, ДОКТОРАНДА НА СОРБОНИ У ПАРИЗУ³⁸

Розпочинаючи свій живот ознова по сцигованю на сиверноамерицки континент и пририхтуюци ше за видаванє гласніка "Руснаци у швецє" удало ше ми установиц вецей интересантни контакти з нашима людзми-виселенцями хтори зоз старого краю пошли ище там дзешка 40-их и 50-тих рокох прешлого вику. Єден з таких бул и пан Владимир Солонар, ценени дохтор патолог у союзней америцкей держави Монтана а, иншак, Керестурец и син легендарней керестурскей апатикарки панї Єлени Солонар. Контактowali зме досц часто понеже сом жадал од нього же би ми написал автобиографски текст. У розгваркох вон споминал своєю блізки родзини хтори ше ище скорей розселєли по Европи, до Мадярскей, до Французкей и инкадзи по швецє. У єдней розгварки спомнул же наймладши брат його мацери Владимир Полівка докторовал право на Сорбони у Паризу.

Тот податок ме покус обрадовал - Руснак докторанд Сорбони!

Владимир Полівка 1933. року у Паризу

³⁸ Скрацена верзия текста "Основна градза за портрет Владимира Полівки, докторанда на Сорбони у Паризу — бул прави руски интелектуалец —", Руснаци у швецє, рок X, число 2, 2011.

Роздумуюци о тим замерковал сом же о живоце и подоби Владимира Полівки мало писане. Прецо, цо примарна причина тому, тераз не можем одгаднуц. Можліве же тому допринесла и його досц вчасна шмерц, а можліве и тото же ше о таких особох, цо ше школовали и докторовали у иножемстве пред войну 1941—1945, у принципе мало писало. Не були, озда, школовани у духу социялизма... Єдноставно, доктор права зоз Сорбони у Паризу, правдиви интелектуалец и спортки активиста Владимир Полівка за нашу културну явностц и нешка мало позната особа.

Пан Солонар ме упутел на контакт зоз Андрейом Полівком, сином Владимира Полівки, хтори ище на початку 80-тих рокох прешлого вику пошол до Америки. Андрей прилапел идею о тим же би ше о його оцови, та и мацери, обновело здогадоване и призберало податки и фотографії хтори остали зачувани. У тим му помогла и його шестра Иринка хтора жиє у Немецкей и хторей на податкох и барз вредних фамилийних фотографийох тиж найкрасше дзекуєм. На вецей заводи Андрей бешедовал и зоз мацеру Емилию хтора дожила красну старосц хтору препровадза у старецким доме у Суботици дзе ю надпатра єй наймладши син Дюра.

- Почніме зоз єдним практичним питаньом. У вецей текстох сом наиходзел же вашому оцови були уписани розлични мена: Елемир, Владимир або Велимир. Цо з того точне?

- Владимир. Владимир Полівка. Родичи му Михайло и Єлена (родзена Петригала). Оцец Михайло бул учитель, бул премесцени зоз Горніци на роботу до Керестура як млади учитель и ту занавше остал.

- Кеди ваш оцец родзени, односно, чи мал ище братох и шестри?

- Мой оцец ше народзел у Будапешту 1908. року. Мацеров брат там жил и робел як дохтор и то була причина же ше оцова мац, а моя баба, пошла там породзиц.

Єлена, Марґита, Иринка, Владимир и Лаци

Кед слово о дзецех у Полівковей фамелиї можем повесц же мой оцц Владимир бул наймладше дзецко спомедзи седмерих кельо ше народзели родичом Михайлови и Єлени. О нїх знам лєм тоти податки:

Марґита закончала восточни язики и робела у Будапешту на универзитету. Одала ше за професора на истим универзитету або аж и на истей катедри (през-виско Катона) и мали у малженстве 5 дзивки. Муж емигровал до Китаю, точнїйше на Тайван подчас Мадярскей револуції, а Марґита остала у Будапешту.

Ирена (Ирина) предпоставям же не закончала факултет. Пошла як млада до Америки и там ше одала за православного паноца. Жили у Питсбургу, голем єден час кельо мам податки, и мали дзеци лєм не знам кельо. После оцовой шмерци ми страцели вязу зоз нїма. Моя шестра Иринка, видзи ми ше, була у вязи зоз Иринковим сином. Думам же вон жиє у Калифорнії и роби на телевизії.

Єлена (Илонка) закончала фармацію у Колошвару. Мала апатику у Керестуре и одала ше за Солонара. Думам же о нїй, познатей керестурскей апатикарки, єст найвещей ошвицени биографски деталї та ту не будзем повторйовац исте.

Олга умарла кед уж була школярка гимназії. Моя мац дума же умарла од тифусу.

Иван (Лаци) бул будовательни инженер. Дипломовал у Праги а потим жил у Пешти. Мал єдного сина але о їх фамелиї не знам нїяки деталь вецей.

Андрей (Ендре) закончел електротехніку у Праги. Пошол до Паризу (можлїве же ище як студент?!) и там остал. Оженєл ше зоз Мадлен, Французкиню и мали аж шесцero дзеци. Трох або штирох сином и два дзивки.

Наймладши, мой оцц Владимир, закончел основну школу у Керестуре, вец пошол до Травнику, до гимназії при єзуитским семинаре. После гимназії прешол до

Београду дзе уписал студиї права и дипломовал. На Сорбони у Паризу уписал пост-дипломски студиї и докторовал. Докторска дисертация постої у архиви Београдскей университетскей библиотеки.

*У гимназиї при єзуитским семинаре у Травнику,
Владимир Полївка перши у другим шоре з лїва на право*

- Я би ту замодлел ознова за малу дигресию: з одредзених податкох и контактох сом спознал же ваш оец, ище як штредньошколец и студент, бул єден зоз сновательох ФК "Русин" з Руского Керестура и стандартни бавяч, розуми ше. Чи вон познейше приповедал о тим дацо, чи споминал даяки мена бавячох зоз хторима теди бавел?

- Нє мам вельо податки о тим. Мац нє зна о тим нїч конкретне гоч дума же у младосци бавел фодбал. Шестра Иринка ми спомла же вон бул барз добри зоз Юлианом Малацком хтори познейше жил и робел у Загребу. Можебуц о тим мож вецей дознац преїг Малацковой фамелиї. Нажаль, у фонду фотографийох нє мам анї єдну з того часу.

И ту ме щесце погласкало, як ше гвари. Зоз Малацковима сом у родзинскей вязи, з дзецми инж. Малацка сом треце поколєнє (баби нам були шестри). У добрей сом вязи зоз панї Татияну Малацко хтора у свой час написала красну биографию свойого оца Юлиана та ми зоз нєй послала виривки хтори ше одношели на час кед и Юлиан Малацко и Владимир Полївка бавели фодбал у ФК "Русин" та и о тим як ше дружели познейше. О тим ми панї Татияна писала:

(...) Юлиан Малацко лєгко учел язики, вше бул у класи найлєпши зоз французкого языка, наприклад. Теди школяре реалней гимназиї мали привилегию виберац єден "живи" язык место "мертвого" латинского. Юлиан вибрал французки язык

хтори му познейше послужел же би зоз французкого преложел театрални фалат Ж. Б. Молиєра "Скупенда" на наш руски язык. На тот текст була порихтана и представа а од приходу з єй приказованя 1923. року ше купело опрему и дреси за Фодбалски клуб "Русин" у Руским Керестуре хторому Юлиан бул снователь. Терен ушорели зоз добродзечну роботу.

Як гимназиялец Юлиан приношел нови идеї зоз других штредкох. Дзекуючи їм, идейом, порушовал рижни иницијативи медзи младежу Керестура: инсистовал на снованю ФК "Русин" 1923. року и бул перши председатель того клуба.

Мой дакедишні колега у НВУ "Руске слово", редактор спортскей рубрики Владимир Медєши, такой после контактох зоз панї Малацкову, обезпечел ми и вирибок зоз кнїжки пошвеченой ФК "Русин" о тим як тот клуб основани (у медзичаше, редактор Медєши нагло умар так же тот його помоц, ниа, виходзи на шветло дня постгумно):

ЯК ОСНОВАНИ ФК "РУСИН"

После купаня на бегелю керестурски хлапци ше пошли лабдац на Вашарище. Теди ше и народзела идея же би ше формовало Фодбалски клуб "Русин". Предлог дал Владо Сабо (Ситкар) и шицки прилапели тоту идею. Перши председатель бул Юлиан Малацко, тедишні гимназиялец у Загребе, а секретар и касир бул Кароль Арт. Клуб основани 1923. року у Артовей предней хижи, а у чардаку була зоблєскальня. Окрем тих трох спомнутих, за "Русин" теди бавели: Елемир Полївка, Шандор Гарди, Янко и Яким Гафич, Андри Говля, Яким Провчи, Владо Грубеня, Дюра Микловш (Осифков), Елемир Бучко, Кирил Шовш, двома хлапци Колбасово (Красного) и даяки Пашич, щеткар. Перше змаганє отримане против Вепровачу и резултат бул 2:2.

Ище єден вирибок зоз биографії инж. Малацка характеристични:

У Керестуре не було другей роботи окрем наставницькей и Юлиан Малацко почал робиц у гимназиї дзе преподавал математику, физику, нємецки и технїчне райзованє. Якошик ше найлєпше розумел зоз Петром Ризничом Дядьом и зоз своїм братняком др. Дюром Папом, керестурским дохтором. Заш лєм, думам же Юлианови особне бул найблїзши др Владимир Полївка, доктор права, хтори докторовал на Сорбони и бул брат панї апатикарки Солонаровей, о чиїм синові тот гласник уж обявел фельтон. (Здогадуєм ше кельо зме часу препровадзали шедзаци у Солонаровим обисцу, мури були обложени зоз таписерию, вшадзи доокола вельо вишивани заглавчки, полїчки полни зоз кнїжками а на столє колачи...) Вироятно их двох вязал космополитски попатрунок на швет. А здогадуєм ше же теди барз вельо дискутовали и о "лєтацях танєрох" хтори ше теди зявели як феномен...

- Тельо о спортским живоце вашого оца. Як цекла далєй його кариєра и животна драга?

- Оцец теди розпочал роботу у Умки при Београдзе як адвокат. Мал приватну праксу зоз колегом адвокатом Вельком Ковачевичом. Ковачевич познейше бул єден з познатих београдских адвокатох. Думам же вон бул, наприклад, єден з тих цо заступали Милована Діласа пред судом.

У медзичаше, почала война. Оцец зарабени на початку войны. Нємци их депортовали алє ше йому удало сцекнуц зоз гайзибана у Будапешту. По його приповеданю, пушел го єден нємецьки офицер. Оцец знал бешедовац по нємецьки и вироятно ше "сприятелєл" з тим офицером, улял му довириє до себе и тот го пушел. Войнови час препровадзел у Будапешту (при своєй шестри Маргити). Кед Руси сцигли до Мадярскей вон робел за нїх як прекладатель понеже знал бешедовац и по русийски. Руси го барз ценєли и сцели же би остал з нїма кед рушали за Нємецьку алє вон нашол способ тото одбиц и врацел ше до Югославиї. Руси му дали писану препоруку и тото писмо виволало проблем за оца подчас Информбироа понеже теди оца гарештовали (лєм на даскельо дні). Мац ми гварела же теди претресали нашу хижу и же нашли тото писмо од Русох и то им звекшало подозривосц спрам оца.

Оцец ше врацел до Кули односно до Керестура. Робел у Кули у Катастре як приправнік. После шмерци його мацери, дагдзе 1946/47. року отворел приватну адвокатску праксу у Кули а єден час мал канцеларию и у Руским Керестуре.

Оженєл ше зоз Емилию Манойла 1948. року. Млада малженска пара жила кратки час у Руским Керестуре, а вец ше преселєли до Кули. У Кули бул, паметам з приповеданьох, барз добри зоз судийом Милорадом Ачанским. Можлїве же у свой час студирали вєдно?! Углавним, оцец тримал адвокатску праксу у Кули и бул барз ценєни. Вец, несподзивано умар 1961. року и, паметам добре, хованє було барз вельке.

- За 13 роки малженства Владимир и Емилия Полївка мали тройо дзеци. Перше дзецко була Ирена, дипломовани хемичар. Одата є, ма тройо дзеци, жиє у Нємецькей од стредку 70-тих рокох. Єден час жила у Америки. Єй дзивка Кристина, дохторка (жиє у Нью Йорку) достала бебу концом фебруара 2010. року та Иринка була ту у Америки длугши час же би єй була на помоци.

Я, Андрей, друге дзецко по шоре у фамелиї Полївкових. По фаху сом електро инженер, узша ми специялносц компютерски науки, робим як софтвер инженер. У ЗАД жиєм од 1983. року. Оженєти сом, маме єдну дзивку Наташу. Вона студирала и тераз роби и жиє у Торонту, у Канади. У планє маме же би ше и ми преселєли до Торонта, блїжей гу нашеї дзивки.

Наймладши член нашеї фамелиї бул мой брат Дьорде або Дюра. Вон закончел медицину, лікар є, жиє и роби у Суботици. Оженєти є и ма єдного сина.

И ту бул конєц приповедки о докторандови зоз Сорбони, о Владимирови Полївкови. Позберани податки и фотографії кельо-тельо баржей ошвицую подобу того интелектуалца. Напевно же и то не достаточне, алє наздаваме ше же то, заш лєм, вецей як цо було познате потераз.

Мирон Жирош

РЕМЕСЕЛЬНІКИ У КУЛИ

Янко Варґа-Шокец (1938)

шлосер

Ремесло виучел у Франі Штала, шлосера у Кули од 1951. по 1954. рок. Паралелно зоз ученєм ремесла нащивйовал и Школу школярох у привреди и 1954. року здоху диплому кваліфікованого роботніка. Осем роки робел у Будовательним підприємству "Бетон" у Кули – вираблял метални дзвери, облаки, оградзєня, балкони, закрица и инше. Од 1976. року роби як приватни ремеселнік у своїм фаху. Перша роботня му була у майстра М. Бодванского, коваля и шлосера у Р. Керестуре. Ту почина правиц капури од поцинкованого плеху и фарби их з миніум оловну фарбу у праху, цо ше розридзує зоз фирнайзом. После двох рокох отворел свою шмикню у Кули и похасновал свойо знанє и знаходлівосц и завжал заслужене место у своїм фаху. У Кули 20 роки єдини мал регістровану шлосерску роботню, односно шмикню у котрей правел метални будовательни часци.

Янко Варґа пред свою роботню у Кули

Обсєсія му була направиц таки капури, односно таку металну будовательну столарию цо ю нє треба фарбиц. То ше му и удало. У чим тайна? Алуминиум, як и кажди метал оксидує – чарнєє. Же би тот процес онєможлівел – майстор Я. Варґа почал на

били метал наношиц защитне пасмо котре не дошлебодзуе оксидоване-чарнене. То ше вола "елоксажа". Цо наноши и на яки способ, то його майсторска тайна.

Роботня му була у обисцу. На початку з помоцу супруги и єдного помощніка вираблял будовательне металне столарство, дзе украсну часц твори алуминиюм и декоративне скло. Конкретно при будованю хижох правел уходни дзвери, тераси, у діловних обєктох облаки у конкох, преградни дзвери – портали, а у польопривредних газдовствох капури, капурки, гаражни дзвери. Ту було рижного комбинованя билого металу зоз декоративним склом и пластику.

Роками вираблял металну будовательну столарию за Будовательне підприємство "Дом" з Р. Керестура, а за жительох Р. Керестура, Кули, Зомбору, Сивцу, Сонти, Червинки, Крущичу, Коцура, Пиньвиц, Дюрдьова, та аж и по Сербиї: капури, капурки, огради за тераси, балкони. Асортиман ше дополньовало зоз кованим украсним железом за капури, огради, облаки. Єден час досц робел и за Дюрдьовчаньох – капури, тераси, уходни дзвери, як и оградзене–роштель и капури коло Рускей церкви. Я. Варга бул други приватни ремеселник у Войводини котри почал вирабляц комплетну будовательну столарию од елоксираних алуминийских профилох. Так направени облаки и дзвери на керестурскей старей школи у часу єй обновйованя 1980. року.

Єдна з капурох з билого металу цо ю майстор Я. Варга направел

Майстор Я. Варга до тижня знал направиц два капури. Преробел тони и тони циви, алуминийски профили, рижнофарбового скла, пластику и з того направел ані сам не зна яке число капури, огради, тераси. Найвекши и найлуксузнейши обєкт цо го майстор Я. Варга-Шокцов комплетно зробел то діловни центр "Компания Родич" на темеринскей драги за найлонским пияцом у Н. Садзе.

Цо вецей сам знац и цо красши и квалитетнейши продукти направиц – бул мото креативного майсторства Я. Варги. Свойо знанє преношел на своїх трох школярох ище у Керестуре, а сам хасновал каждую можліву нагоду же би видзел и научел як його ремесло напредує у Швеце. Одходзел на Сайми техніки и будовательства до Београду, на Саям "Алатних машинох" до Загребу, а дзевец раз бул и на Сайме "Ремеселніцтва" у Минхену, дзе по словах "найвецей видзел и научел". Майстор Я. Варга бул не лєм познати и припознати спеціалізовани майстор шлосер-клянкар металного будовательства, але и дружтвени активни роботнік и представитель кулянских майстрох. Єден час бул председатель Клуба ремеселнікох у Кули, снователь Ремеселніцкей задруги у Кули и делегат у здравственим и кварталним фонду Општини Кула.

Майстор Я. Варга жил у Кули, як пензионер оштрел муштерийом рижни ножи, ножнічки, решетки и ножики до машинкох за месо. Металне кляпчисте, штироуглуве и округле железо му служи як розвага же би з нього направел рижни прекрасни століки за квеце. Янко Варга умар 2008. року у Кули.

Янко Микита (1939—2015)

лївец машинских часцох и уметніцких одлївкох

Янко Микита нар. 1939. року у Р. Керестуре у худобней фамилии. Ремесло виучує у Кули у майстра Михайла Полича, вилівача у чаше од 1954 по 1957. рок. На тото ремесло ше опредзелєл пре уметніцку творчоєц цо ю метал може дац. Янков креативни дух обачел уж проф. Петро Ризнич "Дядя" у керестурскей школи, одушевїювали го школярово креації и невидомо го унапрямел на таку діялноєц. После шегертованя три роки як калфа роби у Фабрики арматурох "Истра" у Кули у чаше формованя лївальні. О три роки Я. Микита ше враца до свойого майстра, поставаю партнере и ведно на себе пребераю вирабяне цилиндрох за Томосово моторки, котри по квалитету здобули довириє купцох у цалей СФРЮ. Виляли на тисячи и тисячи цилиндри, а после ушлїдзело отримованє дружтвеного сектора – цукровнох, олеярні, месней индустриї як и виліванє часцох при польопривредней механїзації. У 1964. року, калфа Я. Микита поклада майсторски испит и постава ВКВ роботнік-майстор у своїм фаху.

У лївальні у майстрох М. Полича и Я. Микити ше вирабяло тоти часци цо их на пияцу нет: зубчаніки, ланчаніки, ременіки, часци за зогриванє, дзверка, решетки – шцико цо индустрия не предава, а необходни су за дальше тирванє основней машини. Як друга значна діялноєц виліванє рижних уметніцких вилївкох, релєфних одлївкох, бистох, як и других продуктох за водовод и канализацию зоз офарбених металох. Интересантне же купцох прицагую и класични продукти цо ше хасную у обисцох: котли за масц, котліки за рибу, таблічки за хижи, уметнічки поштово ладички.

Я. Микита, лївец у своєй лївальні

Часц уметніцких продуктох зоз офарбеного металу

"Барз ше цешим кед пойдем до Р. Керестура и видзим у порти кандалабри же швица. Обрадуем ше пред Замком, дзе ше находзи биста др Г. Костельніка лебо пред Гимназию, дзе у парку биста П. Кузмяка, дзе уложени и мой вельки труд, schopносц и уметносц. У Зомборе, на скверу у центру стоя два одляти плочи академского скульптора Евгена Кочиша, цо их я вилївал зоз моїм покойним майстром. У Зомборе ше вше на нїх припатрам и здогадуем ше своїх перших роботох и похвалох цо сом их ище як шегерт чул од свойого майстра: "Стопейдзешатдвох шегертох и роботнікох сом мал, але лєм ти Янку чувствуєш диханє металу, похопюєш му душу и знаш воскреснуц його красу!"

Вилівач Янко Микита бул познати ширцом Титовой Югославиї, робота му була високого квалитету и зоз другорочну гаранцию. Свойо знанє константно усовершує, а зоз своїма виробками зявйовал ше на домашніх и иножемних саймох, дзе достал вецей награди. Наймилши му були два:

– Бронзова грамота, цо ю достал од Министерства за приватне поднімательство Влади Републики Сербиї на Трецим Медзинародним сайме у Суботици 1995. року, пре чуванє традициї народного творчества старих и уметніцких ремеслох;

– Майска награда Регионалней привредней комори Зомбор, котру достал 1996. року пре посцигнути работни резултати, унапредженє продукциї, сотрудніцтво у привреди и унапредженє самостойного ремеселніцтва.

Дзеведзешат проценти продуктох СЗР "Янко Микита и син" представяю уникати, уметніцки бисери з металу, свойофайтови ремек-діла майстра Янка, сина Владимира и жеца Славка. Ремесло вилівача шивого металу и офарбених металох постало традиційне. Майстор Я. Микита умар 2015. року у Кули.

Владимир Шанта (1925—2002)

Друштвено-политични работнік и публициста³⁹

Владимир Шанта народзени 06.01.1925. Руским Керестуре, дзе здобул основне образование на руским мацеринским язичу, формуюци источашнє свою етнічну свідомосц. Гоч походзи з познатей ремесельніцкей фамелиї, виучовал друштвени и политични науки, та после здобуваня дипломи Висшей школи друштвено-политичних наукох у Новим Садзе, цали живот пошвецел виглєдованю у тих обласцох – окреме етносу Руснацох.

По месце председателя Скупштини општини у Руским Керестуре, Владимир Шанта прешол до Кули до политичних структурох. Свою кариєру закончел як секретар Општинскей ради Союзу синдикатох у Кули.⁴⁰ По одходзе до пензиї ище интензивнейше виглєдовал историю Руснацох, одкриваюци непознате о нїх або пояснююци неподполни "етапи" у историї того народу.

По шицким до чого у вецейдеценийскей витирвалеї роботи дошол, заключел же до формованя самостойней етнічнеї групи Руснацох у Краљовини Югославиї пришло пред седем децениями (коло 1922. року), кед Руснаци почали друковац перши часописи и кнїжки на мацеринским язичу.

Владимир Шанта умар 12. мая 2002. року у Кули, дзе є поховани. Не дочекал же би подполно порихтани рукопис, постгумно обявеної кнїжки Енигма Русини – Руснаци – Рутени, бул видруковани.

³⁹ Зоз кнїжки Владимира Шанти, Енигма Русини – Руснаци – Рутени, Нови Сад, 2002. Вредни информациї о Владимирови Шантови зме достали од Дюра Латяка.

⁴⁰ На важних местоху општинскей управи Кула робели и други Руснаци. Дюра Латяк за председателя Општинскей конференциї ССРН у Кули избрани 1962. року, а потим и за подпредседателя Општинскей ради Кула у єдним мандату.

Михайло Йосафат Гарди

Священік, иконописец и поета⁴¹

Михайло Йосафат Гарди народзени 24. новембра 1948. року у обисцу Владимира и Ксениї (нар. Сабадош) у Руским Керестуре. Грекокатолицки є паноец. З родичми ше 1950. року приселєл до Кули дзе закончел основну школу "Иса Баїч".

У Кули стаємно жил по 1964. рок кед постал питомец Салезиянскей семинариї у Крижевцох и у Риєки. Богословию студирал як богослов нашеї семинариї. За священіка го пошвецел владика Гавриїл Букатко, 20. октобра, у Коцуре. Як управитель парохиї у Винковцох и духовни помоцник у Вуковаре, 1975. року, започал свойо священіцке служенє. Од 1984. року бул управитель парохиї у Бачинцох. Єден час бул душпастир у Бикич Долу, а после 1991. року и трауматичней події виволаней з боку войска, з фамилию напуцел Бачинци.⁴² Од 1992. року жиє и роби у Метлики у Словениї як парох у Грекокатолицкей парохиї св. Кирила и Мефтодия, а обслугує и парохию у Кашту, у Жумберку.

Михайло Йосафат Гарди не лєм на словенским подручу, але шветово препознатлїви иконописец. Його икони (образи святих на дески) вшадзи познати и гледани. Одблїскую блаженосц Церкви, святих и автора.

Микола Цап у рецензиї кнїжки поезиї Михайла Йосафата Гардия пише: "Духовна поезия права златна нїтка його вкупней поетскей творчосци, котра го на найлєпши способ приказує и як поету, и як человека, и як интелектуалца. Моцни вирски чувства, попреплетани з глїбину метафизичней думки, намаганє гу трансцендентному – основни животни и филозофски постулати тей поезиї, котрих ше вон и у найчезших хвилькох вулгарно-агресивного атеїзма у не такей давней прешлосци, вше и у каждей нагоди притримовац."

⁴¹ Хасновани часци биографиї з кнїжки: Роман Миз, "Священіки Осиецкого викарията II", Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, Нови Сад, 1994, 17–20.

⁴² Вецей у: исте.

ТИСЯЧ РОКИ ВИРНОСЦИ

*Длуги, длуги шори
на моєй Дідовщини
Христа жадни души чесни,
дзецински очи питаюци,
нєвини ручки празни.
З вечаром,
брэзов лєшик запровадзи
з милим шептаньом лїсца
слизи дзеца,
чаривни пипиня поручую
по габох одходзацях
на побрэжю далєким,
же бандура весели гласи
по ровніни розшэє.*

Читачу, тебе

*Закукні, читачу,
до шерца мойого
док визу ци понукам –
мойо писани роздумованя.
Чи зробиш то рано
кед наш чловек жегнаюци ше
прилапює польо,
а я ше модлїм
за твое фамілійне щэсце,
або, можеш и вєшенї
кед жалудзэв лэс
за клюканэ похасновани
на чкодэ розума,
лэм, ухадзаци до моєй души,
модлїм, знэй калап.
Роби ше о найдрагоциншим
и гоч нэ знаш, здогадні ше,
ту лэм молитва ше вигваря,
читачу.*

Гелена Гафич Стойков

писателька, перша председателька РКУД "др Гавриїл Костельник" у Кули

Поетеса Гелена Стойков (дзивоцке презвиско Гафич) народжена у Руским Керестуре 1. октобра 1938. року, дзе здобула основне образованє. Гимназию закончила у Вербаше, висшу административну школу у Београдзе и як банкарски службенїк робела у Кули и Новим Садзе.

Пише писні од вчасного дзецинства (1954). Як школярка, сотрудничала у дзецинским часопису по руски *Заградка*, потим у часопису *Шветлосц*, *Руским словете*, рочних календарох итд. Пише и у прози, але єй преокупация заш лєм поезия, и то у першим шоре здогадованє на родиме место - Руски Керестур, младосц, найблїзших у фамелиї.

Академик проф. др Юлиан Тамаш у *Исторії рускей литератури* так описал творчосц Гелени Гафич-Стойков: "Медзи лирским субєктом и атмосферу найчастейше ноци або ешенї, твори ше напнуце хторе перши шлїд потреби же би ше превозишли огранїченя єй писні и же би ше фундаментомала єдна поетика сна, у основи любовна. Чулносц, бешеда цела, але и далєки визиї, пренаглашене чувство за шум васиони, були гевти златни нїтки имагинації и одношеня спрам швета хтори требало пестовац..."⁴³

Гелена Гафич-Стойков єден час робела у Немецкей и зоз того периоду ма циклус писных вязани за Офенбах. Єй перша кнїжка поезиї ноши назву *Колїска и ноц / Колевка и ноћ* и облапя векшину єй трицетрочней поетскей творчосци. Длугши час жила у Кули, дзе була снователь и перши председатель *Руского културно-уметніцкого дружтва Др Гавриїл Костельник*, а потим ше преселєла до Нового Саду дзе и тераз жиє и твори.

Член є *Дружтва за руски язик, литературу и културу* и активно роби у рамикох Литературней секції Дружтва, хторе и видаватель єй спомнутей двоязичней (по руски и сербски) кнїжки поезиї *Колїска и ноц / Колевка и ноћ* (2001), а тиж сликовніцох *Сни малей Иринки спод єдней перинки / Снови мале Иренице испод єдне дуњице* (2008). Кнїжку *Мацери Рускинї* видало Дружтво за руски язик, литературу и културу у сотрудничестве зоз НВУ Руске слово, Нови Сад (2004).

И. Пануґа

43 Ю. Тамаш, История русской литературы, 1997: 272.

1.

*Тоти слова,
Тоти стихи,
Пошвецуєм тебе,
Рускиньо,
Мамо, шестро, жено, бабо,
Цо ши пред двома и пол виками
Пришла ту до тей Бачкей,
А оталь
До Сриму,
До Славонїї,
Цо ши,
За мужом,
Братом, родичами
Сцигла на тот бок обецаней жеми.
Цо ши телї терхи поднесла,
А нїхто це не ошпивал.*

17.

*Ище вше,
Рускиньо,
Ручнічки вишиваш,
На свадзби сином и дзивком,
Гоч ше вецей не тка на кроснох
Платно у хторим ше пишло.
Не шеє ше конопи,
Не мочи ше у долїнох,
Цо нашим пра-пра-бабом,
Здраве одношело.*

Гоч нет кудзелі,
Ані церліци,
На пойд винесли и нічельніци,
Нет ані щецци, набилки, барда,
Остала у це
Надія тварда:
Шпиваш по руски,
До школи ходзиш,
Марніш, пилнуєш,
През живот крачаш,
А заж лем ше дзечне
На валал,
Гу кореньом своїм
врацаш.
Пишиш ше же ши Рускиня,
же ше не затрацаш.
И зато ци,
Рускинью,
тоти слова,
тоти стихи пошвецуєм,
а нашо поколєня,
най не забуду же им мац
Рускиня,
обовязуєм.

И ище вше ши,
Рускинью,
Наша пиха.
Чуваш и нешка свойо руске
най ше не страци,
най диха.

Амалия Ковач

руководителька рецитаторских и драмских секцийох

Амалия Ковач народжена 1953. року у Руским Керестуре. У Вербаше препровадзела дзецинство и младосц по одаванку. Закончала дефектологию у Београдзе.

Своєю перши крочаї у аматеризму почала у Вербаше як член литературно-рецитаторской секції "Зарі". Писала поезию – 1976. року є наградзена у "Литературним слове", а єдна ей писня обявена и у збирки писньох поетох з Вербасу "Руксаг на хрибце витру". Кед у секції почала и театрална активносц глумела улогу Евици у представи "Спреводзкош и його товариш" Йована Стериї Поповича, а у режії Драгена Колесара. Зоз рецитованьом ше почала занімац 1976. року и участвовала на смотреох зоз писню "Бибич" Якима Чапка и у Велькей Плани на Републичней смотри вошла до финала и завжала 6. место.

Од ешенї 1976. року жиє у Кули дзе ше одала. Зоз рецитованьом ше знова почала занімац рихтаючи за смотру перше своєю власни дзеци (син Микола перше и штварте место на Републичней смотри, дзивче Таня треце место на Републичней смотри). Зоз пририхотваньом дзедох за смотри рецитованя ше интересовала 20 роки у рамикох рецитаторской секції Основней школи "Иса Баїч" дзе ше ей рецитаторе вецей раз пласовали на Републичну смотру а дзедоедни и освойовали перши места.

Амалия Ковач (горе з лївого боку) зоз рецитаторами, Меланку Римарову и председателюм дружтва Владимиром Бучком на "Стретнуцу рецитаторох" у рамикох "Костелніковей ешенї".

Од 2000. року почала пририховац рецитаторох у РКУД "Гавриїл Костельник" дзе тиж зазначени значни успихи з рецитаторами хтори пририховала по руски. Таня Дудаш, була три раз на покраїнскей смотри, а Александер Мудри бул два раз на Републичней смотри од чого раз завжал треце место. Нешка кед є у пензії и далей активно роби з рецитаторами у РКУД "Гавриїл Костельник" и у КУД "Дурмитор".

Пририхтує єдних по руски, других по сербски. Остатні вельки успихи мала зоз унуку Ліляну Кнежевич хтору пририхтовала по сербски за КУД "Дурмитор". Ліляна була два раз на Републичней смотри, а раз освоєла перше место на Републичней смотри рецитаторох Сербії. Унука Ліляна рецитує и по руски и участвує на шицких манифестацийох РКУД "Гавриїл Костельник".

Амалия тиж пририхтує и водзи стретнуца руских рецитаторох у Кули хтори ше каждого року отримую у рамикох означованя "Костельніковей єшені".

У рамикох РКУД "Гавриїл Костельник" Амалия вжала учасц и у театралней творчосци та режирала два дзезински представи по руски "Чудесни приповедки бабки Амалки" и "Пепелюга", а за представу "Маче, любим це як цо качка люби каче" хтору режирала Александра Лендер, Амалия преложела текст зоз сербского на руски язык и вибрала музику.

Амалиї Ковач 2016. рок ювильни. То полни 40 роки активного участвованя у рецитаторским руху и вообщє у аматеризму. За свою роботу, прияла даскельо значни припознаня:

- ▶ 2004. року "Зарї култури" општини Кула,
- ▶ 2009. року награду и подзекованє Заводу за културу Войводини и Союзу аматерох Войводини за длугорочне доприношенє афирмації рецитаторского руху у Войводини,
- ▶ 2010. награду и диплому Союзу аматерох Сербії за успишну роботу рецитаторского ментора.

ТЕБЕ (ОДА БАЧКЕЙ)

*Тебе,
Цо морйо любви
У житох дозрева твоїх
Оду радосно шпивам.*

*Була ши
Суха скорка хлѣба
У руки биреша.*

*Пипинѣ ши була
Кед нашенѣ дня
Зоз жренкох ци сцели попиц.*

*Устом ши гладним
Шицку себе дала,
А заж лѣм ши остала
И рошнѣш у мнѣ
Бачко моя родна.*

*Оду радосно
Шпивам ци Бачко.*

*Шпивам ци оду
Пре поля златни,
Широки ошмих нѣба,
Жридло любви
И жридло хлѣба.*

Ксения Вукореп

аматерска глумица

Ксения Вукореп народжена 1981. року у Кули у фамелиї Лазор. У Културним центре Кула є активна од 1997. року кеди бавела першу представу "Приповедка пана М Панонского" хтору режирал Миленко Заблачански. У тей представи бавела улогу *Дзивки хтора умре од любви прето же не зна виповесц букву л и букву р*. Представа мала вельки успех понеже ше зоз ню Културни center Кула пласовал на тедишню Союзну смотру театрох.

Идуца значна представа була "Чудна хорота" Йована Стериї Поповича. Режирал ю Драган Яковлевич зоз Народного театру у Крагуєвцу а Ксения бавела служніцу Тоду. Зоз тоту представу освоєли друге место на Републичней смотри аматерских театрох у Кули а представа за аматерски условия бавена вельо раз, аж и у Герцег Новим на фестивалу ГАПС.

У представи "Сцекай од своєї жени" Рея Куния, бавела 2002. року. Зоз ню ше Руснацом представели и у Руским Керестуре на Меморияле драмскей творчосци "Петро Ризнич Дядя".

Ксения Лазор у представи "Зла жена"

У театралних представох сотрудзовала зоз Слободаном Дьордевичом, глумцом зоз Народного театру Зомбор, режисером Тибором Вайдом, Драганом Остоїчом, глумцом и режисером Народного театру зоз Кикинди ("Танго", "Граждан дворян", "Шицко пре заградку", "Гвиздов прах", "Зла жена").

За своєю глумецки витвореня достала вецей припозная з хторих найзначнеше припознанє за найлєпшу глумицу вечара у представи "Гвиздов прах" на Покраїнскей смотри у Старей Пазови (2010) и припознанє за найлєпшу женску улогу (Султана у представи "Зла жена"). За исту улогу достала и Златну маску на Фестивалу фестивалох у Требиню. Представа "Зла жена" була винїмково успешна цо потвердзую

вкупно 6 Златни маски хтори кулянски ансамбел освоєл зоз тоту представу.

Ксения по селїдби до Жупанї у Горватскей почина бавиц у Городским театру (Gradsko kazalište Županja). У тим театру у представи "Там дзе смуток шпи" одбавела главну подобу, а зоз представу ше змагали по финале национального змаганя (54. Festival hrvatskih kazališnih amatera). Нєшка бави у театру Талия зоз Жупанї дзе бавела у представи "Я пациєнт 2".

Лидия Барна

академска подобова малярка

Лидия Барнова родзена у Берлину 18. януара 1983. року. 2002. року закончела стредню школу за дизайн "Богдан Шупут" у Новим Садзе, напрям подобови технїчар. Академию уметносцох у Новим Садзе уписує 2004. року а закончує ю 2008. року на Департману подобових уметносцох, група за малярство у класи професора Милана Блануши. Робела як асистентка на Академиї подобових уметносцох у Новим Садзе.

Своїо роботи викладала на колективних виставах у жеми и у швецє. Участвує на домашнїх и медзинародних подобових колонийох.

Занята є у основней школи "Петефи бригада" у Кули як наставнїк подобовой култури.

Авторка о своїх малюнокх гвари: Простор зоз хторим ше интересуєм на малюнокх вше недостаточно вигледани, нєспатрени и глїбоки. Циклус "Гармония космосу" приказує широки, нєспатраючи простор хтори патрача уводзи до своєй глибини. Патрач постава часц того простору. Моц и велькосц змоцнює форма круга як чошка безпредметне и безчасове бо нє ма початок и конєц. Як парадокс глїбини круг утаргує час и простор и означує повторйованє. Означує небесне єдинство и енергию. Круг як символ всевкупносци и безконєчносци, на малюнку гутори и о цикличносци и розришованню шицких егзистенциялних можлївосцох. Розпон од билей, лиловой по цму умбра приповеда о водзвигнутосци и мистичносци яки космос є – чисти, безконєчни и мистични. Колорит равновага медзи рационалним и ирационалним – метафизичним, повязує ше зоз порядком и природу.

О Лидийових роботох Нада Теодорович Шарац пише: Лирска приповедка през малюнки младей уметнїци Лидиї Барна зєдинюу у себе реалне и митологийне, тужемне и космичне. Митске у тим же шицко применєне на тужемни и космични швет, а реална потреба уметнїци же би ше превипитовала и витворела окремносц пиктуралного виразу. Єй малярство сучасне – интимне и вигледовацки схопне. Малюнки Лидиї Барна абстракций и чежко им одредзиц инициялне мотивске походзєнє. Но, упут'юу на вязу зоз природу, односно космосом и приповедаю о старосци чловековей потреби же би потолковал пременки цеком часу. Такой ше обачує же присутни и

виведзени мотив вичного людского жаданя за красоту. Человек ше намага гу совершеней и тирвацей красоти, прешвечени же вона у якихшик недосяжних просторох (рай, небо, космос). Прето створи поетски визиї з хторима злучує жемске и космичне, реалне и фиктивне, можливе и неможливе. Так и тота млада уметніца створела свою подобову представу.

Самостойни вистави:

2001. рок, Галерия Културного центра, Кула

2001. рок, Галерия "Катедрал", Оджак

2008. рок, Новосадски отворени универзитет, Нови Сад

2008. рок, Галерия Културного центра, Кула

2012. рок, Сербска польодїлска читальня, Кула

2013. рок, Галерия Културного центра, Кула

2014. рок, Завод за культуру войвођанских Руснацох, Нови Сад

Лїляна Барна Никитович

Виолинистка, музична педагога, соло-шпивачка

Лїляна Барна народзена 1978. року у Берлину. Основну школу Петефи Бригада и Школу за основне музичне образованє закончила у Кули. Як школярка Основней музичней школи добитніца є єдней I, єдней II и єдней III награди на фестивалох музичних школох. Цеком 1993 – 95 року ходзела на летні интернационални музични камп у Мадярскей. Логичне предлуженє була штредня музична школа "Исидор Баїч" у Новим Садзе у класи Ибої Турнаи, а штварти рок и Ирини Яшвили, зоз Музичней академїї хтора ю потим превжала и на студийох.

Уж на другим року студийох (1998) почала робиц у у Кули на месце наставніци гушлї. Од 2014. року, перше була окончователь длужносци директора Школи за основне музичне образованє, а од 2015. року и директорка.

О єй педагогичней роботы гуторя и 44 награди хтори освоєли єй школяре.

Наша руска явносц вельки музични талант Лїляни Барна и окреме доберани глас та наступи до хторих уноши цалу себе и своєю емоції, упознала найбаржей преїг єй наступох на фестивалу "Червена ружа" дзе ше указала як винїмкова соло-шпивачка. Перши наступ по руски наставніца за хтори ю порихтала Славка Варгова бул на "Червеним пупчу". Подчас студирания на Академїї мала дебитански наступ на "Червеной ружи" 1998. року зоз забавну композицию "Ми не зохабени" Славка Афича зоз хтору освоєла перше место. Потим ушлїдзели наступи зоз шпиванакми

"Ровніно моя", Мирона Сивча, "Любов страцена", автора Владимира Малацка дует зоз Звонком Кочишом - Цолетом.

Ище подчас Основней школи з часу на час наступала зоз оркестром Дома култури у Руским Керестуре. Од означованя національного швета Руснацох 2012. року у Дюрдьове, Ліляна визначни член и концерт-майстор у руским Национальным оркестру.

Миронь Сивч

Музични педагог, композитор, аранжер, порушовач и снователь групи "РОСА"

Родзени 1963. року у Руским Керестуре. Од 1964. року з родичми жиє у Кули. Основну школу "Иса Баїч" и "Петефи бригада", закончел у Кули. Стредню музичну школу "Исидор Баїч" закончел у Новим Садзе. Нешка жиє у Руским Керестуре.

Од 1985. року порушовач и снователь рускей вокално – инструменталней групи "РОСА", хтора цеком свойого иснованя здобула вельку популярносц рускей популяції у тедишней Югославії але и у других державох дзе жию Руснаци. За шицки писні хтори виводзели у групи, М. Сивч писал аранжмани. Композиції зняти за Радио и Телевизию Войводини и видати на трох ношачох звуку.

Од 1990. року заняти на месту наставніка гармоники и клавира у Школи за основне музичне образованє у Кули (видвоєне оддзеленє у Руским Керестуре). Окрем порядней настави позарядово водзи Оркестер школи (у оркестру заступени рижну класични инструменти). За оркестер сам пририхтує репертоар и пише аранжмани хтори стриктно прилагодзує можлівосцами оркестри.

Мирон Сивч присутни на шицких музичних фестивалох Руснацох зоз своїма власнима композициями и аранжманами а тиж так пише аранжмани и за композиції других авторох. Вельо раз освоєл високи награди за свойо композиції и аранжмани на руских фестивалох "Ружова заградка" и "Червена ружа" а риж так є добитнік и першей награди на традиційним фестивалу "Златна тамбурица" у Новим Садзе. Од децембра 2008. року почал робиц як аранжер и диригент зоз Национальным оркестром рускей националней меншини хтори позберал и оформел з помоцу тедишнього Национального совита Руснацох и зоз хторим мал вельочислени и барз успишни наступи. Завод за културу войводянских Руснацох видал по тераз два ЦД-и у виводзеню Национального оркестра.

Його учашніки доставали велї награди на рижних змаганьох републичного рангу цо директно його заслуга як музичного педагога. М. Сивч за свою роботу и

ангажоване у обласци музики и музичней култури од Општини Кула 2009. року достал награду "Зраци културе".

Владимир Лазор

майсторски кандидат шаху⁴⁴

Владимир Лазор народзени 19. юния 1948. року у Коцуре. Од 1975. року жиє у Кули. Робел як правнік Робней хижи Београд и Жито медиї у Кули.

Шах почал бавиц у основней школи понеже єден з наставнікох, Микола Кучмаш, 1953. року оформел шаховски клуб у Коцуре.

По законченей Основней школи, пан Лазор предлужел школоване у Зомборе у Учительскей школи. Накадзи пришол до Зомбора нашол и зомборски шаховски клуб, хтори бул єден з лепших у тедишней Югославиї. Уж 1966. року першираз бавел на першенстве Зомбора. Кед закончел Учительску школу у Зомборе, школовац ше предлужел на Правним факултету у Сараєве дзе предлужел бавиц и шах. Бавел за клуб "Август Цесарец" и як член того клубу бавел на першенстве Сараєва. Теди зоз дзевец партийох освоєл 6,5 поени.

Владимир Лазор при своїх погарох зоз шаховских змаганьох

Майсторски кандидат постал 1968. року, кед мал дваец роки, на турнире у Коцуре. Кед бавел за ШК "Омладинац" зоз Коцура, за три сезони им ше удало зоз найнізшей лиги войсц до Першей квалитетней Войводянскей Лиги. Од 1973. року бул член екипи "Руского слова" зоз Нового Саду хтора була шампион СФРЮ

⁴⁴ Хасновани информации зоз тексту А. Паланчанина, Треци полчас: Владимир Лазор - Пол вика на черно-белих польох, Руске слово.

у дописним шаху. Так освоєл титулу майстра дописного шаху, а потим бул и член реперезентациї СФРЮ у дописним шаху хтора бавела процив СССР. Петнац раз участвовавал на Фестивалу младосци, дзе ше бавело шах, хтори ше отримовало од 1973. по 1990. рок; штири раз бавел у финалних змаганьох Купу АП Войводини зоз екипами: "Войводина", "Станишич" и "Русин" (Руски Керестур). Участвовавал на 44. першенстве Нового Саду, городу хтори ма найдлугшу шаховску традицию; бул бавяч ШК "Сомбор" як стредньошколець и бул младежски шампион Зомбора; 15 роки бавел за ШК "Гайдук" зоз Кули и одбавел шицки змаганя першенства и Куп змаганя.

Найвекши успех у кариєри, по його словох, му бул кед у Купу АП Войводини коцурска екипа победзела екипу зоз Панчева зоз резултатом 2,5:1,5. Теди на трецей табли победзел Ерделяна, цо и пресудзело меч. Друга значна победа у його кариєри була кед бавел кулски Гайдук. Турнир ше бавело 1983. року, а процивник им бул НШК "Нови Сад". Бавела ше осмина финалних змаганьох и зоз побиду на Фиде майстром Нотарошом, обезпечел поен хтори пресудзел – резултат бул 2,5:1,5. Як гварел, то була моцна екипа у хторей бавели: Попович, Нотарош, Петрович, Йович.

Владимир Лазор член ШК "Русин" постал 1999. року. Того року за Русин одбавел 20 партиї и освоєл 15 поени. Истого року ШК "Русин" посцигнул найвекши успех од свойого снованя – пласовал ше на финале Куп змаганя АП Войводини. На тим змаганю участвовали 20 екипи зоз Войводини, а змаганє отримане у Вершцу. Того року у лигашким змаганю пан Лазор освоєл 7,5 поени од осем партийох на першей табли, а у куп змаганьох 5 поени зоз 7 партийох. Идуцого, 2000. року, Русин освоєл перше место у Зомборскей шаховскей лиги, победзел и у плей-офу и постал член Сивернобачкей лиги перши раз од свойого снованя.

Ксения Сегеди

Лекторка на Оддзеленю за русинистику
Филозофского факултету у Новим Садзе

Ксения Сегеди народзена 18. 09. 1953. року у Руским Керестуре. До Основней школи ходзела у Руским Керестуре, а од 1965. року у Кули, кеди ше приселели ту з родичми и братом. Гимназию закончила у Вербаше, а групу Русийски язык и литературу на Филозофским факултету у Новим Садзе, дзе 2004. року одбранела магистерску тезу *Дієсловни префикси зоз просторним значеньом у руским и русийским языку*.

У цеку 1979. и 1980. року робела як наставніца русийского языка у ОШ "Зорка Йотанович", у Чечави, Босна и Герцеговина. Од 1981. року роби на Катедри за руски язык и литературу - перше як асистент-приправнік, потим од 1985—97. рок як асистент, од 1997. по 2005. рок як лектор, и од 2005. року по нешка як Висши лектор за руски язык.

На Катедри за руски язык и литературу, т. є. на Оддзеленю за русинистику трима вежби зоз предметох: синтакса руского языка, прекладанє на руски язык и русинистична лингвистика за наших студентох, а тиж так и наставу зоз руского языка як странского и з руского языка як мацеринского.

Науково роботи, углавним у вязи зоз твореньом словох и контрастивну лингвистику, єй обявени у часопису «*Studia Ruthenica*», монографії "Русини/Руснаци/*Ruthenians (1745—2005)*", зборнікох зоз наукових сходов, конференцийох, конгресох (Києв, Нови Сад, Косовска Митровица, Врнячка Баня...). Преклади обявйовала у часописох *Заградка* и *Кровови*, а преклад романа Вери Йович Кас *Парк победы* зоз сербского на русийски язык вишол у Крагуєвцу 2010. року.

Член є Дружтва за руски язык, литературу и культуру. Була член редакції зборніка роботох «*Studia Ruthenica*» и Председательства Дружтва за руски язык, литературу и культуру.

Од 1994. року жиє у Сенти, дзе є остатні даскельо роки ангажована у Завичайней фондациї "Стеван Сремац" як председателька управного одбору.

Др Юлиан Тамаш

ЗДОГАДОВАНЄ НА КУЛУ

Кула у моїм живоце

Вчасне дзєцинство по оводу ми на салашох, дідовим медзи Вербасом и Коцуром, и бирешким медзи Вербасом и Србобраном. Перши штири класи закончел сом по руски при учителькох Ксенії Рагаї, Еуфемії Нота и Марії Папуга. Од пиятей по осму по сербски, школяр генерації и Вуковец Основней школи "Светозар Милетич", Руснак, генерація 1965, после домашнього Серба Светолика Аврамова, генерація 1963, познейше ректора Новосадского универзитету, и Душана Комненича, рендгенолога, Чарногорца, генерація 1964.

Пре худобство фамелії, оцєц статкар и наднічар, мац наднічарка, уписуєм такв. сигурни хлєб, Машинску технїчну школу у Кули. Влєце на бициглох, вжиме на гайзибану хтори рушал на пейц рано. Уписац ше водзел нас Драган Томашевич и гвари по чарногорски секретарови Радичови, Горватови:

- Дошли смо да утуримо молбе.

- Па утурите – шмеє ше секретар.

Школяр сом бул одлични гоч сом тоту школу не любел и знал сом же пременїм фах, цо ми оцєц обецал и отримал слово. Шицки предмети сом знал, лєм сом физкультуру нїгда не сцел робиц.

У першей класи полюбела ме професорка хемії и физики. Дошло поталь же нас не сцели пушиц ведно на екскурзию, вируциц нас сцели обидвоїх зоз школи, волали ми родичох. Одвит, бул сом мудри и нїжни, за розлику од других машинцох.

Зоз сербского языка строга професорка Иванка нїгда не знала як оцєнїц писмени роботи та консултовала колегох.

З математики од трицец школярох двацец пейц єдинки при Маркови Бабичови, я мам пейц бо знам ришовац задатки але не читам теорию та ше професор гнїва и франтує же бистри поток швидко пресуши. Пайташе ме сцу биц та я ведно з нїма сцєкам з математики.

Професоре ми браца Чович, єден мали преподава кинематику и машински конструції, познейши професор Машинского факултета у Београдзе, я то закончуєм швидше як други и пуца ме дому, а други виклада алати и обробок зоз резаньом. Раз на години шептам пайташови и професор ми гвари же сом клипан и най видзем вонка. Я му врацам же сом не клипан бо сом анї не глуми, а анї високи. А вон високи. Од теди непреривно по конєц рока мам єдинку. Брат вимодлї же би ме на концу

випитал шицки рочни лекції и заключує ми штверку.

Цалу штварту класу не робим физкултуру з обгрунтованьом же у здравим целу не здрави дух, бо знам вельо здравих клипанох. Професор Влашки, теди познати фодбалер Нового Саду, клеє ше же вон пес кед ме не звалї на рок. Та знова на коцу рока мушим одвежбац шицко з програми за штварту класу.

У тот час ме люби Оля, о мешац ше одава, слатки сом ей и пуца най робим з ню цо сцем. Паметам коло бегелю високи тополї, ешень, жовте лісце пада на нас, мешачок ше бліщи, з далєка писканє ладї хтора ше упина цагац през ноц обтерховани шлепери зоз цвиклу, Оля и я на наспак превраценой мантли, розголєни, припатраме ше на мешачок док нам до оч през ноц капка ешеньске лісце. Од теди сом полюбел Црнянского и запаметал ядро за свою писню ОТВЕРАНЄ КРАСИ.

*Краса єдна.
На исти способ ше отвера,
Та шицко єдно чи ранши квет
Чи гола жена.*

*Лєм за заградара у служби краси
Треба окремни дар,
Треба научиц як ше зидзе з розума,
За других зачувац чисту подобу,
Шалєним заградаром, цо конча службу
Рано з думку опарти на женске сцегно.
А вечаром, як з дому силом вигнати,
З оком опарти на далєкосц.*

Не постал сом анї режисер анї глумец. Писатель сом. Як студент, до истей Кули, готела Слобода, роками сом за викенд водзел професорку любиц ю. Зоз трома стипендиями, одлични студент, по нешка, жени ми нігда не плацели ніч, анї погарик вина.

Од женох и ешенї єдино литературу будзем до конца живота вецей любиц.

То улога Кули у моїм живоце.

Новембер, осми, идзем до Мадлениануму патриц драму о живоце "Милош, Црнянски".

РЕЦЕНЗІЇ

Любица Отич,

историчарка, музейска советніца у Музею Войводици

Рукопис под насловом Зоз живота Руснацох у Кули состої ше зоз прилогох вецей авторох, котри обробели даскельо теми зоз обласци привредного, просвітно-культурного и дружтвеного живота Руснацох у Кули. Циль тей роботи, друковац публікацию котра би була свойофайтови памятник з нагоди означованя национального швета Руснацох у Кули, 2016. року, а источасно и барз важни прилог историографії о Руснацох. Рукопис ма коло 160 боки и даскельо илустрації.

Саша Сабадош у уводней часци кніжки дава барз добри, концизни и ясни прегляд присельованьох до Кули аж по штредок 20. вику, а Мирон Жирош обсяжно пише о походзеню и присельованю Русиных на кулянске панство и то од 1751. по 1763. рок и мена перших фамелийох хтори ше присельовали, условия зоз котрих походзели и до хторих приходзели, проблеми зоз хторима ше стретали у новим стретку, як и зоз чим ше занїмали и яки бул их маєтни стан. То барз значни податки, хтори одлично укомпоновани до тексту так же го не обтерхую, а барз вельо гуторя о перших рокох егзистованя наших людзох у новим краю. Тото цо окреме значне за потомки и за шицких тих котри маю дилеми або не познаю краї зоз хторих ше Русини присельовали и одкадз походза, Жирош дава и малу мапу и скицу котра ясно о тим гутори.

Автор тексту о историйату грекокатолицкей парохії у Кули, о. Виталий Лотоцкий, виноши барз значни податки о вирским и церковним живоце Руснацох у Кули и то од початку 1903. по 2015. рок. Автор провадзи розвой церковного живота Руснацох у Кули од 1956. по 1981, од 1982. по 1992, од 1992. по 2005. рок. Окреме обраца увагу на пейдзешати роки прешлого вику кед и основана грекокатолицка парохия св. Йосафата, подчас владики кир Гавриїла Букатки. Окреме значни статистични податки у тей часци рукопису, хтори ше одноша на число кресцених, винчаних и умартих християнох грекокатолицкей вири у Кули и то од 1956. по 2015. рок. Зоз рукопису того автора, дознаваме и хтори парохове служели у грекокатолицкей парохії св. Йосафата у Кули од 1903. по 2011. рок.

Поглаве о образованю у Кули, обробели Мария Стрибер и Олена Папуга. Стриберова наводзи значни податки о пестованю руского языка у Кули, од 1967. року, способ організованя настави и визначних руских учительох, а Олена Папуга през биографию визначней учительки Емилії Полївка, здогадує на наших перших учительох: Петра Кузмяка, Михайла Врабеля, Василя Каменци, котри по походзеню

зоз Горніци, а жили и робели у Руским Керестуре, алє и на наших учительох Дюру Манойла и Михайла Полївку. Текст о Меланії Ивезичовой формовани на основи новинского тексту Марії Афичовой. Тот текст барз добри прилог за историю образования при Руснацох вообщє, а здогадованя Йозефини Будински тиж на свойофайтови способ презентую тоту часц живота Руснацох у Кули.

О културним живоце Руснацох у Кули пише Александер Мудри и Гелена Гафич-Стойков, котра дава значни податки о роботы РКУД "др Гавриїл Костельник", од його снованя по нєшка. О информованю по руски пише Любомир Дудаш Инге преїг Информативного пропагандного центру "Кула". Окремне поглаве у публикації пошвєчене визначним Руснацом зоз Кули, з обласци, култури, образования, привре-ди, а свойо нєзвичайне здогадованє на Кулу дал и академик Юлиан Тамаш, котре претканє зоз лиричними елементами и з красну емоцию.

Рукопис за кнїжку о прешлосци Руснацох у Кули, солидно конциповани. Будуца публикация будзе вшелїяк барз значни прилог историографії о Руснацох на тих просторох. Зоз ню ше и предлужує, тераз уж традиция, же ше з нагоди каждого национального швета Руснацох, котре ше отримує у наших местох, обяви и публикация о тим месце.

Будзе ми мило кед ше тот рукопис за кратки час преточи до такого єдного памятника.

Нови Сад, 30. 12. 2015.

др Дюра Гарди,

*позарядови професор Одделєня историї
Филозофского факултету у Новим Садзе*

Маюци нагоду пречитац текст кнїжки *Зоз живота Руснацох у Кули*, насампредз сом бул щиро прешвечени висловиц єдну оцену того вредного подняца. Кед же би тот кнїжка не була запланована до публикованя з нагоди означованя Национального швета Руснацох у Кули, 16. януара 2015. року, вона би вшелїяк, скорей чи познейше, мушела буц написана и обявена. Але, почим ше красни повод и суцносц потреби пестованя писаного слова о нашей историї, култури, идентитету и присутносци на горизонту бачко-сримскей ровнїни щешлїво стретли на єдним месце, уверени сом же кнїжка *Зоз живота Руснацох у Кули* останє єден з найвреднейших досягох спомнутей манифестациї, а на чесц єй автором и цалей рускей заєднїци у тим месце. Конєчно, же по своїм значеню тот кнїжка ище длуго будзе незаобиходна и унапрямуца литература од помоци шицким тим хтори зосцу виглєдовац прешлосц Руснацох и прешлосц Кули.

А мено Кули повязане з найстаршима писанима жридлами и традицию о приходу Руснацох на тло штредней Бачки, 1743. року. Перши Руснаци, жителє Кули пописани були давного 1746. року.

Кула хронологийно и топографски предходзела стваряню Руского Керестура и Коцура же би длуго остала штредзиско коморского добра и явней власци под хторе подпадали два найзначнейши руски места у южней Угорскей, односно Войводини и Сербиї. Прето озда не незвичайна и историйно логична вязаносц Руснацох за Кулу як локални центр, односно їх присутносц у Кули як заєднїци по нешкайши днї. Дакеди (XVIII и XIX сторочє) гу Кули Руснацох водзела драга (чи борба), преїг славней и плодней часци кулского хотара воланей Била, же би подчас социялистичней, Титовой Югославиї, числени кулски фабрики и подприємства постали места їх новей егзистенциї и модернизациї.

Без труду, фаховосци и креативного литературного пирка коло 20 авторох хтори ше прилапели написац одредзени тематични цалосци у кнїжки, тот подняце би не могло буц витворене. Правда, слово о дзепоедних уж давно познатих и публикованих текстох хтори ше одноша на прешлосц и живот Руснацох у Кули, але и тих хтори цалком нови, написани лєм за тоту нагоду. Озда прето методология и стил цалосцох обчековано рижнородни и комплексни, од гевтих хтори строго наукови по белетристични, новинарски, мемоарски и конєчно литературно-уметнїчки.

Медзитим, два нїтки их схопно повязали до цалосци хтора ше легко и преглядно чита. Перша нїтка, сама заєднїчка тема монографиї як єй драгоказ, другу, вельо значнейшу, здумано одредзели редакторе монографиї. Вона заправо концепт дїла. Перша тематска часц кнїжки ше на тот способ одноши на прешлосц Руснацох у Кули, дзе окреме визначени наслови хтори провадза кратки препатрунок приселюваня Руснацох до того места по стредок XX вику, потим шлїдзи тема о вязаносци

Керестурцох за пустару Билу и конєчно история грекокатолицкей парохії святого Йосафата у Кули (основана 1956. року). Нова тематска целосц одноши ше на образованє по руски у Кули и діялносц просвітних роботнікох на тим значним полю, культуру и информованє дзе окреми целосци пошвєцени снованю и діялносци руского культурно-уметніцкого дружтва "Др Гавриїл Костельник" як и вецейдеценійней роботи Информативного центру Кула на чиїх радио габох и у писаних медийох заступени руски язык. Остатня тематска часц кніжки пошвєцена значним Руснацом зоз Кули (лебо голєм гевтим хтори за кулски штредок були и остали на даяки способ вязани). У тим цікавим сегменту кніжки отвєра ше прекрасна слика о цалєй плеяди культурних, дружтвених роботнікох, уметнікох, профєсионалцох-фаховцох у рижних сферах живота, майстрох и привреднікох хтори охабели значни шлїд як у рускей так и у вельо ширшей дружтвєней заєдніци, фигуративно поведзєне од биографії интелектуалца, политичара и добротвора Габра Гвожджака, граждана Кули у ХІХ сторочю по академика Юлиана Тамаша и його поетски есей о памятках на Кулу його младосци. Окремна вредносц монографії то єй богати и оригинални фотографски материял хтори додатно и ефектно документує живот Руснацох у Кули.

Дзекуюци кніжки пред нами явносц по першираз на єдним месце достала релативно целосни препатрунок прєшлосци и стану Руснацох у Кули, як єдней малєй але динамичней заєдніци хтора парадигма кулскей и войводянскей мултикультуралносци. Заєдніци хтора вєдно зоз своїма сушедами Сєрбами, Чарногорцами, Мадярами, Українцами, Нємцами, нєшка твори сучасну Кулу.

САЖЕТАК

Књига која се налази пред читаоцима представља покушај да се на једном месту расветле поједини аспекти живота Русина у Кули. Од доласка првих Русина Петра Хоме, Јоана Хоме и Јоана Маковског који су се овде доселили 1743. године до данас прошле су 273 године. Треба истаћи да су током овог периода, у мањем или већем броју, Русини остали присутни у Кули. Без обзира на њихову, током времена променљиву бројност, они су успели и да поред бројнијих Срба, Мађара и Немаца опстану и задрже своју вероисповест, језик и културу.

У национално и културно разноврсном граду попут Куле, русинској заједници није било лако да се избори за своје место. Може се рећи да доста касно, с обзиром на дугогодишњу присутност у Кули, почињу организовано функционисати као заједница, односно осећати потребу за заједничким деловањем на пољу културе, просвете, религије итд. Ипак, ово своје рано присуство Русини потврђују појединцима као што је у XIX веку био Габор Гвожцак, истакнута личност у културном, националном и политичком животу Русина у Јужној Угарској. Између два светска рата рекламама у Руским новинама и Руском календару своје присуство показују и русински трговци у Кули. Затим, средином XX века формиран је вероватно најснажнији темељ русинске заједнице у Кули, гркокатоличка парохија св. свештеномученика Јосафата, а седамдесетих година су начињени први кораци на културном и просветном плану. Данас су Русини у Кули и занатлије, трговци, просветни радници, глумци, рецитатори, ликовни уметници, свештеници, музичари, певачи, писци, научници итд. Кула је за неке од њих место одрастања, формирања, образовања, али и инспирације.

О свим овим догађајима и личностима сазнајемо у књизи Из живота Русина у Кули.

Кључне речи: Русини, Кула, историја, култура, вероисповест, образовање, информисање, привредни живот.

SUMMARY

This book is an attempt to present some aspects of life of Ruthenians in Kula in one place. Since the first Ruthenians called Petro Homa, Joan Homa and Joan Makovski who settled here in 1743 up to today, 273 years have passed. It should be pointed out that during this period, either in fewer or larger numbers, the Ruthenians have retained their presence in Kula. Regardless of the changing numbers, alongside the more numerous Serbs, Hungarians and Germans, they succeeded in surviving and keeping their religion, language and culture.

In an ethnically and culturally heterogeneous town like Kula, it was hard for the Ruthenians to establish themselves as a community. It was relatively late, considering their early presence in Kula, when the Ruthenians began organising as an ethnic community in this town and began with organised action in culture, education, religion et al. Also, their early presence here is proven with individuals such as Gabor Gvoždžak, a prominent figure in the cultural, national and political life of the Ruthenians in south Hungary during the 19th century. During the interbellum, Ruthenian merchants from Kula had been publishing advertisements in the *Ruski novini* and *Ruski kalendar* publications. In mid 20th century, the St. Josaphat Greek Catholic parish, probably among the strongest foundations of the Ruthenian community in Kula, and during the 1970s first steps had been made in establishing Ruthenian culture and education in the town. Today Kula's Ruthenians are craftsmen, merchants, teachers, actors, reciters, artists, priests, musicians, singers, writers, scientists et al. For some of them, Kula is a place where they grew up and have received their education, but also a place of their artistic inspiration.

All of these events and personalities have been described in the book called *From the Life of Ruthenians in Kula*.

Keywords: Ruthenians, Kula, history, culture, religion, education, economy.

HOTEL

KASZINO

SZALLODA

POLGARI

OLYASZ

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.85(=161.2)(497.113 Kula)“1743/2015”

З О З живота Руснацох у Кули : прилоги /
[редакција Јанко Рамач, Александер Мудри, Саша
Сабадош]. – Нови Сад : Завод за културу
войводянских Руснацох, 2016 (Ниш : Свен). – 158 стр. :
илустр. ; 25 cm

Тираж 300. – Библиографија. – Сажетак ; Summary.

ISBN 978-86-89945-11-9

а) Русини – Културна историја – Кула – 1743–2015
COBISS.SR-ID 302468871

Щешлїви Нови Рок

вничуем шицким моїм муштерїєм
и давам на званя, же и у новим року
оставам услужни моїм муштерїєм и
маїм ставлю на лагеру :

цименту, циментово валови, паланки
гу студиї, шлайфовани сокини,
цегелки, квантички на хижу и т. д.
Так исто правим надгробни споменики
и огради на гроби.

Остава услужни Янко Такач, - Купа.

ЩЕШЛІВИ НОВИ РОК

*жичам своїм есоціом и препоручуем
ше зос добрих вином, паленку,
добру кухню и хижави за прекоцоване.*

*Зато моїм шицким за ищивене и
оставам услужни.*

ЯНКО БОДЯНЕЦ - ДАВИДОВ
карчмар у Кули

при штаци.

Увага!

При фабрици плуток Шпанк и Варга у Кули отворена нова
Парна купель
коя капаєи болско при габрицанскої штаци.

Вода лїковита, — Купель устроєна по америчанскої системи.
— За турства лїковла, котри оку азуудуци устроєни
одежни истраванци.

Купель отворена кажег дознь од 6 годзи рано до 10
години вечер.

**Купель власности нашого
Русина.**

Вельо пенєжни зашторусце

КТО У ЛИБ КУПИЩЕ.

Мам зрїсан стваре и адеши набор мануфактурной роби :
гадєкє, платєи, совет, каваєи, фарши, пердеи и инше по
Вам треба.

Корпан Янко
у рїсник
КУЛА.

